Biblioteca Centrală Regională Hunedoara-Deva

Proletari din toate țările, uniți-vă!

GAZETA LITERARĂ

Anul XI Nr. 19 (529) Joi 7 mai 1964 — ORGAN SĂPTĂMÎNAL AL UNIUNII SCRIITORILOR DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMÎNĂ — 8 pagini 50 bani

pag. 3
Moșul
fișă de roman
de **LUCIA DEMETRIUS**

pag. 7
PAUL GEORGESCU:
Gestul poetic

PERPESSICIUS

O EPOCĂ DE CREAȚIE

— Lecturi eminesciene —

Anii de studenție, de la Viena și Berlin, cu greutățile, dar și cu preocupările intelectuale și politice ce se cunosc, au extins sfera de inspirație a lui Eminescu și au pus temeliile unor lucrări de proporții, pe care poeziile din epoca *Familiei* abia le lăsau să fie întrezărite. O poemă ca *Junii corupți*, datată de poet: 1866 și publicată în *Familia* din 1869, cu virulenta satiră la adresa tinerimii, ce nu înțelege semnele vremii („Dreptatea, libertatea nu sunt numai un nume"), de după risorgimentul italian, și profeticele accente dintr-o strofă ca următoarea: „Cad putredele tronuri în marea de urgie, / Se sfarmă deodată cu lanțuri de solavie / Și sceptrele de fier / În două părți infernul portalul își deschide / Spre-a încăpea cu mia răsuflările hide / Tiranilor ce pier!" pe de o parte și cîteva imagini proprii marelui poem vienez *Memento mori*, strecurate în piesa de teatru *Mira*, operă din jurul anilor 1868—1869, pe de altă parte, sînt singurele indicii că poetul frămînta proiecte cu mult mai vaste, pe care modul de intelectualitate al Universității din Viena și răgazul propriilor sale căutări erau în măsură să le favorizeze. Se cunoaște valoarea artistică a poemului *Împărat și proletar*, precum și importanța lui în creațiunea lui Eminescu. Tipărit abia în decembrie 1874, el e conceput încă de la Viena, întîi ca un monolog al „proletarului", iar după războiul franco-german și după căderea Comunei („Versalia învinge, iară Comuna cade"), din mai 1871, completat și amplificat cu tablourile războiului civil și al apariției Cesarului. Cercetări anume au scos la iveală din manuscrisele vieneze ale poetului o întinsă bibliografie de lucrări de economie politică și de publicațiuni legate de evenimentele timpului. Sînt acolo, menționați, unii mai mult, alții mai sumar, și Marx, și Proudhon, și Bastiat, și Louis Blanc, și *Volkstaat*, gazeta berlineză a lui Bebel, la care colabora și Marx, și *Journal officiel* al Comunei. Se întîlnesc, cele mai multe în nemțește, și formule, pe care istoria socialismului le-a încetățenit și popularizat, cum ar fi, de pildă, protestul și lupta împotriva „exploatării omului de către om" — în notele lui Eminescu: „Nicht Knechtung des Menschen durch den Menschen" („Nu șerbirea omului de către om"), pe care, într-o variantă foarte apropiată o folosea și Kogălniceanu în *Programa Partidei Naționale de la 1848*, Kogălniceanu, omul reformelor lui Cuza, însetatul de libertate, cel ce, la Viena fiind, în 1844, asista la reprezentarea lui *Don Carlos* de Schiller, la Burgtheater și cînd ducele de Posa reclama libertatea de gîndire (Geben Sie Gedankenfreiheit), nota cu emoție: „Atunci o mie de aplausuri s-au ivit în sală; crede-mă, eu plîngeam, pentru că știam că această dorință în veac nu se va împlini în țara mea". Pentru această libertate și, de bună seamă, pentru mult mai mult, pentru o orînduire socială fundată pe justețe, cu oborîrea tuturor pronomilor, cum se spunea la 1848, luptă și se sacrifică și proletarii poemului lui Eminescu. O spicuire a cîtorva din adevărurile pe cari le proclamă proletarul în cuvîntarea sa ajunge ca să comunice cititorului nu numai justețea, dar și fiorul sacrelor revolte. A fi dat curs și glas, în stihuri atît de viguroase, al căror ecou răsună prelung din depărtarea a nouă decenii și în imagini greu de uitat, unor aspirații atît de îndreptățite, este marele merit al poetului și este ceea ce explică și faima binemeritată a poemului. De la Grigore Alexandrescu, al *Anului 1840*, nu mai răsunaseră în poezia românească accente atît de ferme, turnate într-un atît de vibrant metal ritmic. Poate că un istoric literar al viitorului ar putea reconstitui, întemeiat pe documente, atmosfera și audiența de care s-au bucurat, de-a lungul anilor, în cluburile mișcării muncitorești, versuri ca următoarele, în care credințele și aspirațiile lor împrumutau un vestmînt atît de solemn și din care multe au ajuns aforisme: „Spuneți-mi ce-i dreptatea? — Cei tari se îngrădiră / Cu-averea și mărirea în cercul lor de legi; / Prin bunuri ce furară, în veci vezi cum conspiră / Contra celor ce dînșii la lucru-i osîndiră / Și le subjugă munca vieții lor întregi. / (...) De ce să fiți voi sclavii milioanelor nefaste, / Voi, ce din munca voastră abia puteți trăi? / De ce boala și moartea să fie partea voastră, / Cînd ei în bogăția cea splendidă și vastă / Petrec ca și în ceruri, n-au timp nici de-a muri?"(...)

Memento mori I, poemul vienez, din care la 1 septembrie 1872 Eminescu citea la „Junimea", odată cu *Sărmanul Dionis*, *Egipetul*, aparține aceleiași perioade.

Poemul trece în revistă istoria omenirii, pe epoci, de la cele mai vechi pînă la căderea lui Napoleon și avea, poate, să se încheie cu vreun nou episod din istoria noastră, după acela al raiului Daciei, înainte de cucerirea ei de romani. *Epigonii* înșiși, prin anume vecinătăți topografice și prin același tipar metric, sugerează ideea că ar fi putut fi incluși aceluiași poem. Mai puțin epic ca *Legenda secolelor* a lui Victor Hugo, *Memento mori* realizează această succesiune a civilizațiilor, acoperite de nisip, într-un registru descriptiv, în largi panouri evocatoare. Poemul, unul din cele mai extinse din creațiunea lui Eminescu (numără 1302 versuri), scris la răstimpuri diferite cu repetiri, pe care le-ar fi retușat, și cu lacune, pe care le-ar fi împlinit, conține multe și mari frumusețe de detaliu și de ansamblu și confirmă, încă de timpuriu, aptitudinea pentru creația vastă la aceia care avea să realizeze poeme ca: *Demonism*, *Odin și poetul*, *Diamantul Nordului*, *Gemenii*, *Codru și salon*, ciclul *Scrisorilor*, de o perfectă unitate, *Luceafărul*. Începutul amintește, în stihuri magistrale, din cuvînt în cuvînt aproape, imaginea-cheie, întîlnită în poemul dramatic „Mira": „Cînd posomoritul basmu — vechia se

(Continuare în pagina 7)

ANTON BREITENHOFER

fapte

Cînd încerc să-mi explic multe fapte ieșite din comun și pe care totuși le întîlnesc astăzi zilnic, îmi amintesc o anumită întîmplare...

Era într-o toamnă, sînt mai mult de douăzeci de ani de atunci. În orașul meu natal, care, datorită războiului și anilor de exploatare burgheză, fusese adus la ruină, zării pe-o străduță lăturalnică doi tineri: unul avea înfățișarea unui om deprimat și-și tîra pașii obosit și gîrbov ca un bătrîn. Celălalt, încercînd să-i dea curaj, voia să-l convingă să citească cel puțin vreo carte. Dar primul tînăr refuză, ursuz: „Mai bine-mi pun un laț de gît decît să-mi pierd timpul cu o carte", spuse el cu supărare și-și continuă drumul păstrînd aceeași înfățișare: a unui cărunt cu trupul frînt ca și sufletul...

L-am reîntîlnit acum cîteva zile pe omul acela. Cu un pachet de cărți sub braț, se ducea, mîndru și că'cînd apăsat, spre biblioteca întreprinderii. Timplele îi erau ușor ninse: părea să aibă cam patruzeci de ani.

— Ai întinerit, prietene!
— După cum vezi!
— Ești îndrăgostit cumva?
— De ce nu?
— Îmi dai voie să te-ntreb: de cine?

Îmi arătă cu degetul cărțile pe care le ținea sub braț și apoi halele noi, luminoase ale întreprinderii și locuințele din preajmă, — îmi arătă oamenii pe care, în jur, soarele îi scălda în razele lui, și-mi spuse:

— Nu sînt îndrăgostit, prietene, sînt omul care și-a recăpătat vederea. Mă simt cîteodată atît de vesel, încît îmi vine să chiui. Duc cu mine zilnic munți de visuri, dorințe și speranțe. Uneori chiar regret că nu pot așterne pe hîrtie ceea ce simt, gîndesc, văd și trăiesc. Să scriu pur și simplu toate acestea frumos, la fel cu poeții și scriitorii noștri de azi. Pricepi?

Întîmplarea de mai sus s-a petrecut într-un oraș unde se toarnă zilnic cantități enorme de oțel și se construiesc turbine pe care apoi le pun în mișcare apele din patria noastră. Mi-am amintit-o acum cîteva zile pe cînd, aflîndumă într-un sat, am intrat în biblioteca locală, ale cărei rafturi le scălda lumina produsă de una din acele turbine. Un flăcău, un tînăr colectivist, îi cerea bibliotecarei un volum din Opere de Shakespeare. Cum poți să te gîndești altfel decît cu recunoștință la lumina acestor două decenii care se-mplinesc în curînd, lumină ce scaldă nu numai țara întreagă, ci și inimile locuitorilor ei!

AUREL BARANGA

9 MAI

Poporul nostru aniversează în ziua de 9 Mai două evenimente de o excepțională importanță istorică: proclamarea independenței de stat a României și ziua victoriei împotriva fascismului nazist. Emoționat, gîndul fuge spre trecutul devenit legendar. Și totuși sînt numai 87 de ani de cînd dorobanții și roșiorii, călărași și vînători, o armată de țărani și de muncitori și-au vărsat sîngele pentru asigurarea independenței noastre naționale. Alături de oștile rusești, ei au luptat vitejește și pentru eliberarea poporului bulgar de sub jugul turcesc. Prin înfrîngerea semețelor armate otomane se îndeplinea un vis secular pentru care și-au dat viața Tudor din Vladimiri și vizionarul exilat la Palermo — înflăcăratul Nicolae Bălcescu. Lua ființă, în acest chip, o nouă realitate istorică, consfințită prin cuvintele rostite cu îndreptățită mîndrie la 9 mai 1877 de Mihail Kogălniceanu: „Sîntem independenți, sîntem o națiune de sine stătătoare".

Urmașii celor îngropați la Plevna, la Smîrdan, la Rahova nu s-au bucurat de jertfele semănate pe cîmpiile de dincolo de Dunăre. Coaliția burghezo-moșierească a tîrguit independența țării pe taraba intereselor ei, iar fiii țăranilor și muncitorilor plecați la războiul independenței au plătit decenii lungi și grele în continuare un tribut greu de suferințe și de umilințe. Dar tradiția de luptă a poporului nu s-a stins. Flacăra luptelor pentru libertate și independență a fost luată în mîini de comuniști, iar istoria veacului nostru e istoria luptelor duse de clasa muncitoare condusă de partidul ei credincios pentru realizarea acelorași idealuri: libertatea, independența, înlăturarea tagmei jefuitorilor, instaurarea unei vieți de bună stare și de demnitate omenească pentru cei ce muncesc. Adevărata independență națională, țara noastră și-a cîștigat-o abia în anii puterii populare, iar opera de desăvîrșire a construcției socialismului, de continuă întărire politică și economică a patriei noastre, înfăptuită sub conducerea partidului, constituie cea mai puternică chezășie a acestei independențe.

Se împlinesc de asemeni nouăsprezece ani de la înfrîngerea celui mai cumplit dușman al omenirii — hitlerismul. El a fost zdrobit de coaliția antifascistă a armatelor aliate în care aportul cel mai însemnat a revenit armatei sovietice. Odată cu victoria insurecției din August 1944, inițiată, organizată și condusă de partidul nostru, armata română a întors armele împotriva Germaniei hitleriste, luptînd cu eroism pentru eliberarea țării de sub jugul ocupanților fasciști și pentru nimicirea definitivă a hoardelor hitleriste. Ea și-a adus o contribuție de seamă la distrugerea mașinii de război naziste, participînd alături de trupele sovietice la eliberarea teritoriilor Ungariei și Cehoslovaciei.

În ziua de 9 Mai 1945 monstrul a fost răpus și întreaga umanitate eliberată de un negru coșmar respira ușurată. Am fost martorii acelui ceas istoric. Lumea, întreaga noastră planetă, și în deosebi cel mai vechi continent al ei, arăta ca o plagă deschisă. Pe marile artere ale Europei, uriașe mase umane rătăceau în căutarea căminurilor, a copiilor smulși de la casele părinților, a mamelor, a fraților, a surorilor dispărute, în nădejdea de aflea ori înșelată a aflării unei vești. Și totuși în acea oră crîncenă, stînd sub semnul foamei, al bolilor, al atîtor suferințe, cînd deasupra lumii se întindeau fiarele răsucite, traversele afumate ale caselor din care nu mai rămăsese, în multe orașe, nici un zid întreg, omenirea respira ușurată, fiindcă cel mai odios monstru care a terorizat vreodată planeta fusese răpus și pentru că lumea întreagă se pregătea să înceapă a trăi, limpede și consolatoare, o lungă epocă de pace. În acești nouăsprezece ani cîți s-au scurs de la Ziua Victoriei, în nenumărate colțuri ale lumii a continuat totuși să curgă sînge omenesc, iar la puține luni de la doborîrea hitlerismului, omenirea a aflat că se fabrică arme mult mai pustiitoare decît fuseseră folosite pînă atunci. Treptat, oamenii și-au dat seama în ce primejdie se află. O singură bombă termonucleară explodată ar șterge de pe suprafața pămîntului teritoriul unei țări ca Belgia, îngropînd sub ruinele devenite instantaneu o imensă necropolă, milioane de oameni. Dar tot treptat, pe măsura aflării unor astfel de lucruri, umanitatea și-a dat seama că prima sarcină ce stă pe umerii fiecărui cetățean al planetei este împiedecarea izbucnirii unui nou război distrugător, apărarea păcii. Iată imperativul moral al contemporaneității. Transformarea socialismului într-un sistem mondial, cucerirea puterii de către oamenii muncii într-un șir de state, au creat posibilitatea inaugurării unei ere fără războaie. Forțe uriașe în continuă creștere se opun imperialismului: comunitatea țărilor socialiste, cu gigantica sa putere materială, clasa muncitoare din țările capitaliste, mișcarea de eliberare națională, statele care și-au dobîndit recent independența, larga mișcare pentru apărarea păcii. Acest front larg hotărît să impună și să consolideze pacea poate zădărnici încercările cercurilor imperialiste de a arunca omenirea într-o nouă conflagrație mondială. Raportul de forțe între cei care vor războiul și cei care luptă

(Continuare în pag. 2)

CEZAR BALTAG

POETUL ȘI DRAGOSTEA

Un ochi fantastic mă răsfrînge-n
oglinda cristalinului.
Plutesc ținînd în palmă rara
monedă a destinului.

Pe-o parte-i chipul tău, iubită
neîntîlnită nicăieri;
efigie ce-și schimbă vîrsta:
femeie azi, fecioară ieri.

Pe alta, inima mea bate
un ritm tenace și avid
pulsînd în hohote viața-mi
spre-un infraroșu bănuit.

Vîslesc. Curg frunzele. La capăt
îl văd pe Cronos, dilatînd
pupila lui săpată-n ora
smulgerii celui care sînt.

(Era o Dîmboviță calmă
cînd trandafirul înstelat
al unei dragoste de toamnă
în trupul meu a explodat...).

Cîndva pe irisul albastru
dintre odată și nicicînd
va trece discul unei inimi
zenitul bolții eclipsînd.

Atunci, strigat voi fi de plante.
Și din nostalgicul oval
mă va privi furîndu-mi chipul
doamna surîsului final.

Fotografia: ION MICLEA

DIN SUMAR

HORIA LOVINESCU:
Un motiv shakespearean fundamental **pag. 8**

ION LĂNCRĂNJAN:
Ploaia de la miezul nopții **pag. 4-5**

ION IANOȘI:
Revolta și eșecul lui Ivan Karamazov **pag. 6-7**

G. DIMISIANU

DESPRE GUST ȘI JUDECATA DE VALOARE

Noțiunea de gust e invocată adeseori în convorbirile curente despre artă. Cine n-a auzit rostindu-se, fie cu iritare abia reținută, fie cu satisfacție suficientă, pe un ton superior, ultimativ, faimoasa replică: „la urma urmei depinde și de gust"! Un adevăr există aici, gustul e de bună seamă un factor important al aprecierii artistice. Nu însă unicul și în nici un caz în accepția ce i se dă în formularea amintită mai sus: aceea de instanță ultimă, arbitrară și imuabilă, a cărei simplă evocare dispensează pe oricine să mai producă argumente în sprijinul unei opinii estetice.

E adevărat că noțiunea de gust artistic denumește, originar, o facultate subiectivă a spiritului, greu de inscris pe deplin în sfera activității raționale. E predispoziția temperamentală a individului către asimilarea, cu precădere, a unui anumit tip de structuri artistice. Dar gustul, care e o reacție nemediată a conștiinței (intuiție), nu poate epuiza singur realitatea complexă a faptului de artă. Intervin și factori de un alt ordin — inteligența, experiența umană, orizontul cultural, etc. — care abia ei fac posibilă cristalizarea impresiilor inițiale, înregistrate de gust, în judecăți apreciative, de valoare. E vorba, cu alte cuvinte, de un întreg proces al receptării valorilor estetice, în cadrul căruia gustul reprezintă un singur moment; iar a reduce totul la acest singur moment înseamnă a simplifica lucrurile destul de brutal.

E cazul deci să privim cu circumspecție acele discuții despre artă în care gustul personal e invocat drept unic, suprem criteriu de apreciere sau respingere a unei lucrări. Paradoxul e că ne aflăm cel mai adesea în fața unor preferințe sau idiosincrazii simulate. Sub presiunea unor opinii de autoritate intelectuală, sau pur și simplu a modei, sînt destui acei care afectează că prețuiesc („gustă") sau dimpotrivă refuză o operă, ea în realitate neangajîndu-i în nici un chip. Asemenea manifestări nu sînt însă, cum s-ar putea crede, proprii doar publicului diletant în materie de artă ci, sub o formă sau alta, ajung să pătrundă și în domeniul activității critice spre a încuraja acolo, în numele preferințelor de gust, destule fenomene deplorabile: absolutizările rigide, sentențioase, generalizările nemotivate, tonul apodictic.

Retranșarea la adăpostul formulei „depinde de gust" poate să dea anumitor critici chiar și iluzia că întreține combustia unor acerbe polemici. Dar o controversă reală de păreri nu poate să apară decît din înfruntarea unor argumente estetice, scoase din analiza vie, la obiect, a operelor luate în discuție. Altfel alarma e falsă. Să iau un exemplu: articolul lui Victor Felea („Steaua" nr. 3/1961) privitor la volumul Aventuri lirice *de Geo Dumitrescu. Că „promptitudinea comentariului și tonul unor elogii", „primirea unanim entuziastă făcută de critica noastră" poetului ar fi fost „exagerate", cum consideră cronicarul, e un lucru ce trebuia demonstrat printr-o contraargumentare din moment ce numeroase articole și cronici au supus acest volum unor ample și bogate analize. Comentatorul însă, — îndeajuns de laconic — se abține să angajeze un schimb de argumente cu vreunul din preopinenții săi pe care, cum am văzut, preferă să-i admonesteze în bloc. Desigur nu am fi avut ce-i reproșa lui Victor Felea dacă opiniile sale față de cartea în discuție (favorabile sau nu) s-ar fi întemeiat totuși, cît de cît, pe concluziile unei încercări de analiză. Chiar dacă n-o face în termeni expliciți, el operează însă, în cazul de față, mai mult cu ceea ce numeam impresii de gust, în mod fatal subiective, și de aici caracterul atît de izbitor sentențios și arbitrar al comentariului său care anulează fără multe reticențe întreaga creație a lui Geo Dumitrescu. Aflăm că poemele cuprinse în* Libertatea de a trage cu pușca *„deși dovedesc sprinteneală a condeiului, spirit dacă vreți" „nu reușesc să comunice o emoție lirică adevărată", că „impresia permanentă e cea de monotonie". „Lipsește aproape cu desăvîrșire tensiunea și transfigurarea artistică, fiorul liric indispensabil, adîncimea sentimentului și a gîndului, farmecul rostirii personale", etc. etc. Și apoi, concluzia: „Dacă ar fi să alegem și să cităm cîteva versuri frumoase ori numai expresive din poezia de început a lui Geo Dumitrescu, nu ne-am încumenta s-o facem, nefiind convinși de succesul unei mari încercări". Trecînd să discute volumul* Aventuri lirice, *criticul procedează cu o egală dezinvoltură apelînd la argumente de următoarea factură: „slăbiciunea acestei forme prolixe e dezavantajată incidental* (slăbiciunea e dezavantajată!! *n. n.) și de ilustrațiile nu totdeauna inspirate care intervin și fragmentează textul, dîndu-ți iluzia că poemul e mai scurt, ceea ce de altfel, ai fi și dorit". Impresia e de diletantism, comentatorul neizbutind să convingă, pe nimeni, în lipsa argumentelor critice asupra gravelor dificultăți în care s-ar afla, după el, poezia lui Geo Dumitrescu. După cum tot neconvingător e și atunci cînd vrea să sublinieze și unele valori de poezie autentică: „Poemul e complex și expune cu frumusețe atitudinea pe care trebuie să o aibă omul nostru contemporan față de semenii săi"... (s. n.) Aceeași generalitate a constatărilor, aceeași aproximație ca și în paragrafele, citate mai înainte, în care se aduceau poetului reproșuri. Și după cum cronica nu a izbutit să indice deficiențele reale ale poeziei lui Geo Dumitrescu — atîtea cîte sînt — tot așa nu reușește să*

(Continuare în pagina 8)

9 MAI

(Urmare din pag. 1)

să-i bareze drumul, e cu mult în favoarea celor din urmă, pe toate planurile: al mijloacelor materiale, al potențialului uman, al capacității de mobilizare a conștiințelor. Războiul poate fi izgonit din viața omenirii ca unul dintre cele mai degradante vestigii ale unei întunecate și sălbatice preistorii. Coexistența pașnică demonstrează cu fiecare zi, o perspectivă realistă, profund profitabilă tuturor popoarelor. Pe această linie, ultimele realizări ca: încetarea experiențelor nucleare în cele trei medii, abținerea de a plasa pe orbită vehicule purtînd la bord încărcături atomice, sau convenția privind reducerea fabricării de materiale fisionabile sînt indicii sigure că, pe această cale, se pot face pași mai fermi spre un țel atît de scump lumii. Evident, ne aflăm încă în fața unor cîștiguri modeste, și pînă la dezarmarea generală și totală mai sînt necesare eforturi mari și perseverente. Dar însuși faptul că astăzi tot mai mulți factori de răspundere ai vieții internaționale sînt încredințați că un război ar fi o calamitate fără precedent, de proporții aproape imprevizibile, și că împotriva atîtor inerții, s-au făcut totuși primii pași, constituie o chezășie că speranțele cele mai fierbinți ale oamenilor de pretutindeni sînt îndreptățite. Republica Populară Română desfășoară consecvent, alături de celelalte țări socialiste, o politică de promovare a ideilor păcii, de inițiere și de susținere a tuturor acțiunilor, care urmăresc să împiedice recidivele crimelor fascismului.

Pacea poate și trebuie să fie salvată. În scopul atingerii acestui obiectiv, cel mai însemnat al ceasului de față, nici o strădanie nu e de prisos.

Ni se pare a fi îndemnul pe care ni-l transmite acea neuitată zi de 9 Mai 1945, cînd omenirea, izbăvită de cel mai greu calvar al său, a nădăjduit să înceapă o nouă eră de progres, de creație, de civilizație, de respect pentru ființa umană.

Aurel BARANGA

Un folclorist valoros: I. G. BIBICESCU

S-au împlinit nu de mult (la 3 martie) 40 de ani de la moartea lui I. G. Bibicescu, publicist nu lipsit de talent și autor al unei culegeri de folclor cu scop în istoria folcloristicii noastre: Poezii populare din Transilvania.

Născut la 8 noiembrie 1848 în comuna Cerneți din fostul județ Mehedinți, I. G. Bibicescu și-a făcut studiile la liceul Național din Craiova, și apoi la București și Paris. În publicistică, a debutat încă de pe băncile liceului, colaborînd la ziarele craiovene. La București face cunoștință cu C. A. Rosetti și, cu concursul acestuia, devine redactor la **Românul**, unde colaborează timp de 12 ani. În timpul războiului de independență, editează ziarul **Dorobanțul** iar mai tîrziu ziarele **Unirea** și **Telegraful român**.

Colecția **Poezii populare din Transilvania**, apărută în 1893, este una din cele mai valoroase din cîte au apărut în trecut și marchează, indiscutabil, un moment important în istoria folcloristicii românești.

Culegerea de folclor, rod al unei laborioase activități de aproape 12 ani, valorifică preaușitele populare în special ale comunei Vîlcele și piese folclorice din alte regiuni ale țării, cuprinzînd date exacte privitoare la localitatea și persoanele chestionate.

Scopul colecției, definit chiar din prefață, a fost acela de a realiza o monografie folclorică a unei colectivități și de a demonstra însemnătatea poeziei populare.

După o introducere substanțială despre așezarea geografică a locului respectiv, autorul face și considerații de ordin social, arătînd suferințele și nedreptățile îndurate de românii transilvăneni. Dificultățile întîmpinate de folclorist (reticența celor chestionați, subtila ironie țărănească față de eforturile culegătorului etc.) Bibicescu le prezintă cu oarecare haz, făcînd totodată, observații privitoare la psihologia țăranilor, la raporturile acestora cu poezia populară. Efortul de a atinge și alte coarde decît cele strict folcloristice este, aici, vizibil. În privința materialului folcloric propriu zis, Bibicescu remarcă legătura organică dintre textul literar și melodie. Regretă că nu are pregătirea necesară pentru a da o culegere însoțită de transcrierea muzicală: „Farmecul cîntecului dulce pursuea tărăgănat și dulce, cadențarea aci încetă, aci repede și grăbită, dînd expresiunea sentimentelor ce deșteptau vorbele, mă făcură să regret că nu puteam să culeg și muzica acelor cîntece".

Colecția sa este în acest fel rodul convingerilor autorului că din poezia populară se pot desprinde trăsăturile caracteristice ale sufletului poporului nostru. Destinarea folclorului și altor resturi lasă să se întrevadă ideile răspîndite de școala etno-psihologică, reprezentată în acea vreme de Wundt, Lazarus, Steinthal, idei care figurau și în programul școlii lui Hasdeu.

Continuînd ideile privitoare la valoarea documentară și estetică a folclorului, prezente la scriitorii generației de la 1848, Bălcescu, Kogălniceanu, Russo, Alecsandri, I. G. Bibicescu notează în stilul avîntat, entuziast, al antecesorilor: „cîntecele populare sînt documentele vieții intime a poporului, paginile istoriei lui morale. Ele sugrăvesc și dau la ivealâ tainele inimii pieptului și razele geniului, care diferențiază pe un popor de alt popor, vădesc ființa lui de a gîndi și chiar de a lucra, caracterul său".

Conținutul colecției — clasificat în doine (iubire, străinătate, cătănie, codru), strigături, cugetări, glume, satire, solinde, cîntece bătrînești, ghicitori — relevă condițiile de viață specifice ale românilor din Transilvania. I. G. Bibicescu stăruie în prelețe asupra unor trăsături definitorii ale poporului nostru. După culegător, optimismul este o trăsătură dominantă: „poporul român crede statornic în triumful binelui". Și apelînd la citatul latin, el scria: „Românul, ca popor, pare a fi servit ca model poetului roman cînd scria celebrul vers: „Si fractus illabatur orbis / Impavidum ierient ruinae".

Altă notă dominantă este dragostea de patrie, puternic reprezentată în lirica aldeiană și bogat ilustrată și în colecția lui Bibicescu. Culegătorul consideră, în continuare, dezvoltatul simț estetic, cultul pentru frumos, existent la poporul nostru.

Poezii populare din Transilvania una din cele mai valoroase colecții de lirică populară din trecut, întregește activitatea unui cărturar devotat poporului și artei sale.

Una din doinele, care figurează și în antologiile mai noi de lirică populară poate sta alături de cea culeasă de V. Alecsandri: „Cine mi-o scornit doina / Fripă i-o fost inima / Ca și-a mea acuma / Că-i neagră ca tina / Ca tina de primăvară / Care-i călcată de oră".

Octav PĂUN

alb negru

Documentar Shakespeare

Excelentă ni se pare inițiativa revistei Contemporanul *de a consacra un număr (cel din 24 aprilie a.c.) lui Shakespeare. Nu e vorba de publicarea unor materiale care să dezbată probleme privitoare la locul ocupat de marele Will în literatura universală sau de exegeză închinate valorificării uneia sau alteia din laturile specifice creației lui. Nu ne îndoim că „anul Shakespeare" va favoriza apariția în coloanele publicațiilor noastre și a unor atari studii și articole. Numărul la care ne referim e deosebit de util, prin accentul pus pe documentar. Ioan Massoff urmărește, cu cunoscuta-i pasiune pentru detaliul bibliografic, circulația operei shakespeariene în România între 1844, anul cînd se tipărește în versiune românească tragedia Julie Cesar, și 1944. Valentin Silvestru continuă cercetarea pentru răstimpul 1944—1964, ocupîndu-se de „spectacole și interpreți" care au dat, în ultimii 20 de ani, strălucire pieselor lui Shakespeare, pe scenele noastre. Lărgind spațiul geografic al referirilor, Virgil Nemoianu prezintă principalele ecranizări shakespeariene realizate în cinematografia mondială, iar Ada Brumaru, interesul pe care compozitori din diferite țări l-au acordat și continuă să-l acorde mai cu seamă dramaturgiei lui Shakespeare. Fără ca vreunul din aceste materiale să epuizeze lista de referiri (fenomenul e, practic, aproape imposibil), informația furnizată cititorilor izbutește să pună în lumină marea atenție de care s-a bucurat, și se bucură, la noi în țară creația unuia dintre cei mai remarcabili artiști ai omenirii.*

Stilul și gramatica

Cîteva mostre elocvente de stil neglijent și confuz din cronica filmului „Dragoste lungă de-o seară" *semnată de Eugen Atanasiu în pagina a 2-a a Scînteii tînere din 29 aprilie 1961.*

„Urmează apoi epilogul sub forma unei discuții nocturne între Maria și Mihai, urmată de o dimineață în care Ileana pleacă cu trenul dar și cu dorința de a nu se încrede vreodată într-o «dragoste lungă de-o seară»".

Așadar: 1) urmează o discuție urmată; 2) epilogul sub forma unei discuții nocturne; 3) discuția este urmată de o dimineață; 4) în dimineața respectivă Ileana pleacă nu numai cu trenul dar și cu dorința de a nu se încrede...

Un nou mijloc de locomoție, alături de tren: dorința de a nu te încrede. O atenție specială merită și următoarea foarte grațioasă formulare:

„Ceea ce evidențiază această turnură finală pe care o ia drama intimă față cu realitățile noi ale satului, este mai puțin un sprijin concret și convingător, personal și viabil, pe care l-ar primi direct Maria atunci cînd ia singură o hotărîre capitală, decît ambianța încurajatoare a noii mentalități, subliniată la început".

Am transcris fraza întocmai cum a fost așternută în fuga vioaie a condeiului și sîntem constrînși să recunoaștem că e foarte limpede, un model de ceea ce unii numesc — nu se știe de ce — stil. Vă rugăm să o citiți încă o dată și — dacă se poate să o învățați pe de rost. E bună de recitat la serbările de sfîrșit de an.

Sau: „balul în care eroul negativ rămîne singur pe ring atunci cînd comandă un tango". Nu e rău spus, cum nu e rău spus nici: „Aportul de originalitate al actorului este evident căci (!) astfel personajul capătă o pronunțată individualitate".

În fine: „Acuratețea peisajului și portretelor este fundamentală (!) ceea ce nu-i de loc puțin".

Nu e deloc puțin. Substanță și stil, exact ceea ce trebuie.

Un ciclu de versuri

În ultimul număr al revistei „Luceafărul" (25 aprilie 1964) cititorul ia cunoștință de un interesant ciclu de versuri semnat de Marin Sorescu.

Salutate cu căldură, versurile din primul său volum „Singur printre poeți", apărut nu de mult, au marcat debutul unui talent autentic. Înzestrat cu reale calități satirice, inteligență, sensibilitate, nerv, tînărul poet realizează prin recentul său ciclu, un progres substanțial, pe linia adîncirii simbolurilor poetice, a cuceririi unor mijloace artistice originale. Poezii ca Don Quijote *și* Sancho Pancha, Tatăl nostru soarele, Galileo Galilei, *dar mai ales Shakespeare, ilustrează pregnant aceasta evoluție. Cităm, spre exemplificare, din poezia Shakespeare, aceste versuri ironic-meditative, care acoperă, deajuns de străveziu, emoția în fața mirabilului act al creației spirituale:*

„Shakespeare a creat lumea în șapte zile. / În prima zi a făcut cerul, munții și prăpastiile sufletești, / în ziua a doua a făcut rîurile, mările, oceanele / Și celelalte sentimente / (...) / În ziua a treia a strîns toți oamenii / Și i-a învățat gusturile: / Gustul fericirii, al iubirii, al deznădejdei, / Gustul geloziei, al gloriei, și așa mai departe"...

Una din două

Citești pe supracoperta recentului volum apărut la Editura Tineretului în colecția „Cele mai frumoase poezii", scris cu litere mari, răspicate: G. Bacovia, dai deoparte supracoperta și iarăși îți se înfățișează numele marelui poet, ești pregătit sufletește să intri în lumea lui Bacovia. Nimic mai firesc. Întorci prima filă a cărții și iată-te întîmpinat de chipul desenat al unui poet care — hotărît — nu este G. Bacovia. Te lămurești îndată — nu este G. Bacovia, în schimb este A. E. Baconsky. Îți zici că portretul lui Baconsky, a nimerit aici dintr-o eroare, dar iată că ești luat în primire numaidecît de un „cuvînt înainte" care începe cu următoarea frază: „Greu previzibilă direcția de dezvoltare a lui A. E. Baconsky în anii debutului". Greu previzibil și faptul ca, în interiorul unui volum Bacovia, să găsești, mai întîi, un studiu despre Baconsky. Nu sfîrșește bine studiul și ești — pe foaia îndată următoare — readus la realitatea indicată și pe copertă: G. Bacovia: „Poezii". O prefață de Eugen Jebeleanu. După care lucrurile reintră definitiv pe făgașul firesc: „Dormeau adînc sicriele de plumb / Și flori de plumb și giulgiu de vestmînt". Cam tîrziu, dar intră în albia firească. Cupa totuși nu e în regulă încă. E un volum Bacovia care din eroare conține portretul lui Baconsky și un studiu despre același, sau un volum Baconsky care conține tot din eroare poezii de Bacovia? Un răspuns trebuie să existe.

PE SCURT DESPRE CĂRȚI

ANA BLANDIANA: „Persoana întîia plural"

Ana Blandiana este un temperament poetic grav, răscolit continuu de o adevărată fervoare a dăruirii și a contopirii cu lumea: „Poate c-aș fi vrut să mă răspese ca un copac / Să freamăt în vîntul fiecărui an și al fiecărei generații...". (Elegie despre schele) sau **„Nu m-am găsit în mine, și-atunci m-am răsfirat / prin plante și prin pietre, prin flori, prin necuprins / Printre iubiri de-o clipă sfărmate dinadins / Și ruptă-n veci de dorul am plîns, m-am căutat" (Regenerare).**

Disponibilitățile afective vin dintr-o ciocnitoare sete de viață și de participare la eforturi constructiv unanime, de unde refuzul categoric al solitudinii și al inerției: **„Mi-e rușine pentru fiecare clipă risipită în singurătate..." (Milog intim).**

Niște versuri foarte frumoase conțin negația incertitudinilor, a complicațiilor absurde și a fărîmițărilor sterile: „N-am traversat hiatul indolelii / Nici orele cu ochi bandajați..." Ana Blandiana pledează pentru candoare și luciditate, pe care le descoperă întruchipate în cei mai vii reprezentanți ai vremii noastre: comuniștii. Aceștia luptă „s-atingă virtul Munților Candorii", la poalele cărora „impostorii" își află mormîntul **(Migrațiune).**

Senzația limpezimii interioare n-o are poeta decît în mediul incandescent al Hunedoarei: „La Hunedoara mi-s gîndurile mult mai clare / le văd distinct ca printr-o țeastă de cristal" **(Eseu la Hunedoara).** Într-un asemenea context, elogiul muncii privită ca tapiță creatoare și ca izvor de puritate își află locul firesc în poezie. „Munca devenită idee filozofică" apare ca „a patra dimensiune" a vieții. Poeta se simte în elementul său acolo unde muncа pulsează din plin; de aceea Hunedoara, minele, constructorii, schelele etc. îi provoacă meditații lirice de un entuziasm dezlănțuit. Dacă împiedică procesul de creație, chiar frumusețea este repudiată. Exultînd în fața unei iminente ninsori, poeta se răzgîndește îndată ce meșterul se-arată îngrijorat: „Dacă mîine ninge, nu putem zidi. / Nefiresc de simplu nu mai vreau să ningă: / Dacă mîine ninge, nu putem zidi," **(Nu vreau să ningă).**

Asupra versurilor Anei Blandiana planează uneori în cînd aripile unei ușoare (dar cu rezonanțe adînci) melancolii. E o melancolie, am zice, de meșter Manole (mit scump autoarei) preocupat să se perpetueze măcar printr-o ființă lină. „Entuziasmul fluid prin care vîslesc spre înalt / mă va dizolva peste ani într-un cîntec ultat" **(Elegie despre schele)** — iată de ce se teme poeta.

În fine, poate să pară în adevăr ciudată absența din volum a poeziei erotice. În **Post-scriptum** inflnim o justificare de principiu care dă, fără îndoială, un efect poetic inedit, deși rămîne cam șubredă din punct de vedere teoretic: „Mă ierți, necunoscută iubire / Aș ameți de silală / Să-ți port diademele grele la mîinguri sau printre schele, / Ci cu nonșalanță-mi port virsta ca o edilie specială / Din marele ceilidan al generației mele".

Poezia Anei Blandiana stă sub semnul unei dezbateri pronunțat etice. Preocuparea de căpetenie este găsirea drumului celui mai bun în viață, alături de oamenii noi ai lumii, de cei ce făuresc viitorul. Lirismul izbucnește nu atît din confruntare, cît dintr-o foame neastîmpărată de desăvîrșire, de plinătate a fiecărui act vital. Notele particulare ale portretului ei liric o așază astfel în descendența lui N. Labiș, de care se desparte, evident, prin timbrul feminin și, tehnic, printr-o spontaneitate insuficient dublată de elaborarea necesară a expresiei.

Totuși **Persoana întîia plural** (volum al cărui titlu, în treacăt fie spus, putea fi formulat mai corect gramatical) dezvăluie o autentică individualitate lirică ale cărei plăcute surprize nu se par departe de a fi epuizate. O stăpînire și mai atentă a mijloacelor de expresie poate asigura Anei Blandiana izbutirile pe care talentul său ne îndreptățește să i le cerem.

Florin MIHĂILESCU

DIMITRIE RACHICI: „Între mare și cer"

Pentru Dim. Rachici, autodefinirea e constanta esențială, la care se întoarce iarăși și iarăși. Personalitatea sa se înscrie într-un sistem de coordonate, cu încărcătură simbolică plurivalentă: cerul, marea, timpul.

Cerul semnifică idealul înalt, mai nobil decît toate prin intangibilitatea sa, care solicită și stimulează („În amurg către cer a zvîrlit, să-l străpungă, / (Cerul era cernit ca o mihnire-ndelungă) / Și-a rămas pe marea ce tot mai vuia, / Împlintat cu piscul în nori. — Prima stea!" — **Pescăruș).** Pentru poet, marea, haos primar al mișcării continuu, este, în primul rînd și mai ales, model al luptei cu inerția, mediu al furtunii mereu înnoitoare **(Balada fluviilor).** Și pădurile sînt cîntate tocmai pentru similitudinea lor titanică cu marea **(Marșul pădurilor).**

Simbolul mărții se împletește astfel, potențîndu-se, cu ultima și determinanta coordonată a personalității poetice schițate de versurile plachetei — timpul. El este, pe rînd, termen de referință, conlocutor, rival. Timpul e pentru Dim. Rachici, în primul rînd, acel curent uman de aspirații și cerințe comune, prin identificarea cu care poți depăși vremelnicia condiției umane, condensînd veșnicia în spațiul unei vieți („Mă simt egal cu timpul, cum o clipă / Egală poate fi cu veșnicia" — **Profil în timp).**

Continuitatea de speță nu-l satisface însă pe poet. Timpul nu-și conversește curgerea implacabilă în contemplare admirativă **(Aleea trunțaților)** sau comemorativă **(Moment de reculegere)** decît pentru cei care au îndrăznit să-l înfrunte, provocîndu-l. Zborul primului om spre stele a avut și sensul de duel cu timpul, pentru depășirea vremelniciei spre nemurire: sîcaua sorții și a vieții e legată de boltă ca memento infinit **(Cosmonaut spre stea).**

Între aceste largi coordonate (cer, mare, timp), poetul se autodefinește cum spuneam — precizînd mereu alte relații simbolice ale creatorului de artă cu umanitatea: poetul-vînt (comunicarea interumană și contactul cu idealurile depărtate prin intermediul poeziei — **Vîntul),** poetul-iar (orientarea omenirii prin poezia generoasă, ce nu **se vrea recompensată — Farul de coastă),** poetul-stație releu (barometru exact al nivelului temporal de azi, prevăzînd dimensiunea temporală de mîine — **Poetul),** poetul-pescăruș (simbol al setei de mișcare și de infinit — **Pescăruș).**

Poezia despre peisajul contemporan al țării **(Dansul pioli dintîi, Cîntec de dragoste la marginea țării, Dezghețul la Călugăreni, Odihna apelor, Colectivist** etc.) despre război și pace **(O chemare de la Buchenwald)** etc e mai puțin realizată, redusă adesea la simple fraze declarative, pronunțat retorice sau voit prozaice, ilustrate școlărește cu imagini demonetizate prin uz. Uneori, faptul că tentația unei imagini (nici ea inedită) a fost mobilul esențial al compunerii unei poezii este de o evidență incontestabilă **(Ianus).** Se remarcă, totuși, între altele, **Diminești la Bicaz,** unde nașterea haotică, mitică, originară, a dimineților din Cacaldu, e văzută transformîndu-se într-un fenomen de lucidă raționalitate și puritate.

Erotica e reprezentată prin abia cîteva poezii, în care dominanta rămîne aceeași — proiecția gigantică.

Dim. Rachici are veleitatea acestui grandios. În viziunea lui, Siqueiros pictează Libertatea pe cerul enorm, munții își saltă pe umeri sunetul azvîrlit de sirenele Bicazului, dintr-un sărut se naște soarele etc. etc. Uneori însă, bratul demonstrativ își întinde mișcarea dincolo de limitele pînă la care îl poartă impulsul liric autentic și pendulează în gol.

Dim. Rachici nu operează cu nuanțe, cu dualități contradictorii, problematice. Poezia sa afirmă patetic, neîndoită de subtexte meditative.

Abstractizarea, prozaismul, discursivitatea grandiloventă sînt însă cîteva primejdii redutabile, pe care privirea atentă și sinceritatea le pot îndepărta.

Magda POPESCU

VIAȚA UNIUNII SCRIITORILOR

Secția de Traducători organizează miercuri, 13 mai, ora 17,30 — la Casa Scriitorilor „Mihail Sadoveanu", o ședință plenară cu tema:

„Opera lui Shakespeare în România".

Referenți: Ana Cartianu, Dan Duțescu, Leon Levițchi.

CRONICA LITERARĂ

EUGEN BARBU — FACEREA LUMII

Această ultimă carte a lui Eugen Barbu stîrnește de la început o vie curiozitate. E înainte de orice, un roman din zilele noastre, destinele eroilor lui sînt nemijlocit legate de evenimente istorice pe care le-am trăit cu toții, o parte însemnată a acțiunii se desfășoară într-o întreprindere de curînd naționalizată și urmărește lupta noului director, fost simplu muncitor, cu problemele conducerii. Prin cîteva rabateri ingenioase de planuri mediul se diversifică apoi simțitor. Pe lîngă muncitorii din tipografia domnului Bazilescu, în roman pătrund profesoare bătrîne de balet, sculptori boemi, intelectuali distinși, cu năravuri urîte, aventurieri care-și consumă existența în jurul hipodromului de la Băneasa, femei ușoare, ș.a.m.d. Fundalul se schimbă și el mereu, cuprinzînd cînd interiorul atelierelor, cînd străzile din centru, ulițele cartierelor mărginașe, bulevardele luminate cu neon sau năpădite primăvara de trandafiri, Lipscanii, Talciocul, piețele de alimente, cheiurile Dîmboviței, Abatorul, astfel încît, pe nesimțite, cartea devine o adevărată evocare a Bucureștilor.

Un prozator încercat ca Eugen Barbu se angajează deci într-o reconstituire de amploare și de actualitate, iată pe scurt pentru ce Facerea lumii e un roman care făgăduiește mult. Lectura confirmă imediat o calitate însemnată a scriitorului: capacitatea sa de a înfățișa cu o rară autenticitate lumea muncitorească. Din felul cum se mișcă și vorbesc tipografii săi respiră puternic adevărul. Ambianța coridoarelor cu miros de cartoane și cerneluri, a sălilor în care zumzăie neîncetat mașinile de cules și plutește în aer aburul înțepător de plumb topit e trăită. Tot ce ține de acest univers, începînd cu discuțiile din ședințele de producție și terminînd cu avatarurile familiale ale eroilor, ajunge să fie evocat fără cusur, cu o siguranță deplină. Autorul creionează degajat figuri, schițează în cîteva rînduri biografii sugestive, reține o inflexiune a vocii, o apăsare definitorie pe un cuvînt (preșule, domne etc.) dînd scenelor de fiecare dată turnura exactă în ordinea veridicității sociale și psihologice. Dar aceasta n-ar constitui după Groapa, după Oaie și ai săi, după Prinzul de duminică o surpriză, dacă Eugen Barbu n-ar evoca de astă dată lumea muncitoare, devenită stăpînă pe uzine și întreprinderi, luptîndu-se să introducă în viață noile relații socialiste. Romancierul obține o certă reușită. În această ipostază inedită personajele sale nu-și pierd firescul, reacțiile specifice de clasă. Comportările sînt descrise cu un ascuțit simț realist care reliefează creșterile de conștiință, dar nu ignoră nici inerțiile, nici povara prejudecăților, nici instinctele de parvenire. Reușita o măsoară înainte de orice faptul că noul director, fostul mașinistru, Filipache, membru de partid din ilegalitate, trecut prin școala închisorilor politice, reușește să devină personajul cel mai interesant din roman. Eugen Barbu creează un muncitor comunist de o incontestabilă autenticitate. Fire potolită (nu frecventa circiumile, nu-i plăcea, nici chiar cînd era tînăr, să umble după femei) cumsecade, tăcut, gata să dea chiar impresia că e slab, influențabil, vădește în noua sa funcție însușiri gospodărești deosebite. La Filipache cucerește sinceritatea totală interioară și seriozitatea cu care se dedică sarcinii sale de director al unei întreprinderi socialiste, spre a demonstra că — așa cum a afirmat partidul — muncitorimea va ști să conducă economia țării fără burghezie și împotriva ei. Omul nu e infailibil. Cartea arată chiar cum dincolo de străduințile și înfăptuirile lui se acumulează nu puține greșeli pe care le speculează diferite elemente corupte și carieriste pînă aproape de a compromite o muncă cinstită, plină de abnegație. Eugen Barbu are însă intuiția fericită a forței noului director. Într-o asemenea fază de inițiere, de inevitabile bîjbîieli și erori, acesta urmărește cu tenacitate două obiective principale, convins fiind că merge pe drumul bun oricît l-ar sîcîi birocrații. Filipache caută să lărgească mereu capacitatea de producție a întreprinderii, necrulînd sacrificiile, și să aibă grijă de oameni, neconsiderînd niciodată că a făcut destul pentru ei. Arta autorului în individualizarea personajului este nu atît a-l defini prin cine știe ce particularități fizice sau psihice, cît a-i prezenta raționamentele, dialogurile cu sine însuși. Există un mod de a gîndi al lui Filipache, o permanentă grijă de a-și examina muncitorește, metodic, fără fițe (așa cum spune el singur) actele, de a verifica îndreptățirea lor, de a-și recunoaște cinstit greșelile și de a trage consecințele fără vorbă multă, cu simplitate dezarmantă. Toate acestea îl transformă într-o prezență vie, de-a lungul paginilor romanului și-i cîștigă simpatia cititorului. Filipache are o cumsecădenie funciară, o oroare instinctivă de poză, o modestie mîndră, o dispoziție de a întîmpina cu circumspecție fanatismele și de a trata cu umor exaltările, foarte proprie clasei noastre muncitoare. Eugen Barbu a fixat prin el pramizele unui tip cu viitor literar sigur, ceea ce nu e puțin. Restul lucrătorilor din tipografie e lăsat însă aproape în întregime să facă figurație, Antonică, Petrescu, și alții nefiind aduși în scenă decît ocazional, ca să spună o vorbă sau două cu à propos. Sentimentul reacțiilor masei nu dispare totuși pentru că regia e bună și fiecare apariție se produce la timpul potrivit, iar replica individualizează figurile atît cît trebuie pentru ca să se păstreze în memorie. Mai convențional sînt reprezentate elementele de nădejde din întreprindere, oamenii pe care se sprijină Filipache. Cu excepția secretarului Pintea, cam mutălău, dar elocvent în comportări, ceilalți, Cocorea, Sandu-Git, Săceleanu, rămîn simple nume invocate la rînd ca o formulă magică, salvatoare, ori de cîte ori e nevoie să se sugereze că mai există și alți comuniști în ateliere. Personajul negativ principal, tot un muncitor, Anghel, președintele sindicatului, e în schimb o figură urmărită de aproape și descrisă cu amănuntime. Efortul autorului de a face din el un personaj care să rețină interesul e vizibil. Romanul îi reconstituie biografia începînd din clasele primare, îi prezintă toate antecedentele familiei, îi urmărește tribulațiile erotice. Rezultatele nu sînt însă, din păcate, la înălțimea așteptărilor. După ce pare a dobîndi din copilărie o predestinare tragică, personajul devine un cumulard al păcatelor omenești, e invidios, leneș, lăudăros, demagog, intrigant, venal, bețiv, afemeiat, șchiop, cu dinții putreziți în gură, miop, „ochelarist", niciodată bine îmbrăcat și dacă a stat cîndva la închisoare, a fost din greșeală. O inversiunare pamfletară cu efecte literare dubioase îl încarcă mereu cu alte năravuri. Nu e destul că umblă după amanta fostului director și e îndrăgostit mort de ea, dar se culcă și cu legătoresele tinere! Nu e de ajuns că protejează un fost ofițer care fură cît poate la aprovizionarea cantinei, dar ia de la el bacșișuri grase, ba îl și însoțește la Hipodrom sau la chefuri cu dame prin circiumi periferice. Și încă... Dintr-un fiu de lucrător la serviciul barometric, țintă batjocurii copiilor din cartier, dintr-o ființă supusă, de la cea mai fragedă vîrstă, supremelor umilințe, putea ieși o fire chinuită, dostoievskiană, otrăvită de invidii ascunse și uri sălbatice, neputincioase. O asemenea psihologie abisală sigur că ar fi reținut atenția și ar fi aruncat o lumină tragică asupra mutilărilor săvîrșite de vechea societate asupra sufletului omenesc. Dar aceasta presupunea și o încercare de înțelegere a personajului, de tratare a lui cu o anumită comprehensiune, sau măcar cu o curiozitate intelectuală. Intenția pare să fi existat, o indică sondajele în copilăria lui Anghel, de altfel foarte bune și de reală intuiție a „cazului", excursiile în viața sa amoroasă, nici ele lipsite de observații pătrunzătoare. Dar autorul șarjează și încurcă pînă la urmă lucrurile. Anghel ajunge a fi prezentat practic ca un potlogar mărunt destul de nechibzuit, fără instincte elementare de precauție, pe de altă parte ca o figură malefică, la originea tuturor actelor reprobabile care se petrec în viața colectivului întreprinderii. El patronează furturile, fiind complice cu hoții, el sîlește fetele să se culce cu șefii de secție ca să nu fie „văzute rău", el întreține legături cu dușmanul de clasă, el îi ațîță pe muncitori împotriva lui Filipache, el aranjează la minister să i se facă directorului reproșuri că a deturnat destinația fondurilor, că nu lucrează cu întreaga capacitate a mașinilor, ș.a.m.d. Firește că un asemenea mod de prezentare a lucrurilor se răsfrînge și asupra semnificației dificultăților pe care conducerea atelierelor le are de învins. O reducere cam simplistă a anumitor contradicții din viața întreprinderii se produce fatal chiar dacă lucrurile sînt intuite just în manifestările lor imediate. Acolo unde erau de analizat probleme dificile care implică procese de conștiință, dileme obiective, istorice (cum să-și păstreze Filipache popularitatea printre muncitori, luptînd totuși, chiar cu mijloace drastice, împotriva indisciplinei încă puternică îndată după naționalizare? cum să împace grija pentru creșterea productivității cu dorința de cîștig ușor a unora explicabilă mai ales cînd e vorba de oameni care au dus-o altă vreme greu și străbat încă o perioadă dificilă? cum să-i cîștige pe specialiști și să înfrîngă în același timp ostilitatea elementelor dușmănoase, nu chiar așa de rare pe atunci la întreprinderile naționalizate?) lucrurile par a se rezuma la niște chestiuni de ranchiună personală și la cîteva matrapazlîcuri ordinare. Am numit practic aspectul care sărăcește romanul de semnificații mai adînci. Adversitățile, frămîntările nu izbutesc să sugereze o înfruntare de principii, de sisteme morale, de concepții diferite asupra omului. Prea se raportează totul la necinstea cîtorva inși, a căror comportare detestabilă e de altfel evidentă aproape oricui și nu constituie o problemă decît dacă demascarea și izgonirea lor din întreprindere se lovește de anumite rezistențe într-o ordine mai largă. Romanul schițează prea timid această și după schema devenită clasică a funcționarului obscur care, undeva la minister, ține o mînă protectoare asupra ticăloșilor.

De lipsa unei acute problematizări suferă și toată istoria fetei lui Filipache. Aceasta face o experiență sentimentală catastrofică. După ce trece prin brațele cîtorva derbedei ajunge să se încurce cu un bărbat mult mai în vîrstă ca ea, o speță de aventurier cinic și stilat, care face pe aristocratul și o tratează ca pe o otreapă. Faptul n-o împiedică să-l caute mereu, să-l părăsească și să revină la el, să-i ducă mîncare cu sufertașul, la capătul Bucureștiului, unde, cînd nu-i mai rămîne nimic, se mută într-o cocioabă a fostului său grăjdar și așteaptă să fie întreținut de nevastă și de amantă. Eva Filipache, acceptă niște compromisuri morale dezgustătoare. Îi iartă lui Manicatide că trăiește și cu alte femei, face contrabandă pentru el, e gata să-l urmeze peste granță și să-și părăsească fără remușcări părinții. Lucru ciudat, nici nu rezultă că-l iubește cu adevărat pe acest om de nimic. Un fel de pornire inexplicabilă, inconștientă o mînă către el. Personajul e bine construit și, în ciuda alogismului reacțiilor sale, are viață, după cum nelipsite de pregnanță sînt și anumite exemplare umane care pătrund în existența ei. Manicatide în primul rînd, Denise, și chiar Pavel, pe urmă. Întrebarea e însă ce vrea să spună o astfel de poveste. E greu de răspuns, pentru că finalitatea întregului episod în cadrul cărții rămîne cețoasă. Romancierul a vrut probabil să lumineze o latură tragică a vieții unor oameni ca Filipache. Preocupîndu-se de trebuințele obștești, de soarta altora, ei ajung, nu o dată, să-și nedreptățească propriii copii. Scăpată de sub supravegherea părintească, Eva apucă pe o cale greșită și cînd își dă seama în ce mocirlă s-a băltăcit e prea tîrziu. Singurul om care ar fi putut-o iubi, Matei, activistul de partid entuziast și tuberculos, a murit. Cînd Filipache, golit sufletește, îi povestește cum și-a gonit singurul copil de acasă, Pintea se gîndește chiar la niște întîmplări asemănătoare petrecute cîndva la Teba, sugerînd astfel că ne aflăm în plină tragedie. Totuși, ideea rămîne la suprafața lucrurilor, nu capătă o adîncire prin ceea ce i se întîmplă eroinei. Degringolada ei nu prea are explicația dată de romancier. Acesta insistă pe faptul că fata crescînd prea lungă, suferă și un dezechilibru moral (visul de a ajunge balerină începe să i se pară irealizabil, băieții o ocolesc) dar cartea nu prezintă vreo întîmplare care să comunice sentimentul că într-adevăr înălțimea neobișnuită îi creează Evei complexe, îi tulbură mecanismele sufletești normale. Lucrurile rămîn doar spuse. Amoralitatea eroinei pare mai degrabă înnăscută. Eva trăiește la întîmplare, nu pune pasiune nici în dans, nici măcar în amorul pentru Manicatide. Nu e nici o ființă senzuală în stare să fie robită carnal. Impresia pe care o creează e că ascunde un vid sufletesc complet. De unde s-a născut acesta? Cine i l-a creat? Iată lucrul mai interesant pe care episodul l-ar fi avut de lămurit. Pe urmă toată inconsistența morală a eroinei e tratată cu o bizară indulgență. Practic Eva nu merită nici o simpatie, pentru că n-are nimic sfînt. Totuși, autorul îl silește pe Matei să-și facă autocritica în fața ei pentru că a cerut să fie exclusă din U.T.M. cînd s-a aflat că trăiește cu un bărbat însurat și că a vrut să fugă peste granță, fără să se gîndească o clipă la părinți, la școala de balet, la lumea nouă care se clădește în jurul ei. Eroul îi spune: „Tu mi-ai deschis ochii. Nimeni nu s-a ocupat de tine. Ne-am adunat acolo o sută de nătîngi și te-am huiduit și te-am condamnat, poate aveam dreptul s-o facem, dar ar fi trebuit să te întrebăm cum ai ajuns așa? E ușor să dai cu piatra, dar sufletul, unde-i grija pentru suflet?" și ceva mai încolo: „noi ne-am înșelat, nu tu". O fi aceasta o poziție morală, poate evanghelică (vezi și citatul cu piatra) dar comunistă, nu e, sigur. Aici*, eroul lui Eugen Barbu raționează și se comportă —, ca să folosesc o formulă lansată chiar de el la adresa confraților săi, — exact ca un mic-burghez în salopetă muncitorească.

Dacă din povestea Evei nu se prea pot desprinde idei filozofico-morale mai profunde, ba la răscolirea lucrurilor se constată că pe alocuri, chiar criteriile de apreciere a faptelor încep să se clatine, gustul eroinei de a bate străzile, escapadele ei împreună cu Manicatide prin împrejurimile Capitalei sînt prilejuri pentru ca autorul Gropii să-și utilizeze paleta picturală într-o serie de evocări și tablouri admirabile. Eugen Barbu se dovedește încă o dată — așa cum s-a mai spus — un prozator-poet, atras de pitorescul și de culoare ca Ion Ghica și Matei Caragiale. El posedă facultatea de a cădea în adevărate beții senzoriale, reține avid patina frunzelor aurii care acoperă toamna bulevardele, adulmecă mirosurile, le identifică, intrat într-o încăpere simte imediat fluviile vieții, ghicește sosirea anotimpurilor după parfumurile aduse de adierile vîntului; în timp ce ochiul stă ațintit asupra unui obiect, urechea prinde sunete îndepărtate, țipete de păsări tăiate, voci risipite prin aer, șuierături de locomotivă. Totul e fixat c

MOȘUL

LUCIA DEMETRIUS

FIȘĂ DE ROMAN

Stă seara pe treptele prispei și privește mulțumit în ograda pietruită atît de bine și des, încît pare un parchet lustruit într-un salon de dans. Privește la fîntîna din care nu se scurge, prin ghizdurile bine închegate, nici un pic de apă ca să facă băltoacă în jurul ei, la roata care se învîrtește ușor, cu o singură mînă, și cu stînga dacă vrei, pentru că i-a făcut un scripete grozav. Tot cu un scripete se lasă și portița de zăbrele cu care închide seara treptele prispei și pe care o ridică dimineața ca pe o cortină. Dincolo de zăplazul scund, din sîrmă împletită, se plimbă găinile și, în compartimentul lor străbătut de mici canale de apă și cu bazin în mijloc, rațele. Canalul principal pornește din dreptul fîntînii, cel care bea o dușcă cu paharul așezat într-un suport frumos, prins de unul dintre stîlpi, varsă ce i-a mai rămas în canalul mic, pietruit, care se strecoară în curticica rațelor. Dincolo, mai în fund, o grădină cu straturi drepte pe care crește cea mai mare varză din sat, cea mai rotundă ceapă, căpșunile cît ceașca de cafea, crinii înalți, daliile cît floarea soarelui. Nici o palmă de pămînt nu e pierdută și o rețea amănunțită de canale dibace străbate întreaga întindere.

Sub șopron se află atelierul mecanic, în care moșul drege tot ce și-a stricat vecinul de mai departe sau de mai aproape : bicicletă, motocicletă, roată, mașină de cusut. O dată și-a băgat nasul chiar într-un televizor, și degetele lui cu urme de pămînt în crăpăturile adînci, tremurînd de emoție, au dres hiba foarte bine.

Și cum stă seara pe trepte, cu ziarul lîngă el, citit cu greutate și cu stăruință, se gîndește la ce-ar mai fi putut face încă, dacă în tinerețe ar fi învățat. La gospodărie nu-l pot lua mecanic, pentru că n-a făcut nicicînd ucenicie nicăieri. Ajută, sigur, cînd e nevoie și cînd mecanicul cu școală are nevoie de ajutor, ba uneori are cîte o idee de asta care nu știe nici el de unde vine, care scoate treaba la lumină mai repede și mai bine.

I-au dat două pogoane ale gospodăriei să facă pe ele căpșuni ca astea din grădina lui, mari cît merele, și le-a făcut. A împrăștiat întîi pămîntul, a săpat o fîntînă, a croit canale, a udat, a plivit, a scos fructe pentru o expoziție raională. La fierăstrăul mecanic al gospodăriei a născocit el un dispozitiv care face operația mai repede și atenuează zgomotul. Dacă n-ar avea șaizeci și opt de ani, și azi s-ar duce la o școală, dar uite, vezi, se gîndește cu amărăciune, oricîtă pricepere ai avea, nu te mai primește la vîrsta asta și pace ! Nici la șaizeci nu te primește, ce să mai vorbim !

Să fi fost colectivă, în tinerețea lui, aici în sat ! Ehei, întîi învăța, că-l trimetea gospodăria, și pe urmă să fi văzut marafeturi și născociri și scripeți și pompe și închizători care merg singure și motoare care economisesc benzină, și cîte n-ar fi făcut de la grajduri pînă sus, la cariera de piatră ! Așa, stă moșul și se uită cu ochii lui albaștri, mîngîietori, la clanța porții la care a potrivit un fir în așa chip încît, cînd cineva apasă pe clanță, să sune o sonerie în bucătărie, la băbuța lui, și așteaptă, doar i-o călca cineva pragul în seara asta cu vreun fier de călcat, cu ceva de dres, să vadă cum funcționează soneria, cum se minunează oaspetele, cum se sperie băbuța și pe urmă rîde cu haz mare.

Hei, dacă ar veni acum, pe nepusă masă, feciorul lui de la București ! Feciorul lui care învață carte multă, care peste un an iese inginer, și care, cînd vine la părinți, îi povestește tatii cum ăla mic, mic, căruia îi zice atom se împarte și el și are putere multă, putere să miște munții din loc. O să facă feciorul ce n-a făcut tata, ăsta nu mai umblă cu scripeți, umblă cu te miri ce butoane pe care apeși și se dezlănțuie o putere care face să zboare sateliții artificiali. E și asta o mîngîiere și o mîndrie, mare mîngîiere chiar, dar uite că mai e pînă să vină feciorul acasă, să spună: „Tată, am isprăvit! Acum mă pun pe născociri năstrușnice!", mai sînt șase luni cel puțin, și pe el îl mănîncă palmele să facă acum, chiar în seara asta o drăcie, așa, de la fereastră la pat, să poată deschide fereastra din pat fără să se dea jos, că dacă ăia apasă pe buton să umble satelitul prin cer, n-o fi așa de greu să apeși pe buton stînd culcat tabla-basa și să se deschisă fereastra !

ȘARPELE FANTASTIC

În liniștea apelor
Se ascunde șarpele fantastic
Cu ochii adînci ațintiți asupra noastră,
Ca o conștiință a pietrei însuflețite.
În fiecare dintre noi
Se ascunde șarpele fantastic
Plutind în rîurile zbuciumate ale inimii.
Este un semn de întrebare
Răsucit în sine de zeci de ori,
Din care înflorește seninătatea.

Mihu DRAGOMIR

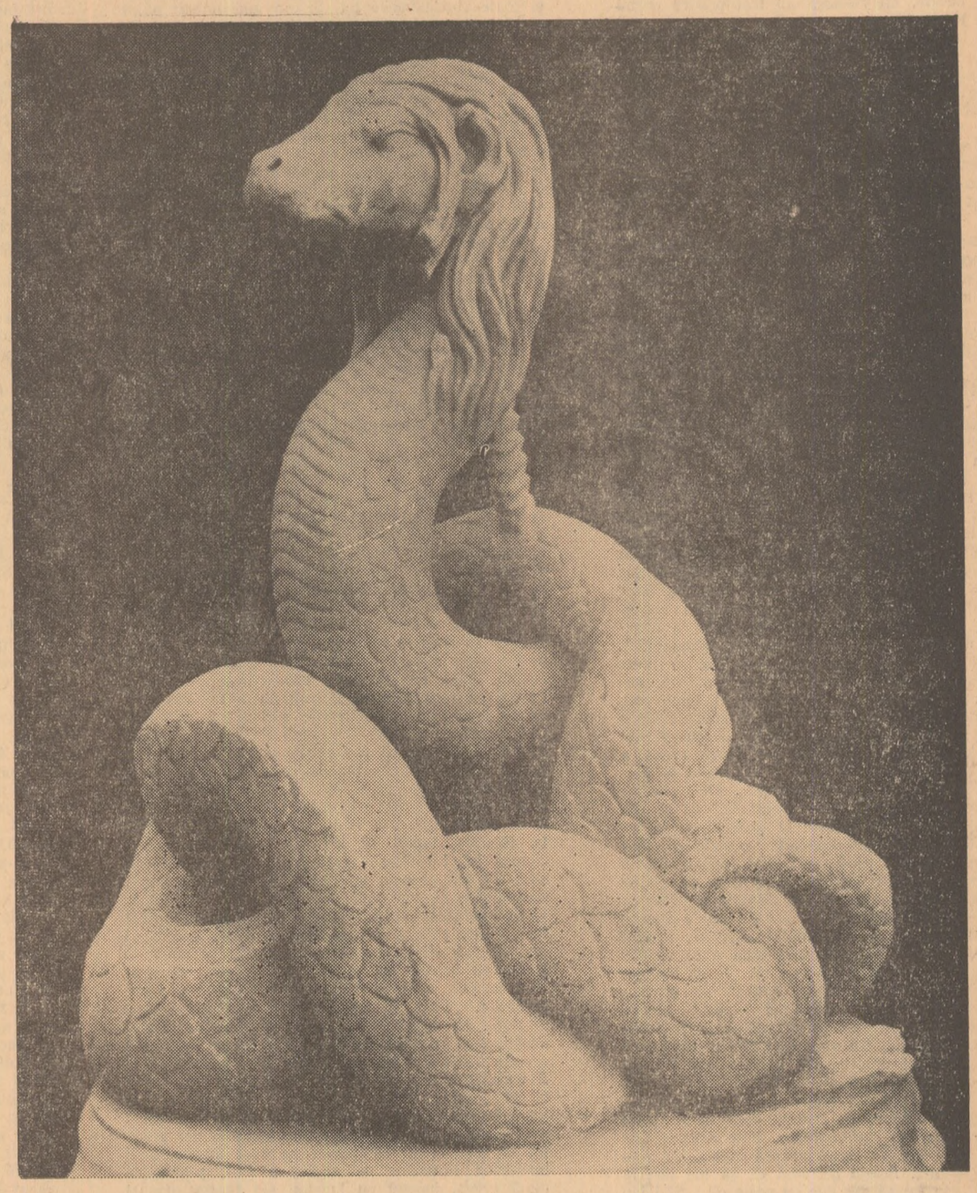

ȘARPELE (din tezaurul de sculpturi, descoperit la Tomis)

SORIN TITEL

după-amiază de sîmbătă

Sîmbăta ne duceam toți în baraca aia din dosul cantinei, ne duceam din timp, ca să prindem loc, pentru că erau mulți băieți care vroiau să intre sub duș, hainele ni le lăsam afară, agățîndu-le de prunii cu frunza prăfuită și uscată de pe marginea drumului. Apa era fierbinte, noi gîiiam de plăcere, ne spălam unul pe altul pe spate, apa șuruia de pe noi murdară, se scurgea printre scînduri și intra în pămînt. Apoi luam izmene și cămăși curate, care miroseau a săpun de rufe și a leșie, în cioburi de sticle aninate peste tot în barăci ne aranjam freza, ne năclăiam părul bine cu ulei ca să stea și plecam în oraș. Întotdeauna după plecarea noastră, sub duș intra și Păsărică. Îi era rușine să se dezbrace în fața noastră, era ca o domnișoară și cînd intra sub duș îi tremura inima de frică să nu intre cineva și să-l găsească gol cum l-a făcut maică-sa.

Era mic și subțire și într-adevăr semăna cu o fată și poate din cauza asta ceilalți de pe șantier nu-l puteau suferi.

Nici mie nu-mi prea fusese drag la început. Odată am intrat peste el în baracă în timp ce se săpunea ,gîiind și el de plăcere ca și noi ceilalți. Cînd m-a văzut a ieșit repede de sub duș, și-a îmbrăcat chiloții peste corpul pliu de săpun. Chiloții s-au udat, dar lui prea puțin îi păsa, a încercat să-și îmbrace și pantalonii. M-am dus la el și, mai mult cu forța, i-am smuls chiloții de pe el, apoi m-am dezbrăcat și eu în pielea goală și i-am spus :

— Uite mă, și eu sînt tot ca tine făcut. Nu-s altfel.

Am intrat și eu sub apa fierbinte, l-am săpunit pe spate, și am înțeles că încet-încet, se îmblînzește și nu știu de ce mă simțeam de parcă aș fi îmblînzit vre-o sălbăticiune din pădure.

Noi, sîmbăta, ne ducem la bal, balul era într-o sală mare, cu ciment pe jos și cu ghirlande din hîrtie creponată, el rămînea singur în baraca goală, lîngă podul pe jumătate construit, și în timp ce dansam cu una și încercam și eu să leg o conversație, întrebînd-o ce filme a văzut, și dacă n-are cumva o soră la Orșova, fiindcă am cunoscut acolo una, cu care seamănă ca două picături de apă, în timp ce dansam cu ea și-i pipăiam spatele rotund și moale, mă gîndeam din nou la el, așa cum stă singur, și eram cuprins de milă.

Mă gîndeam la el poate și ca prieten. Era un băiat subțire care avea o periuță de dinți într-un tub de material plastic, un săpun de 8 lei și care-și peria vreme îndelungată hainele fiind atent să nu rămînă vreun fir de păr pe ele. Un băiat subțire.

— Ce-i cu tine ? l-am întrebat într-o zi, privindu-l cum se aranjează în oglinjoara de deasupra patului.

— Am o întîlnire, îmi spuse el. Cu o fată.

Hainele îi erau cam vechi, i le-aș fi dat pe ale mele, dar ale mele sînt prea largi și ar fi încăput doi ca el în ele. Îmi părea rău de el, pantalonii i se rupseseră și-i cususe destul de neîndemînatic cu ață albă. Își făcuse un nod la cravată mai mare rușinea, și i-am făcut eu altul.

Era în mai, înflorise socul iar florile salcîmului putreziseră și mirosul lor greu și năclăit te făcea să te gîndești tot timpul la mulieri.

M-am dus și eu la dans în seara aceea și Păsărică dansa tocmai cu Nina, una pe care o cunoscusem bine, lucra la fabrica de butoaie, avusesem și eu de-a face cu ea. Sînt fete bune la fabrica de butoaie, dar asta nu era dintre alea, sînt multe fete bune, de care el ar fi putut să se îndrăgostească, fete nevinovate ca și el, fete care l-ar fi ajutat poate să fie mai puțin stîngaci, fete care cu dragostea lor l-ar fi apropiat de noi, erau unele care l-ar fi ajutat să fie ca noi toți, mai puțin speriat și rușinos, dar ea nu era dintre ele. Ea l-ar fi făcut poate să urască toți oamenii. Noi doi ne spălasem pe spate unul pe celălalt, asta se cheamă că eram foarte apropiați unul de altul și eu nu puteam s-o las să-și bată joc de el așa cum voia ea, răspundeam de el cum s-ar zice, dar pentru că mă simțeam stîngaci, lipsit de idei, cu capul sec ca dovleacul, n-am găsit altceva mai bun de făcut decît să beau. Pînă la urmă, băutura mi s-a urcat la cap, simțeam asta mai ales în picioare, dar creierul îmi era limpede. Am devenit al dracului de parșiv, parșiv și ascuns, așa de ascuns încît nimeni n-ar fi putut să înțeleagă ce-mi trece prin cap, și cînd m-am dus la Păsărică, și l-am rugat să mă ducă acasă pentru că sînt beat, el stătea lîngă ea și o privea, iar ea la rîndul ei se uita speriată la mine. L-am rugat să mă ia de acolo și să mă ducă acasă, că eu nu mai pot, că pe mine nimeni nu mă iubește, nici el care e prietenul meu, cu toate că ne-am spălat pe spate amîndoi, că dacă mi-ar fi prieten adevărat, m-ar lua de acolo și m-ar ajuta să mă duc acasă, că eu nu mai văd pe nimeni, numai ochii lui îi văd, că ochii unui prieten adevărat îi cunoști oricît s-ar ascunde el.

Aerul era rece în începutul duios de primăvară și încet-încet băutura mi s-a urcat la cap și picioarele au încetat să mă asculte.

— Nu pot merge mai departe, m-am prefăcut eu. Mi-e tare rău, întinde-mă mai bine în iarbă. Lasă-mă acolo să mă trezesc singur.

M-a culcat în iarba umedă, abia crescută, și a vrut să plece. Cînd s-a îndepărtat, am strigat după el :

— Stai mă, Păsărică nene, nu pleca. Ce pleci așa, mă, pleci și mă lași așa aici ca pe un cîine, om ești tu ?

— Nu mai plec, mi-a spus întristat deodată. Sînt ud leoarcă, la dans tot nu mă mai pot întoarce (căzusem amîndoi într-o baltă, din care el cu greu a reușit să mă ridice). Așa cu hainele murdare cum pot să mă întorc ?

Ar fi trebuit să încetez să mai fac pe amețitul și să-i spun că fata nu era pentru el, că mai bine ar fi să se străduiască să-și caute alta și dacă poate s-o uite. Ar fi fost mult mai bine pentru că în viață se mai întîmplă și lucruri de soiul ăsta, nimeni nu poate rămîne ca în pîntecele mamei și nici el nu putea să rămînă așa. Trebuia, fără îndoială, să-i spun toate astea, dar nu știam cum să încep.

Desen de RADU COSTINESCU

VIRGIL TEODORESCU

TÎNĂR UCENIC

Un Rimbaud țăran s-a așezat lîngă mine la masă,
cu iubita lui în ciorapi albi de mireasă,
un soldat Rimbaud, tînăr prin excelență,
s-a așezat la masă ca o ilustră eminență,
ca pe o laticlavă princiară
și-a descheiat mantaua militară.
Tăcea, privind la fata cu fustă înflorată
și cu bariș, cum poartă, la țară, orice fată,
tăcea soldatul tînăr, tăcea, tăcea mereu,
îi străluceau doar dinții de straniu minereu,
într-un surîs fugar,
ca-n apele de munte naivii bolovani.

Tăcea și el ca mine la douăzeci de ani.

ION HOREA

DUPĂ ZĂPEZI

...Și poamele pe ramuri sînt bănuite doară,
Cînd mugurii se-arată și țipă-întîia oară
Cu țîțele virgine ieșite din cămeși
Din ce în ce mai lacomi, din ce în ce mai deși,
Îmbrățișați de ploaie și biciuiți de fulger,
Simțind în pîntec timpul zvîcnindu-le sub uger.
Din care-mpărăție sosiră-azi-noapte solii
Stîrnind atîtea patimi în inima fasolii ?
Soldați în rînd, aracii îmbrățișați de roabe
Păreau că trec prin visul de mult ascuns de boabe.
A fost un basm, o clipă trăit dintr-o vecie,
Rămas de astă toamnă în ciururi și-mbîlăcie ?
Li-i dat atîtor flăcări, încremenind prelungi,
Sămînța lor măruntă să le mocnească-n pungi.
Însă de vrei cu miere și-arome să te saturi, –
Trei degete să poarte sămînța peste straturi
Și morcovii-n adîncuri zvîcnind și să-ți întoarcă
Din miezul verii inimi de flăcări în coșarcă.
În jocul dus de ape și ceruri depărtate
E-ntoarsă tremurarea din frunzele mirate,
Și soarele, în stropii de ploaie să-și răsfire
Lumina, din înalturi o-ntoarce în rodire !

O nuvelă de ION LĂNCRĂNJAN

(Urmare din nr. 18)

Atîndată cînd hotărîseră să-şi mai cumpere un camion şi o maşină mică, pentru conducere, tot Drotoşii au fost printre primii la cuvînt, argumentînd şi susţinînd din toată inima această propunere. Posibilităţi existau, ce-i drept, dar neapărată nevoie nu era, mai ales de maşină mică. Şi nici chiar de încă un camion. Dar ei au fost, totuşi, de acord şi cu asta, mai cu seamă cînd au văzut că unii şi alţii, pe care nu-i aveau la inimă şi de care se temeau, nu erau prea încîntaţi. „De ce să nu cumpărăm, tovarăşi?... De ce să nu luăm?... De ce să nu ne modernizăm şi noi?... De ce să umble tovarăşul preşedinte cu tiribomba aia trasă de cai?..."

In afara acestor împrejurări, în care Terzea nu se comportase aşa cum ar fi trebuit, delimitîndu-se de cei care îl susţineau cu atîta ardoare, mai existaseră şi altele, destul de multe, pe care el nici nu le cunoştea şi în care Drotoşii îl apăraseră şi-l lăudaseră, în diverse discuţii ocazionale, vorbind şi purtîndu-se în aşa fel, de parcă ei ar fi fost una de-acum. Şi oamenii, cei mai mulţi şi cei mai buni colectivişti, — pînă şi Aron şi Iosiv şi alţii, atîţia şi atîţia — începuseră să se uite la Terzea din ce în ce mai nedumeriţi, parcă nu l-ar mai fi cunoscut. Toate lucrurile acestea se petrecuseră, ce-i drept, în limitele preocupărilor obişnuite de la gospodărie, fără bîrfe şi fără intrigi, fără nici o încercare mai evidentă de a-l despărţi pe el de oamenii cu care lucra şi pe care se bizuia, de marea majoritate a colectiviştilor. Totuşi ei aici ţintiseră, asta o urmăriseră, să-l impresoare şi să-l rupă de ceilalţi oameni, să-l poată cîrmui după bunul lor plac. Se mai întîmplase deci cîte ceva cu mult mai înainte de incidentul de la cooperativă. Nu se ajunsese încă la discuţii pe nicăieri, nici în organizaţia de bază, nici în conducerea gospodăriei, dar asta nu schimba cu nimic situaţia, în bine. Din contră, o agrava şi mai mult şi-o făcea de nesuportat, într-un fel. Şi aşteptarea şi felul cum se purtau ceilalţi, cum îl cercetau şi cum se uitau la el de la un timp, căpătau deodată o semnificaţie şi-un înţeles care-l cutremura pe Aurel, acum, a treia zi după scripturi... „Dar şi ei, spuse el deodată, mirîndu-se, de ce n-or zis nimic?... De ce-or tăcut?... De ce nu mi-or atras atenţia?..." Şi se năpusti după aceea la ceilalţi, la prieteni şi la tovarăşii lui, cerîndu-le socoteală, pentru că nu-l atraseseră atenţia, pentru că nu-l criticaseră şi nu-l luaseră la rost, din vreme, pentru că nu se purtaseră cumsecade cu el, ca nişte prieteni şi ca nişte tovarăşi adevăraţi. „Îi uşor să stai s-aştepţi! mai spuse el, cu şi mai multă asprime, fiindcă învinuirile se potriveau şi mai bine aici, veneau şi se năşteau mai uşor, de la sine. — Să vezi ce se mai întîmplă!... Să ai ce analiza pe urmă!... Să-i dai omului în cap!... Să-l pui la pămînt pentru mai mult timp... Ori pentru totdeauna!... Şi tu să ieşi basma curată!... Ba să-ţi mai faci şi faimă, că eşti necruţător şi drept!... Da dacă te-ar întreba cineva tu unde ai fost şi ce făceai, cînd greşea omul pe care îl judeci, atunci ce-ai mai spune?... Ce-ar spune dumnealor, acum, dacă le-ar pune cineva o asemenea întrebare?!... S-ar scuza!... Ar scălda-o!... Şi eu, iau totul asupra mea!... Şi stau şi mă frămînt!... Aştept să vină ei, să mă ieie la întrebări!... In loc să mă duc eu peste ei!... Să-i iau la rost!"

Se sculă apoi şi ieşi afară, grăbit. Îşi căută şi-şi luă şapca. Se hotărîse, pe neaşteptate, să se ducă în sat, la sediu. Şi tot aşa şi renunţă la hotărîrea asta, pe neaşteptate, repede. „Citu-i de uşor să dai vina pe alţii! spuse tot el înainte de-a ajunge la portiţă. O sucşeţi niţel, nu mult, numai niţel... Şi-ai scăpat... Nu mai eşti vinovat cu nimic şi faţă de nimeni... In vreme ce alţii..." Stătu puţin pe loc, neştiind încă ce să facă, apoi se întoarse şi se duse la grajd. Ştia că în asemenea împrejurări e bine să-şi găsească ceva de lucru, să nu steie aşa, cu mîinile în sîn. Dar ce să facă el în grajd, acum? Luă totuşi furca şi îndreptă aşternutul vacii pe care o mai avea şi se bucură cînd dădu de o spărtură în îngrăditura pe care o făcuse acolo pentru purcei să-i ferească de frigul iernii. Şi se duse numaidecît după ciocan şi după cuie, repară şi îndreaptă spărtura, pe îndelete şi cu meticulozitate. Şi se mai linişti şi se mai depărtă, parcă, de răbufnirea de adineauri. Dar de uitat n-o uită şi-o cercetă cu oarecare nedumerire şi se întrebă cum dracu de pot sta zăvorîte într-un singur om atîta porniri. Şi-şi aminti din nou de cealaltă răbufnire, de la cooperativă, şi-l cuprinse o teamă nelămurită şi dureroasă. Şi gîndurile îi intrară deodată într-o stare incertă, destrămîndu-se, parcă, devenind mai pufăioase. Toate se schimbară, în el şi sub el, şi Aurel nu ştiu ce să mai facă. Ieşi din grajd, mînios şi necăjit, mai de grabă necăjit şi îndurerat, trist, şi aruncă cu ciocanul după o găină care ţîrîia voioasă prin curte, parcă cine ştie ce fericire ar fi dat peste ea. Pe urmă îi păru rău şi se duse în casă, necăjit. Dar nu-şi găsi locul nici acolo. „Tot afară-i mai bine! mai spuse el după ce ieşi. Dacă stai înăuntru, între patru pereţi, ţi se par toate mai înghesuite şi mai urîte!... Pe cînd afară, dacă vezi în jur, sînt altfel toate!..."

Intr-adevăr, afară erau altfel toate, mai ales acum, după ploaia de peste noapte. Dar el tot nu scăpă de gîndurile şi de frămîntările care îl rodeau şi-l chinuiau, stăruitor, insistent. Se aşeză pe piatra de lîngă trepte, pe care lîneau de obicei căniţele cu apă, şi îşi aminti deodată de o altă împrejurare mai grea, cînd el venise acasă, într-o zi de lucru, şi stătuse tot aici, pe piatra aceasta mare şi rece. Era toamnă şi vremea era nespus de frumoasă — blîndă şi limpede — şi-n jur mirosea a pănuşi de cucuruz, a mohor şi a otavă. Dar el era necăjit, ca şi-acum, dacă nu chiar şi mai necăjit, din pricina unei mulţimi care se ivise la gospodărie, înfiinţîndu-se din cale afară de repede şi în rîndurile tuturor colectiviştilor. Era vorba de furtişaguri, de obiceiul unora de a căra acasă la ei ce găseau ei pe ce puneau mîna. Şi asta venise aşa deodată, după ce se mărise gospodăria — jumătate satul era în colectiv de-acum — şi el nu ştia cum să stăvilească valul ăsta vrăjmaş şi urît. Îi prinsese pe vreo cîţiva şi luase numaidecît măsuri împotriva lor, sancţionîndu-i. Rezultatul însă nu fusese cel scontat, fiindcă a doua zi nu mai ieşise nici un om la lucru; nici măcar cei de la grajduri nu s-au mai lăsat să vadă de muncă, de mugeau vitele de sete. Şi-atunci, ca să nu rămînă cu cucuruzul necules şi cu lucrul nelucrat, au mai închis şi ei ochii şi le-au spus şi paznicilor să procedeze şi ei la fel şi să nu facă larmă decît numai dacă prind pe careunul cărînd acasă cu sacul sau cu carul. Aron venise cu părerea asta şi el, Aurel, o acceptase, fiindcă n-avusese încotro. In gîndul său şi-n sufletul său însă, rămăsese rănit şi necăjit, parcă ar fi tăiat cîte-o bucată din trupul său, cu fiecare furt. Se stăpînea, totuşi, cu greu, şi se uita la ei, seara, cum veneau acasă, căptuşiţi cu ştiuleţi şi cu cartofi, cu sfeclă şi cu morcovi, cu ce găseau ei pe ce puneau mîna. Muierile, mai ales vîrau pe unde nimereau agoniseala asta măruntă şi urîtă. Dimineaţa, cînd mergeau la lucru, arătau aşa cum erau, mai subţirele şi mai puţin înfoiate, iar seara, cînd veneau acasă, abia se mai mişcau, aşa erau de căptuşite, pe dedesubt, cu ştiuleţi şi cu cartofi; unele îşi băgau cartofi pînă şi în budigăi. Şi el se uita şi tăcea, vedea şi scrîşnea. Şi i se părea uneori că nu se mai termină culesul şi că toamna aceea blîndă şi caldă e plină de scrum şi de noroi. Umbla pe cîmp, ca ameţit, înotînd prin lumina aceea limpede şi alinătoare, de vis, şi i se părea uneori că se destramă toate şi că impasul în care intraseră ei nu va mai fi trecut. Pînă şi noaptea visa numai ştiuleţi de porumb, şi cartofi, şi morcovi şi adesecri, în vis, sau chiar şi la trezie, vedea şiruri întregi de mogîldeţe negre şi tăcute, care veneau de pe cîmp, încărcate cu de toate, lăsînd locurile arse în urma lor, parc-ar fi trecut pe-acolo nişte ciopoare mari, de lăcuste. Şi-odată n-a mai putut răbda şi-a strigat, în vis, tare de tot: „Ajunge!... Ajunge, mă!..." S-a trezit în pat, cu pumnii strînşi, încordat. „Ce-i cu tine? l-a întrebat Oana. C-ai mai strigat odată aşa?!..." El i-a spus ce ce-i necăjit şi ea n-a încercat să-l ogoiască, aşa cum tăcuse în alte dăţi. Dimpotrivă, i-a dat dreptate şi a început să tune şi să fulgere contra celor care luau din avutul comun. „Şi tu-mi spuneai mereu ca nu cumva să m-ating de ceva, nici măcar de-o boabă!..." „Atîta ar mai lipsi: să pui şi tu mîna! Păi dacă faci una ca asta, îţi tai degetuţele!..." „Nu-i nevoie, că eu n-am de gînd să fac aşa ceva!... Fiindcă nici mie nu-mi plac lucrurile astea!... Hoţiile astea!... Care s-or statornicit la noi numai de cînd ne-am mărit!... Mai bine nu-i primeam pe ăştialalţi, c-or venit cu nişte obiceiuri de ţi se face părul măciucă!..." Aurel nu fusese de acord cu Iana, în ceea ce priveşte limitarea înscrierilor, dar se bucurase şi se mîndrise, fiindcă ea trăia cu aceeaşi intensitate toate frămîntările şi toate zbuciumările lui. Şi s-a mai liniştit puţin şi nici nu s-a mai dus aşa des pe cîmp. Dar de uitat tot n-a uitat, şi-n iarnă, după împărţirea veniturilor, la adunarea generală de dare de seamă le-a amintit şi oamenilor, tuturor colectiviştilor, de foilele şi de risipirile din toamnă. Nici nu era pregătit pentru asta şi adunarea era spre sfîrşit cînd s-a ridicat unul de-al lui Jureghe şi-a întrebat. cam tare şi cam pieziş, de ce au primit ei numai un kilogram şi jumătate de porumb la ziua muncă. Şi-n urma lui s-au mai ridicat şi alţii, care tăcuseră pînă atunci, parcă nici n-ar fi fost acolo. „Tu auzi ce zic ăştia?" l-a întrebat el pe Aron. „Aud!" „Dacă auzi, să ştii că eu le răspund!... Pun problema furturilor!..." „Hm! a făcut Aron. Rău n-ar fi!... Numai s-o pui bine!... Pune-o!..." Şi-atunci el s-a ridicat încet şi l-a întrebat pe al lui Jureghe cît cucuruz l-a adus nevasta acasă, în toamnă, cînd era culesul în toi. Omul s-a cam bîlbîit şi-atunci a sărit nevastă-sa de lîngă el, să-l scoată din încurcătură. „Dumneatale, tovarăşe preşedinte, a spus ea, dă răspunsul ceruţi... Spune ce ai de spus, că eşti în faţa poporului!..." „O să spun, da' pînă una-alta spune-mi dumneata cît cucuruz ai dus acasă, astă-toamnă?..." „Am dus şi eu! a spus femeia mai încet. Şi ce-i dac-am dus?... Şi alţii or dus!... Toată lumea o dus şi-o cărat!..." S-au amestecat şi alţii, venindu-i în ajutor femeii, încercînd s-o apere. „Şi ce-i dacă? spuneau ei. O dus la găini!... Şi la porci!... N-o cărat cu carul!..." Aurel a aşteptat, fără să se năpustească, apoi l-a întrebat, de-a dreptul, dacă l-a văzut cineva pe el, ori pe nevastăsa, ori pe vreunul dintre copii, luînd ceva de la gospodărie, cu carul ori cu sacul, ori cu poala. Şi oamenii, ce să facă, au lăsat-o mai moale şi-au început să bată în retragere. Intr-adevăr, pe Terzea nu-l văzuse nimeni furînd, cărînd acasă din bunul comun. Avea un avantaj extraordinar prin asta, fiindcă nu pusese mîna, fiindcă nu se mînjise niciodată şi în nici un fel. Putea să-l ieie la întrebări pe oricare şi oricînd, cu toate că el nu pentru asta se stăpînise, ca să-i poată judeca pe alţii. Era vorba aici de lucruri mai de seamă, era vorba de felul lui de a judeca şi de a fi, de una dintre cele mai arzătoare şi mai statornice dorinţe: de a deveni şi el un om adevărat, cinstit şi mîndru. Dar atunci, la adunare, faptul că nu luase niciodată nimic, cinstea lui, i-a folosit foarte mult, fiindcă oamenii s-au tot foit şi s-au tot codit, recunoscînd totuşi, unii dintre ei, că-i aşa, întocmai, că el nu luase nimic niciodată şi că ei mai puseseră mîna. Iar alţii, dintre puţinii care nu luaseră nimic, pentru că nu vroiseră ori pentru că nu fuseseră pe cîmp, la lucru, au început să protesteze împotriva obiceiurilor acelora urîte şi păgubitoare, împotriva furtişagurilor. „Dacă merge tot aşa, spuneau ei, sînt în cîştig cei care-s mai iuţi de mînă!... Care-s mai nesimţiţi şi mai necinstiţii... Şi-atunci ce rost mai are să mai sporovăim de hărnicie şi de pricepere?!..." A vorbit şi Aron în cele din urmă şi-au mai vorbit şi alţii, stînd acolo pînă tîrziu. Înţeleseseră că lucrurile nu s-au rezolvat pe loc, în şedinţa aceea neprevăzută, ţinută în afara programului, dar punctul de pornire al campaniei pe care au dus-o ei împotriva furturilor — acesta a fost, pentru că după aceea, încetul cu încetul, s-a format un fel de opinie şi-n doi sau trei ani de zile au scăpat de pacostea asta păgubitoare şi urîtă, generatoare de descompunere şi de debandadă.

„Ei, da, dar în toată treaba asta, se gîndi şi se socoti Aurel acum, mie-mi era mult mai uşor să acţionez!... Fiindcă aveam mîinile libere!... Nu eram implicat în nici un fel!... Nici direct şi nici indirect! Pe cînd acum... Sînt băgat şi implicat... Şi direct şi indirect... In toate felurile şi-n toate chipurile... Şi-n asemenea împrejurări, dacă mai şi vorbeşti... Le pui moţ la toate... Le-mpodobeşti şi mai rău..."

. . . . . .

Copiii se jucau şi strigau, mai tare sau mai încet, după cum erau de aproape sau de departe, făcînd o hărmălaie nemaipomenită. Aurel zîmbi şi vroi să se ducă la portiţă, să-i vadă cumsecade. Se răzgîndi însă, şi aşteptă, ascultînd. In uliţă, joaca se întrerupse şi copiii tăcură, pe rînd: „Hai, Luţula... Caii la apă, mă!... Locomotivele!... Daţi..." Se auziră apoi nişte întrebări şi Aurel recunoscu glasul lui Lomu lui Tîrlău, al paznicului. „N-auzi mă, ăsta a lui Terzea?!... Unde-l taică-tău, că eu am sarcină să-l duc la sediu... Viu sau mort, întreg ori bucăţele... Cum o fi!..." „Îi acasă, n-auzi?!... Doar ţi-am mai spus odată... Da dumneatale să nu mi te duci acolo!..." „De ce, mă?..." „Aşa, că mama ne-o spus să ne jucăm în curte şi să nu-l trezim, că s-o culcat tîrziu... Şi-o fost ostenit... Şi necăjit..." „Da ea unde-i, mă?" „Îi la unchiul Ovidiu!... Or chemat-o acolo!... Şi mai lasă-mă şi-n pace, că am treabă..." Se făcu din nou linişte, dar numai pentru cîteva clipe. Copiii o zbughiră apoi către hotar, chiuind iar Lomu lui Tîrlău, paznicul, rămase locului, descumpănit. Aurel îl văzu, în gînd, cum se frămîntă şi-i veni să se ducă la el, ori să-l cheme în curte. Omul se întoarse însă, şi plecă degrabă, înainte de-a se hotărî el. „Acum o să se ducă la sediu şi-o să raporteze, cum îi place lui să spună, că eu încă mai dorm... Şi că m-am culcat tîrziu... Şi-am fost ostenit... Şi necăjit... Şi că doamna mea o zis..." Aurel nu-l mai imită mai departe pe al lui Tîrlău, pe Lomu. Se opri la vorbele Ianei, la ordinul pe care îl dăduse ea copiilor, înainte de-a pleca la ai lui Drotoş, la neamurile ei. „Dar ce caută ea acolo? se întrebă el nedumerit şi îndîrjit, de parcă abia atunci ar fi înţeles unde era Iana. Tocmai acum!... Nici n-o strîns prin casă... N-o pus mîna pe nimic... Şi s-o luat şi s-o dus de urgenţă... La unchiul Ovidiu. Nu la unchieşul Ovidiu... Că ăstuia nu-i prieşte dacă i se spune uncheş... I se pare că-i învechit aşa... Şi că nu se potriveşte nici cum, să ai aparat de radio în casă şi să vorbeşti cum or vorbit bătrînii... Trebuie să fii modern şi-n loc de mulţam să zici mersi, sau mersim, cum zice el... Nu-i vorbă că la ei asta-i un fel de tradiţie... S-o dai către domnime şi către subţirime. De aia or şi fost potcoviţi toţi cu nişte nume sus, domneşti... Să nu semene cu cealaltă lume. Şi Ovidiu ăsta, mai ales, îi poama cea mai scumpă dintre ei toţi... Pe cîtu-i de fălos şi de bătos, pe dinafară, pe atît e de alunecos şi de pufăios, pe dinăuntru..."

Terzea se opri din bodogănit şi dădu din mînă, necăjit şi scîrbit, de parcă ar fi fost lîngă el al lui Drotoş, Ovidiu. Se gîndi şi-şi aminti apoi din nou de Iana şi-şi umezi buzele şi înghiţi în sec, cu greu, parcă i-ar fi băgat cineva un ghemotoc de hîrtie pe grumaz la vale. „Degeaba mă reped la unii şi la alţii! spuse el cu tristeţe, şi-n grabă, repejor, să nu se agăţe din nou de Iana, să n-o judece şi pe ea, fiindcă îi era greu, nu-i venea bine nici cum. — Degeaba mă zbat şi mă foiliez... Singura soluţie bună şi singurul lucru cinstit pe care aş putea să-l fac, în situaţia asta, e să mă duc să-mi cer schimbarea... Mă duc, spun ce-i şi cum şi după aia îmi văd de treabă... Stau şi meditez... Să-mi dau seama cine-i de vină, şi cine nu-i..."

Terzea ştia — presimţea mai bine zis — că tot n-ar scăpa de gînduri şi de frămîntări, chiar dacă ar face un asemenea pas. De aceea şi renunţă la hotărîrea aceasta şi încercă din nou să cerceteze şi să analizeze, în amănunţime şi cu şi mai multă stăpînire de sine, tot ce s-a petrecut la gospodăria lor în ultimii ani. Şi-i veni greu, nu reuşi adică să între numaidecît pe făgaşul principal, să prindă pulsul real al faptelor şi întîmplărilor care îl aduseseră la impasul de astăzi. I se păru, la un moment dat, că dă din nou vina pe Iana. Apoi i se păru că face acelaşi lucru pe seama la ai lui Drotoş. Şi i se năzări, din pricina acestor oscilaţii, că-i incapabil să iasă din încurcătura în care intrase. Şi se miră şi se întrebă cum de-a putut să iasă din alte încurcături, mai grele, şi să trăiască şi să cunoască un simţămînt opus acestuia de acum, de satisfacţie şi de împlinire. Totuşi, simţămîntul acesta sălăşluise în el de-atîtea ori, încît Aurel nu putu să nu-şi amintească de anumite împrejurări în care el, ca preşedinte, găsise soluţiile cele mai potrivite, pentru cele mai complicate probleme. „Da, aşa-i, recunoscu el, dar acum, deodată, am pus-o de mămăligă!... Am încurcat-o urît de tot... Şi dacă-mi mai pun şi mîinile-n cap, o lămuresc cu toate... Altcori şi-n alte dăţi...".

Se pomeni apoi, fără să vrele anume, depănînd şi evocînd, pentru sine însuşi, fapte şi întîmplări mărunte, din activitatea sa zilnică, de preşedinte, parcă şi-ar fi luat într-adevăr rămas bun de la această muncă, parcă s-ar fi despărţit de ea pentru totdeauna şi cu părere de rău. Văzu un om grăbit, ducîndu-se la lucru, în fiecare dimineaţă, îmbrăcat cu haine obişnuite, încălţat cu nişte cizme mari, de cauciuc, ca un grăjdar. Omul acesta era el şi felul acesta de-a se purta, în haine de lucru, era tot al lui. Şi obiceiul de a se duce în fiecare dimineaţă la muncă, de vreme, înaintea tuturor, tot al lui era, ţinea de stilul său de muncă, pe care şi-l crease şi pentru perfecţionarea căruia se luptase din greu, rupîndu-şi din timpul liber, străduindu-se din răsputeri să fie la înălţimea sarcinilor pe care le avea şi care sporeau mereu, în loc să se reducă.

Intr-un timp, înainte de înscrierea întregului sat în gospodărie, Terzea considerase, ca şi alţii de altfel, că aceasta e ultima etapă din munca lor şi că după aceea toate vor merge mult mai uşor, de la sine aproape. Şi cînd i-a spus careva, Aron sau altcineva, un tovarăş de la regiune, că munca adevărată, de formare a unui spirit nou, colectivist, de-abia de acum încolo începe, — el a rămas cam descumpănit. N-a fost de acord cu părerea aceasta şi-a considerat-o, contrar obiceiului său, cam exagerată. Ulterior, însă, încetul cu încetul, după ce s-a izbit de anumite fapte peste care nu putea trece, nu numai că a admis părerea aceasta ca fiind reală şi justă, dar şi-a şi însuşit-o, în întregime. Şi era normal să procedeze aşa, fiindcă între oamenii din sat de la ei mai exista destulă înapoiere. Bîjbîielile şi şovăielile nu dispăruseră peste noapte. Deprinderile noi coexistau adeseori cu cele vechi şi erau copleşite cîteodată de acestea din urmă, ca de nişte buruieni. Bătăile şi furturile se mai răriseră. Se întîmplau în schimb alte lucruri, care aminteau de anumite apucături ale oamenilor de a trăi risipiţi, de a stringe şi de a grămădi, fiecare în vizuina lui, să fie. In locul vechilor certuri, dintre neamuri ori dintre fraţi, pentru pămînturi ori pentru cîte-o grădină amărîtă, — se iscaseră într-o vreme altfel de certuri, între brigăzi sau chiar între echipe, pentru terenurile cele mai bune, ori pentru alte lucruri care favorizau cîştigurile unei brigăzi sau ale unei echipe. Bineînţeles că aici juca un anumit rol şi întrecerea dintre brigăzi sau echipe, dar oamenii, cei mai mulţi dintre ei, nu se gîndeau la asta. Ei socoteau că dacă brigada lor, sau echipa, are un teren mai bun sau are posibilitatea să facă mai multe zile-muncă, ei vor cîştiga mai bine, vor duce mai multe bucate acasă, în vechiul hambar. Uneori, acest fel de a vedea lucrurile, ţărănesc prin excelenţă, se extindea asupra întregii gospodării, concretizîndu-se prin situarea acesteia deasupra altora, prin tendinţa vădită de a aduna cît mai multe bunuri la gospodărie, dar nu pentru întărirea ei, ci pentru a contribui la creşterea veniturilor proprii, pentru a avea ce împărţi. Evident, judecăţile acestea erau mult mai bune decît altele, decît vechea nepăsare, decît neglijenţa şi risipirea. Totuşi uneori ele se contraziceau — şi era şi firesc de altfel — cu cele mai bune intenţii, stîrnind debandadă sau favorizînd-o.

Terzea a cunoscut, printre altele, o împrejurare mai deosebită, dar grăitoare în acest sens. Asta se petrecuse înainte cu vreo doi ani, cînd cu fînaţurile din luncă, cu iarba pe care o lăsaseră pentru coasă, să aibă nutreţ, fiindcă o duseseră prost din partea asta, vreo două ierni la rînd. Şi cînd colo iată că se iviseră unii care începuseră să umble cu vitele în fînaţul ăsta oprit, noaptea, pe ascuns. Paznicii, cînd i-a întrebat ce-i cu asta, au dat din umeri. „Nu ştim nimic, tovarăşe preşedinte!... Şi doar noi sîntem la datorie, zi de zi!..." „Dar noaptea?!..." „Şi noaptea!... Da n-am văzut nimic!... Şi nici n-am auzit!..." „Bine, mă!..." S-a dus pe la grajduri pe urmă, a vorbit cu unii şi cu alţii, s-a uitat, a cercetat, dar mare lucru n-a aflat. După vreo cîteva zile abia, într-o dimineaţă, a înţeles cam ce poate fi la mijloc. S-a întîlnit cu brigadierul zootehnic, cu lonete, şi ăsta i-a spus să se ducă neapărat pe la ferma de vaci, fiindcă se întîmplase ceva acolo. „S-or pus pe treabă fraţii! i-a spus brigadierul bucuros. Producţia de lapte s-o ridicat cu 30%!..." „Da ce le fac ei la vaci, a întrebat Aurel, de-or început să deie lapte mai mult? " „Au mai multă grijă de ele!... Ce, nu-i bine?..." „Ba-i bine!" a spus Aurel. Şi-a adăugat apoi, cam necăjit: „Ei trebuie să fie!... Altfel..." I-a povestit şi lui Aron ce a aflat şi i-a spus că el vrea să se ducă să steie de pază. Aron i-a spus să nu se amestece şi să le deie sarcină paznicilor, dar el n-a pus seama pe sfatul lui şi s-a dus seara în luncă, s-a suit într-o salcie culcată de vînt, chiar lîngă tărmurele Murăşului. Era întuneric şi-n jur era linişte şi nici măcar apele nu se auzeau, de parcă n-ar fi fost pe aproape. Arar se desprindea din întuneric cîte-un plescăit. Şi-n sat mai lătra cîte-un cîine, cînd şi cînd. S-au stins apoi şi zgomotele astea şi el a rămas stingher, învăluit în beznă şi în fum. Aprindea ţigară de la ţigară şi stătea şi aştepta. Degeaba, fiindcă n-a venit nimeni, nici în noaptea aceea şi nici în alte două. „Te pomeneşti că era mai bine dacă nu mă amestecam! a spus el, gîndindu-se la sfatul lui Aron. Fir-ar să fie!... Fiindcă Aron ăsta..." Totuşi s-a mai dus odată pe cîmp. Şi nu mică i-a fost mirarea cînd a găsit vacile între sălcii, la păscut. Era lună şi-n jur era linişte şi umbrele vitelor şi ale sălciilor se prelungeau peste iarbă, mari şi ascuţite. Dintre ingrijitori nu se zărea nici unul pe-acolo. Abia după ce l-au simţit pe el au ieşit din umbră, ca nişte năluci, trei inşi. „Pe loc repaus! a strigat el cînd a văzut că ăştia se reped la vite, să le înfugure, să plece cît mai repede de-acolo. Cristoşii mamelor voastre de hoţi..." Şi-a sărit la unul dintre ei, la Irimia lui Coabea, şi l-a prins de scurteică. Bătrînul s-a smuls din strînsoarea lui dar n-a plecat. A rămas locului şi i-a chemat şi pe ceilalţi acolo, în bătaia lunii. „Lăsaţi-le, mă!... Şi haideţi aici, că-i chiar tovarăşul Terzea!..." Ceilalţi au venit, cam încet şi cam pe ocolitele şi s-au oprit la distanţă. „Tu al cui eşti, mă? l-a întrebat el pe unul dintre ei. „A lui Coadă-de-vulpe!..." „Da tu mă?" s-a sucit el către altul. „A lui Ştefanu Cioii!..." „Şi tu?" „Eu sînt a lui Mirion!..." „Aşa?! Păi voi sînteţi feciori de oameni cumsecade, mă!... Şi şeful vostru, Irimie, iar îi om cusecade, mă!... Toţi sînteţi oameni cumsecade, mă!... Dar eu nu mai dau nici o para chioară pe voi!... M-am lămurit cu voi!... N-am nevoie să-mi daţi autobiografie şi să-mi spuneţi la o adică ce-aţi făcut şi cum gîndiţi voi!... Am priceput, pe viu, cît de mult ţineţi voi la colectivul nostru!... Faptele voastre fac cît un car de declaraţii şi de vorbe!... Sînt aur curat!... Nu aur, mă, plumb!..." „Ceilalţi au tăcut chitic, de parcă nici n-ar fi fost pe-acolo. Intr-un tîrziu abia, după ce au scos vitele pe prund, au căpătat şi ei grai. Bătrînul, Irimie, a vorbit întîi. „Uite ce-i, tovarăşe, a spus el rar şi cu mînie, cînd o fost cu furturile alea păcătoase, te-am înţeles şi te-am aprobat!... Dacă chiar vrei să ştii, îmi venea să intru în pămînt de ruşine, că pusesem şi eu mîna!... Dar acum, zău, eu nu te mai înţeleg!... Ce vrei cu noi, la urma urmei?... N-am luat nimic, n-am dus nimic acasă la noi!..." „Chiar aşa, au întărit şi ceilalţi, noi n-am pus mîna pe nimic!... Vacile-s ale colectivei, iarba-i tot a colectivei şi laptele la fel!..." „Dar cu cîştigurile cum îi, mă?..." „Păi cum să fie?... Dacă dau vacile lapte mai mult, şi noi sîntem în avantaj..." „Aha!... Bine c-am auzit-o şi pe asta!..." „Da, şi ce-i dac-ai auzit-o?... Noi n-am dus nimic acasă la noi..." „Asta-i drept!... Dar ce-aţi făcut voi, îi tot un fel de furtişag... Numai că-i altfel aranjat..." „Care furtişag, tovarăşe!? Noi ţinem la gospodărie cît ţii şi dumneatale... Dacă nu chiar mai mult..." „Nu cred!... Dac-ar fi fost aşa, n-aţi fi scos vacile aicea, noaptea! Doar ştiţi cum am dus-o cu nutreţul, astă iarnă!... De aia am şi hotărît să lăsăm mai multă iarbă pentru casă!... Şi dacă nu mă-nşel, hotărîrea asta am luat-o cu toţii!..." „Asta-i drept!..." „Atunci, dacă-i drept, de ce-o călcaţi în picioare?... De ce ieşiţi noaptea cu vacile-n iarbă?" „Păi?" De vreo cîteva ori au ajuns la „Păi" şi-n clipa cînd s-au despărţit, tîrziu de tot, ceilalţi erau necăjiţi şi tăcuţi. Au fost de acord cu el pînă la urmă şi l-au rugat numai atîta: să nu-i pună în discuţia adunării generale. „Consiliul va hotărî!" le-a spus el, dinadins, ca să-i mai ţină pe jăratic un pic. Şi-apoi, în consiliu, el le ţinuse parte şi stăruise să se termine totul cu cîte-un avertisment. „Nu-i nevoie de mai multl a spus el, gîndindu-se la discuţia de pe prund. Fiindcă ăştia n-o să mai facă asemenea năzbîtii!... N-o să mai intre aşa uşor în conflict cu disciplina..." Şi-ntr-adevăr aşa a fost, cei de la ferma de vaci n-au mai intrat în conflict cu disciplina, cu hotărîrile întregului colectiv. Dar au intrat alţii în locul lor, săvîrşind alte abateri, mai grave sau mai puţin grave. Şi el, ce-i drept, a procedat tot cam aşa, a intervenit adică, s-a interesat numaidecît, să vadă ce-i. Îşi făcuse de fapt şi din asta un fel de obicei, să se preocupe de toate problemele pe care le aveau oamenii, că cuprindă totul, să cunoască tot, să-şi poată spune părerea oricînd şi despre orice chestiune. Nu-i fusese uşor nici în privinţa asta şi-ntr-o vreme ajunsese să alerge toată ziua, fără prea mult spor. Trebuia să-şi organizeze timpul mult mai bine, trebuia să-şi mlădieze stilul de muncă, să şi-l perfecţioneze mereu, fiindcă mereu se iveau aspecte şi probleme noi, neprevăzute.

In perioada aceasta, cînd se străduia să-şi lărgească sfera preocupărilor de fiecare zi, Terzea cunoscuse şi clipe de dezgust şi de descurajare, pricinuite, cum era şi firesc, de micimea fără seamăn a unor conflicte şi a unor frămîntări. Totodată însă, cunoscuse şi clipe de satisfacţie şi de bucurie, de înălţare reală, în ochii săi şi în ochii celorlalţi oameni. Se bucurase şi se mîndrise, şi se simţise parcă mai mare şi mai puternic, ori de cîte ori văzuse că un gînd de al său, o vorbă spusă la timp, un sfat prietenesc, — dădeau roade, deveneau fapt împlinit. Unele gînduri şi unele păreri veneau de multe ori de la ceilalţi, de la tovarăşii şi de la prietenii lui, cei mai buni şi mai apropiaţi, dar el nu le mai alegea şi nu le mai deosebea, nu pentru că ar fi fost lacom de onoruri ori de satisfacţii mărunte, ci pentru că n-avea timp să le mai aleagă şi să le culeagă. Era cu ei, împreună, muncea cu ei, pentru binele lor şi al celorlalţi oameni. Şi poate că de aici se trăgea puterea aceea nemăsurată care-l stăpînea de multe ori, simţămîntul acela adînc şi răscolitor, de împlinire, pe care îl cunoscuse şi-l trăise ori de cîte ori avusese convingerea, reală de altfel, că munceşte bine, că-i împreună cu ceilalţi oameni, şi-i una cu ei, şi că merge numai înainte şi numai pe inima drumului. Nu-i vorbă că mai nimerise el şi prin şanţuri în vremea asta. Şi nu numai odată, ci de mai multe ori. Şi se necăjise şi se întristase de fiecare dată, din cale-afară. Şi se simţise mic şi neputincios, nevolnic, incapabil de-a trece peste anumite greutăţi. „In privinţa asta are un pic de dreptate Iana! spuse el, fără a se fixa la o anumită împrejurare. Prea le pun pe toate la inimă... Şi prea trec repede de la o extremă la alta... De la o stare la alta... De la entuziasm la delăsare... De la interes la dezinteres... De la bucurie la tristeţe..." Lăsă apoi baltă extremele şi înmuierile şi se întoarse la ai lui Drotoş, cu mînia şi cu dorinţa vădită de a pune capăt frămîntărilor acestora de prisos, din care nu se năştea nimic altceva decît tristeţe şi neîncredere, noi şi noi necazuri, ca într-o reacţie din ce în ce mai joasă şi mai tulbure. „Dar dumnealor, şobolanii ăştia ai lui Drotoş, fiindcă-s şobolani, chiar dacă-s făloşi şi bătoşi, — ce fac? întrebă el cu asprime. Trec şi el dintr-o extremă într-alta?!... Şi-şi bat capul şi se frămîntă pe urmă?!... Ori îşi văd de drum şi se fac a nu ştii nimic!?... Urmărindu-şi scopurile lor, pînă la capăt şi fără să clipească?!"

Se opri, nehotărît, şi se întrebă din nou ce scopuri au avut Drotoşii ăştia. Dar nu găsi răspunsul potrivit, îl evită mai bine zis, încercă să-i ocolească, să nu se destoarne din nou pe alţii. Nu izbuti însă şi-l văzu iar în faţa lui pe Ovidiu, pe fratele Ianei. Şi-l auzi vorbind şi-l ascultă atent, de parcă şmecherul acela i-ar fi spus cine ştie ce lucruri de seamă. „Sîntem la un pahar de vin, cumnate! spunea Ovidiu. Şi oamenii, ştii şi tu asta, sînt mai sinceri şi-s limpezi la minte numai cînd sînt tulburi... Cînd beau cîte-un deţ de vinars... Ori cîte două-trei pahare de vin... Şi-acuma, noi amîndoi..." „Ei, ce-i cu noi?!" făcuse el destul de mirat. „Nimic, ce să fie! îl liniştise celălalt. Nu-ţi fie teamă, că-i de bine, nu-i de rău..." „Adică?!" „Nici un adică, mă!... Da eu zic c-o sosit momentul să stăm şi noi de vorbă, cumnate!..." „Despre ce?..." „Despre mai multe, da-nainte de asta se cuvine să-ţi mulţumesc pentru ceva.." „Tu, mie?!... Pentru ce?... Zău că nu-nţelegi!... „Ei, nu-nţelegi?!... Pentru că ne-ai ajutat, mă, pe mine şi pe-ai noştri!..." „Bine, bine, da eu..." „Ştiu, tu n-ai făcut nimic ilegal, n-ai forţat nota... Şi mie tocmai asta mi-o plăcut, c-ai lucrat cu cap... Fără grabă ş

ploaia de la miezul nopții

cite ceva, completîndu-l pe Ovidiu, fiindcă ăsta era de fapt șeful familiei, creerul acestui clan unit și viclean. „Măi, da' voi n-aveți planuri rele le-a spus el după un timp. Dimpotrivă...“ Ceilalți s-au bucurat, la început, apoi, după ce au înțeles că el își cam bătea joc de ei, așa, mai pe departe, s-au supărat și-au început să mîrîie, care mai de care și din ce în ce mai amenințător. „Ia uite, mă ?!... Noi venim și vorbim!... Cu sufletul deschis!... Cu inima-n palmă!... Și el!?.., Hm!...“ Apoi, de la bombăneli și de la mîrîituri au trecut la amenințări, spunîndu-i lui Aurel că de-acuma-i gata, nu mai poate da-napoi. „Ai intrat în horă, trebuie să joci, măi! i-a spus Ovidiu. Altă ieșire n-ai, că ceilalți, foștii tăi prieteni, mă, cred că tu ești pe-o mînă cu noii... Și au perfectă dreptate!... Fiindcă-i așa, Aurele!... Soarta ne-o unit și ne-o legat laolaltă!...“ „Ce soartă, mă?... Fire-ați ai dracului, cu soarta voastră cu tot!... Păi eu credeam că v-ați făcut oameni de omenie, mă...“ „Noi am fost întotdeauna oameni de omenie, măi!... Și nu sudui și nu te repezi, că noi, dacă vrem, te schimbăm, măi!... C-avem cuvînt în gospodărie acum!... Și-odată te dărîmăm!... Și punem altu-n locul tău!... Ori cine o fi, numai tu să nu mai fii, măi!... Că tu, mă, în loc să te isteței, te-ai fleoșcăit și te-ai năclăit la capi...“ „Pînă una-alta cred c-ar fi mai bine să vă pregătiți voi pentru schimbare!... C-o să vă trimit de unde ați ieșit!... Toți o să mergeți înapoi, la locurile pe care le-ați avut!... Da' ce-ați crezut voi, că dacă v-ați aranjat și v-ați cuibărit... Cu viclenie, mișelește!...“ „Pardonl spusese Ovidiu. Noi n-am făcut nici o viclenie... Un deget n-am ridicat pentru toată treaba asta... Și nici n-am împins nimic, n-am dat mită nimănui... Ne-or ajutat alții... Am ieșit la suprafață prin bunăvoința unora...“ „Nu-l nimic, tot așa, prin bunăvoința asta, o să mergeți și-napoi...“ Bătrînul, dacă a văzut că nu iese nimic din toată povestea, a dat poruncă de plecare, — „Haideți, măi!... Lăsați-l, că ăsta!...“ — dar ceilalți nu s-au depărtat de lîngă el. Ovidiu, măcar, a devenit și mai sfidător. Încăierarea el a început-o de fapt, împingîndu-l deodată pe Aurel cît colo, înjurîndu-l încet și scrîșnit: „Cristoșii tăi de luft-inspectori“, c-așa le zicea el tuturor celor care aveau cîte-o muncă pe la gospodării ori pe la sfaturi „luft-inspector“, adică inspector de aer. Și-apoi au tăbărît și ceilalți peste el, toți deodată, butușindu-l cu pumnii, pe apucatele și pe tăcute. Și lui nu i-ar fi părut așa de rău, acum, dacă n-ar fi răcnit acolo, ca un apucat, dacă nu s-ar fi mîniat și nu și-ar fi dat și el drumul, mai tare decît ei. Și dacă n-ar fi pus mîna pe cuțit. Faptul acesta, mai ales, îl nemulțumise și-l nemulțumea încă nelinîștindu-l într-un fel, poate pentru că se lega de celălalt, de demult, de-o apucătură veche și înăbușită, parcă, pentru totdeauna.

„Da' chiar că sînt meșter la complicațiil spuse el acum, oftind. Dintr-un fleac fac o problemă de stat!... Și ălora, exact cum am zis eu, nici nu le pasă!... Or chemat-o pe Iana la ei, să se sfătuiască... Și dumneaei s-o dus numaidecît... Și stă, îi ascultă, și poate că le dă și poveje... Asta-nseamnă că dumneaei o jucat un rol însemnat în toată istoria asta... O fost una cu ei... O știut tot“... Aurel revăzu din nou înfățișarea Ianei, așa cum arăta ea cînd a venit el de la cooperativă, decuseară. Și-l încercă același simțămînt, acut și de neînlăturat, că fusese mințit și că Iana, — Ciuta lui, cum îi spunea citeodată — seamănă atît de mult cu ai lui Drotoș, cu Ovidiu în special, încît numai orb putea să fie cineva, ca să nu sesizeze asemănarea aceasta izbitoare.

„M-o-mbrobodit și gata! mai spuse Aurel necăjit din cale-afară, pentru că aceasta era o altă latură, și poate că și cea mai însemnată, a complicațiilor ivite în viața lui, pe neașteptate, cînd credea că-i stăpîn pe situație, că-și cunoaște și-și domină munca mai mult decît oricînd. Și eu, ca prostul, m-am lăsat îmbrobodit!... Și nici n-am clipit!... Și-acum mă strunesc și mă ogoiesc, să nu greșesc!... Păi uite că tocmai atunci greșești mai tare, cînd te păzești mai mult...“

. . . . . .

Soarele era sus și-n jur se așternuse o liniște mare. Nu se mai auzea nimic pe nicăieri, parcă ar fi intrat toate într-o odihnă legănătoare și plăcută, plină de taine. Vuietul ploii de peste noapte se depărtase și mai mult, cufundîndu-se în pămînt. Primăvara era pe ducă și-acum toate erau în cumpănă, și holdele și poamele. Și pămîntul, parcă stătea și el în cumpănă, așteptînd sorocul misterios și tulburător al împlinirii. Și grîul începuse să lege și parcă se simțea și se auzea cum se strîngea laptele în zbîrcitura bobului. Și cum se zbătea cîte-un vițel în pîntecele cîte unei vaci. Și cum mugea ea speriată și nelămurită, pătrunsă pînă în vîrful copitelor de căldura grea a rodului. „Asta-i ceasul împlinirilor, spusese cîndva Aurel Terzea despre niște clipe asemănătoare. E ceasul cînd se leagă toate... Cînd se adună laolaltă... Cînd se schimbă...“ De data aceasta, însă, cu toate că lucrurile se asemănau într-un fel și căldura împlinirilor era mai grea și mai pătrunzătoare, — el nu îndrăznea să mai zică nimic despre schimbările și înnoirile din jur. Se plimba prin curte și nu-și găsea locul și starea nici cum. De vreo cîteva ori se duse pînă la poartă și se uită pe uliță. Luă apoi o pătură de pe culme și se duse în grădină să se culce. Nici nu se mai uită la poame și la pomi, căutînd, parcă, ceva pe jos. Se opri în fundul grădinii și dădu să întindă pătura pe iarbă. Dar acolo, la umbră, iarba mai era udă și el abia atunci își dădu seama de asta. Și-și aminti de ploaie și de noaptea prin care trecuse. Și se înfioră și se bucură totodată, scuturîndu-se din umeri.

„Ce-ar fi, spuse el cam pe neașteptate, dacă m-aș duce după Iana?!... Să văd ce-i cu ea... Și să mă duc totuși, la gospodărie după aia... Să vorbesc cu Aron... Să le lămuresc pe toate, dintr-o răsuflare... Fiindcă pentru mine...“ Ar fi vrut să spună că pentru el situațiile acestea nesigure și nelămurite, încîlcite, erau din cale-afară de chinuitoare, de nesuportat, — dar nu mai spuse nimic. Aruncă pătura pe o creangă și porni către curte, grăbit și hotărît. „N-are nici un rost, mai spuse el în vreme ce străbătea grădina, să mă frămînt ca prostul, de unul singur... Asta nu se potrivește de fel cu firea mea... Și cînd faci ceva care nu ți-i în fire, e mai rău decît dacă ai căra pietre... Sau, cum ar zice Aron...“ Se întoarse apoi încet, îndată ce rosti numele lui Aron, și se așeză pe piatra aceea mare și rece, de lîngă trepte. Și se agăță de secretar după aceea, certîndu-l și ocărîndu-l, pentru că îl lăsase să fie împresurat de-ai lui Drotoș, care se infiltraseră foarte adînc în viața gospodăriei, pe nesimțite și cu un scop mult mai însemnat, decît ar fi, să zicem, veniturile obținute, cîștigurile lor. „Înseamnă că domnul Aron Ion, spuse Aurel mustrător și pornit, și tot așa, fără să vizeze ceva, anume, — n-are încredere în mine... Altfel mi-ar fi spus ceva... Înseamnă că și el e ca și ceilalți... Și că astăzi e ca și-nainte vreme: fiecare om îi cu rosturile și cu straița lui... Cum o mai fost de fapt... Dacă pînă și el, pentru care eu aș fi băgat mîna în foc...!“ Îl lăsă apoi în pace pe Aron și se întoarse la Iana, în același fel și cu aceeași minie în suflet. Se potolni, însă, mai repede decît s-ar fi așteptat. Mînia și îndîrjirea din el se frînseră și se înmuiară, brusc. Asta îl întărîtă și mai mult. Îi era mai la îndemînă să-i judece și să-i ocărască pe ceilalți toți, pe drept sau pe nedrept, decît pe Iana. Aici nu mai mergea așa ușor cu nici unele, pe de o parte pentru că ea era, după cîte se părea, principalul vinovat pentru încîlcirile ivite la gospodărie în ultimul timp, iar pe de altă parte pentru că ea era, — fusese, ar fi vrut el să zică, dar încă nu îndrăznea — omul cel mai drag și mai apropiat, pe care el se bizuise și-n care se încrezuse, mai mult decît și-ar fi putut închipui cineva, din afară.

Aurel își dădu seama și recunoscu că Iana jucase un rol însemnat în viața lui, influențîndu-l într-un anumit fel, trezindu-i în suflet, prin purtarea ei de zi cu zi, prin înțelegerea ei alinătoare și statornică, tot ce era mai bun în el, dragostea lui de adevăr și de dreptate. Găsise în ea un sprijin de nădejde, în cele mai complicate împrejurări. Și se obișnuise, cu timpul, — nici el nu știa cînd și cum — să-i vorbească despre tot ce-l preocupa și-l frămînta. Venea uneori noaptea tîrziu de pe la ședințe ori de la cîte-un drum lung, ori de pe cîmp, de la secere ori de la cules de cucuruz, — și ea îl aștepta întotdeauna, chinuindu-se cu cîte o carte. Nu-l întreba niciodată pe unde a fost și pe unde a întîrziat. Și nici nu se uita bănuitoare la el. Știa că vine de la muncă — era sigură de asta — și se scula în grabă, îi încălzea mîncarea, i-o punea dinainte, se așeza apoi în colțul mesei și stătea acolo ca o fătuță de șaisprezece ani. Și el mînca și-o sovîlea cu o poftă de lup. Și vorbea și bodogănea. Și-i înjura uneori pe toți, mai ales în perioada aceea grea, de început, cînd rostea două vorbe și cinci lozinci, cînd ciocoteau și se înnodau în el fel de fel de apucături și de tendințe, unele bune și limpezi, altele tulburi și tulburătoare. Ea îl asculta întotdeauna, răbdurie. Și lui îi era deajuns uneori și-atîta: că-l asculta. Își verifica în felul acesta unele păreri, mult mai repede și mai ușor, de parcă toate gîndurile lui se schimbau și se limpezeau ca prin farmec, îndată ce se oglindeau în mintea ei și în sufletul ei pătimaș și frumos. Și-odată cu limpezirile acestea de zi cu zi, a venit cu timpul, și parcă tot așa, pe nesimțite, firesc, o altă limpezire, mai însemnată și mai adîncă, o putere de înțelegere și de stăpînire a tuturor lucrurilor din jur. Și-acum, mai ales, dacă l-ar fi întrebat cineva cui îi datorează, în primul rînd, schimbarea aceasta mai mult decît însemnată, care l-a făcut să crească în proprii săi ochi, și-ntr-ai altora, deopotrivă, el n-ar fi putut să nu amintească și de Iana, de viața pe care o duceau ei împreună, de traiul lor liniștit și plin. Ceilalți, Aron și Iosiv și George, n-avuseseră noroc prea mult în privința asta. Aron, mai cu seamă, o ducea destul de greu cu Marity — așa își spunea și-așa pretindea nevastă-sa să i se spună: Marity, pe domnește, nu Marița, c-avea și ea fumuri în cap — și numai el singur știa cîte îndura și cîte ducea în spate, din pricina ei. „A mea, zicea citeodată Aron, fără să-i rostească numele, îi plină de calități, precum cîinele de purici... La lucru nu prea iese, că-i nevastă de secretar... Și-i pizmuitoare și-i bănuitoare Dacă mă vede vorbind cu cîte-o muiere mai tînără, ori cu cîte-o fată, mă ciocăne-n cap cîte-o săptămînă... Că ce-o zis aia... Și de ce-o rîs și n-o plîns... Și de ce s-o uitat înapoi... Și cîte altele...“ La el, la Aurel Terzea, lucrurile stăteau cu mult mai bine, cu totul altfel adică. Și asta o știa și el și-o știau și ceilalți, Aron mai ales. „Mă, da'tu cum o convingi pe-a ta să iasă la muncă?“ îl întrebase odată secretarul. „Nici cum!“ îi răspunsese el nedumerit, mirat de-o asemenea întrebare. „Asta vine de la sine... Iuliana...“ „La voi aicea, îi spusese tot Aron, altădată, într-o seară de iarnă, îi altfel decît în alte părți... Îi mai cald și-i mai bine... Îi mai multă lumină, mi se pare mie...“ Stăteau la un pahar de vin și vorbeau împreună. Depănau amintiri de pe front, fiindcă ei în armată și pe front se împrieteniseră cu adevărat, deși erau consăteni. Copiii se jucau și Iana trebăluia prin casă. Și parcă nici nu lua seama la ei. „Dar de ce nu se despart? l-a întrebat ea pe Aurel, mai tîrziu, după ce a plecat Aron. Asta nu-i viață!... Îi chin curat...“ „Ei, cum să se despartă?!... Sînt și copiii la mijloc... Și ei nu mai sînt la vîrsta cînd se pot face ușor asemenea lucruri, oricum... Sînt mai multe la mijloc și-n privința asta nici eu nu-l înțeleg pe Aron... El mereu spune, cînd vine vorba de lucrurile astea, că duce în spate cea mai grea moștenire a trecutului... Știi doar cum s-or luat ei...“ „Știu, da-i păcat să steie așa, să-și mănînce zilele și viața...“ „De multe îi păcat, da'uite că tot se mai întîmplă și asemenea lucruri“....

Nici n-au stăruit prea mult asupra necazurilor lui Aron. Au trecut repede peste ele, cu ușurința oamenilor fericiți și împăcați, însetați de fericire și de bucurie, lacomi. „Da'ce-ar fi dacă ne-am despărți noi amîndoi?“ o întrebase Aurel, în glumă și-n joacă. „Ar fi ceva! a spus ea. Mai ales pentru tine... Tu, ca președinte, imediat ți-ai găsi alta, că fetele care vor să se pricopsească nu se mai uită după averi acum, ci după funcții... Da'mie cred că mi-ar veni greu“. „Ei, ți-ar veni?!... Tie ți-ar veni și mai ușor... Cu ochii tăi... Și cu mijlocelul tău de viespe“... „Ochii-s osteniți și mijlocelul nu mai e așa de subțire... S-or dus toate... Or trecut...“ „S-or dus și-or trecut... Și noi sîntem bătrîni, nu-i așa?“... „Ba-i așa... Sîntem bătrîni ca vremea“... „Da, și-o să murim azi-mîine“... „Ei, pînă la moarte mai e puțin“... „Da'nu chiar așa de mult“... „Nu... Vreo doi-trei pași!...“. De la glume au trecut la altele, firesc, așa cum nu pot face lucrurile astea decît oamenii care se cunosc și se iubesc cu adevărat și pînă dincolo de limita obișnuitului. „Tu, Aurele, i-a spus ea mai tîrziu puțin, ai putea să fii mai potolit... Noi nu mai sîntem așa tineri“... „Știu, sîntem bătrîni și sîntem pe ducă“... „Păi nu-i așa...?“ „Ba da, trebuie s-o recunosc de data asta... Toți sîntem pe ducă...“ „Cum așa?!“... „Așa, bine!... Aron îmi spunea deunăzi că a trăi înseamnă, într-un fel, a muri“... „Da'de unde o mai scos-o și pe asta?“... „Cred că dintr-o carte, că lui îi plac cărțile și filozofiile... El zice că omul — și nu numai omul — moare trăind și că orice clipă de bucurie și de trăire, e un pas către moarte...“ „N-o fi chiar așa...“ Ba-i așa, să știi... Mie, de pildă, mi se pare mereu, ori de cîte ori sînt cu tine, aproape de tot, că mor, că mă topesc într-un fel de văpaie“... „De ce nu te stăpînești, dacă-i așa?“... „Pentru că moartea asta îi ispitoare... Nu te mai saturi de ea... Pentru că tu“...

Se oprise în cele din urmă și-și spusese că astea sînt lucruri despre care nu se poate vorbi, dar ea nu fusese de acord cu el, nici măcar așa, de formă. „Dacă doi oameni sînt așa de apropiați, că sînt una, pot vorbi despre ori și ce... Fără teamă și fără rușine... Astea-s pentru cei care se-nșală și se mint... Nu-s pentru noi...“ Și-atunci, el s-a apucat și i-a povestit cum a văzut odată, cînd era flăcăiandru, o bătaie de cerbi, sus, la munte, pe Valea Frumoasei. Lucra pe vremea aceea, împreună cu taică-său, la o societate care se ocupa de exploatarea pădurilor de sus, din munți. „Și-o dată, era toamnă de-acum, — i-a spus el cu glas schimbat, muiat parcă în căldura aducerii aminte — și noi ne pregăteam să coborîm la vale, o venit un pădurar, Ion îl chema, și m-o-ntrebat dacă vreau să văz ceva grozav... Și eu n-am știut ce să zic, da'tata mi-o spus să mă duc... Și-atunci eu m-am dus cu Ion, cu pădurarul ăsta... Și-am umblat mult și pe ocolitele... Și cînd eram eu mai ostenit și mai necăjit, Ion mi-o făcut semn să mă opresc și să mă uit în stînga... Și eu m-am oprit și m-am uitat... Și n-am văzut nimic, dintru-întîi... Da' după ce m-am uitat mai bine, am văzut un ciopor mic de ciute... Stăteau ca ametite într-o margine de poiană... Nici nu mîncau și nici nu zăceau... Cerbul nu l-am văzut... L-am auzit întîi cum boncănea... Așa o ieșit dintre brazi, boncănînd... Și eu nici n-am mai răsuflat cînd l-am văzut... Era cît un boulean bun... Dar părea mai mare... Poate că și din pricina coarnelor, c-avea niște coarne de toată frumusețea, parcă ținea și ducea o pădure întreagă-n creștet... Ori poate că din pricina boncănitului... Nu știu!... Da'boncănitul ăsta al lui nu-i ca mugetul de vită... Îi așa ca o ușătură adîncă și puternică... Plină de minie... Și de durere... Și de-un fel de bucurie“... „Da' de bătut nu s-o bătut? îl întrebase ea, prinsă numai pe jumătate de povestea lui. Că eu am auzit că ei se bat în coarne în vremea asta“... „Da, se bat, mi-o spus și Ion, pădurarul, da' la cerbul ăsta al nostru n-o venit nici un potrivnic. S-o ivit unul în cealaltă margine a poienii... Da nu s-o apropiat... Se vede că era tînăr ori că mai fusese pe-acolo... Și-al nostru o mai ușătat așa o vreme, mai jos și mai adînc, fără să-și asculte cîntecul ăsta al lui... Da' munții și pădurile îl ascultau și parcă tremura cetina și frunza, pînă în urma noastră... Și Ion, pădurarul, mi-o suflat în ureche că asta-i și din pricina toamnei, că-s ruginite toate și de-aia răsună așa de adînc... Da' eu n-am mai luat seama la el... Eram cu ochii pe cerb... Și el, cerbul ăsta al nostru, s-o băgat între ciute și o ales una după un timp... Și-o-nceput să-i deie tîrcoale... O-ncercat-o așa-ntr-o doară de vreo cîteva ori... Și după aia o gonit-o, o iubit-o... Dar așa, voinicește, feciorește, frumos de nici nu se poate spune... Și s-o sumețit puțin după aia... Și s-o apucat de-un brăduț... L-o luat în coarne și nu s-o lăsat pînă nu l-o nimicit... Și mie mi-o părut rău cînd m-o tras pădurarul de mînă, să plecăm“... „Da' de ce te-o tras? îl întrebase ea, convinsă și pătrunsă de frumusețea întîmplării povestită de el. Și de ce n-ați mai stat?“... „Se-nsera și Ion vroia să ajungem într-un parchet înainte de-a se întuneca“... „Și rău de ce ți-o fi părut?“... „Nu știu... Nu știam adică... Atunci am înțeles eu anumite lucruri... Am început să le-nțeleg... Da-ntîmplarea am uitat-o și nu mi-am adus aminte de ea decît mai încoace, mai tîrziu“... „Cînd?“ „După ce ne-am cunoscut noi amîndoi...“ „Așa, va să zică?!“ „Așa!“ El i-a spus apoi cînd și cum și-a amintit el de cerbul din munți și de vorbele pădurarului, — „Cerbul nici nu-i animal, îi spuse Ion atunci, e o făptură aparte, dumnezeiască!“ — și ea l-a ascultat și-a tăcut mult timp, reținînd pe semne clipele cînd își amintise Aurel de cerb, adunîndu-le și alegîndu-le dintre atîtea și atîtea altele.

Asta se petrecuse tot într-o toamnă și el era în zăvoi, aduna niște otavă. Și ea venise de la lucru, de la cules de cucuruz, și-și făcuse drum pe-acolo, să-l vadă. Și zăbovise apoi cu el pînă tîrziu. Și-acum se apucă și-i povesti cum a văzut ea atunci o frunză de plop zbătîndu-se în lumina asfințitului. „Nu știu de ce, da' așa mi s-o întipărit în minte frunza aceea... Care se zbătea și zvîcnea-n lumină, ca o aripă moartă... Și strălucirea și creștetul plopului... Și mirosul acela ușor, de otavă celită...“

De data aceasta tăcuse el și rămase neclintit, ca într-o legănare. Lăsaseră apoi în urmă și cerbul și toamna aceea de demult și filozofiile lui Aron, — și se iubiseră pînă în zori.

Lucrurile acestea, și altele, atîtea și-atîtea, de care omul nici nu-și dă seama dacă trăiește cum dă Dumnezeu în virtutea inerției — erau frumoase și de neuitat! Dar cît de departe păreau ele acum! Și de străine, de parcă nici n-ar fi fost! Și cît de schimbată și de prefăcută părea Iana — fosta lui Ciută! — în lumina asta nouă și crudă, rece și cutremurătoare „A lui Aron, biigui Aurel necăjit, în vreme ce desena pe pămînt, cu o aschie, fel de fel de figuri, pătrate și ciudate, urîte, — măcar nu s-o băgat și nu s-o amestecat în munca lui... În nici un fel... Pe cînd ea, uite că s-o amestecat și s-o băgat în toate... Mai mult decît s-ar fi cuvenit... Și-o făcut-o cu un scop precis: să-și ajute neamurile... În privința asta...“

. . . . . .

În uliță se auziră pași și Aurel tresări și lăsă numaidecît scrijelatul pămîntului, desenele acelea ciudate și urîte. Dar nu se sculă de pe trepte. Rămase locului, grămădit în sinea sa și se uită numai, printre degete, către poartă. O văzu pe Iana intrînd și apropiindu-se. Și i se păru, în primele clipe, că vine către el un nour mare și greu. Toate se răsturnară și se răsuciră. Și-n capul său se stîrni un vuiet aspru cutremurător. Vroi să se scoale dar nu putu, nu-și regăsi puterile, și renunță, se răzgîndi.

— Ce faci aici? îl întrebă ea, oprindu-se lîngă el, aproape de tot, atît de aproape, încît el nu-i mai văzu decît picioarele.

— Staul îi răspunse el cu oarecare întîrziere; și încet și greoi.

Se uită la ea apoi de jos în sus, și i se păru din nou că trăsăturile feței, trăsăturile acelea atît de dragi și de cunoscute, pe care el le vedea și le simțea și pe întuneric — și cînd nu era ea lîngă el — semănau așa de mult cu ale lui Ovidiu, cu mutra lui zîmbăreață și perfidă, încît îi veni să se scoale și s-o pălmuiască, s-o calce în picioare. Se mustră apoi și se ridică și intră în casă, zicînd ceva în gînd și de cuțit, de răbufnirea aceea neașteptată, de la cooperativă, care il nedumerise și-l înspăimîntase. „Și-acolo, dac-aș fi fost om cu judecată și cu stăpînire de sine n-aș fi făcut ce-am făcut!... Dar așa, uite c-am făcut-o și pe asta!... M-am încăierat cu niște neisprăviți... Cu niște mișei...“

Iana îl urmă și se opri în prag, așteptînd o vorbă, ceva.

— Crede-mă, spuse ea apoi, dacă văzu că el nu zice nimic, că eu n-am vrut... N-am știut ce vor ei... Și-am fost la ei acum... M-am dus că m-or chemat... Și-am stat de vorbă cu ei... I-am ascultat și-am înțeles tot... Mi-am dat seama și eu...

„Mintel spuse el cu maximum de asprime, ca să nu se mai întoarcă asupra judecății acesteia. Minte de-ngheață apelel... Or învățat-o ei... Ce să zică și cum să se poarte mai departe.. Pîn-o trece tulburarea asta!...“

— ...Ocoșul ăla de Ovidiu zicea că și lui îi pare rău... Și că el o mai și glumit... C-o vurt să te-ncerce cu vorba... Să vadă cît ești de tare pe poziție... Da' pe de altă parte o umplut satul de vorbe... Și el și bătrînul... Cu toții, în păr... Spun că tu le-ai propus nu știu ce combinație — chiar așa or zis: combinație! — și că dacă ai văzut că ei nu-s de acord cu tine, ai pus mîna pe cuțit... Da' eu nu-i cred, să știi... Nu-i mai pot crede... Că și Ovidiu ăsta-i o poamă... Și bătrînu-i și mai și... Și surorile alea ale mele...

Ea i se spovedi, în continuare, și-i spuse cum a ajuns să-i sprijine pe-ai săi, pe Drotoși, iar el îi răspunse cu aceeași asprime, în gînd, repetînd aceleași și-aceleași vorbe: „Minte! ...Or învățat-o ei... Minte de-ngheață apelel...“ Și-n clipa cînd i-a spus ea că nu mai are pe nimeni în afară de el, Aurel se suci și-o întrebă, în batjocură, rizînd strîmb, cum rîd de obicei oamenii buni, cînd încearcă să-și falsifice sentimentele, să se mintă pe ei înșiși, și să-i mintă și pe alții, — dacă-i chiar așa și dacă-i convinsă de ceea ce spune.

— Fiindcă tu nu mi-ai spus niciodată lucrul ăstal mai adăugă el cu un ultim efort, cu o opintire greoaie și scrîșnită.

— Îi drept, răspunse Iana cam nedumerită, descumpănită chiar, — n-am spus așa ceva pînă acum... Da' tu trebuia să-nțelegi... Poate că ți-ai dat seama...

— Mi-am dat seama... Am înțeles... Și era cu mult mai bine cînd trebuia să-mi dau seama... Și să-nțeleg... Decît acum... Cînd vii și-mi spui lucrul ăsta... La îndemnul nu știu cui... Și cu nu știu ce scop... Poate ca să-mi vii cu alte rugăminți după aia... Să-mi pui cîte-o vorbuliță pentru unul și pentru altul...

— Da' ce tot zici tu?! spuse ea, apropiindu-se de el și încercînd să-l tragă de mînecă, să-l ajute să se dezmeticească. Eu vorbesc din capul meu... Și-acum, dac-am venit...

— Lasă-mă-n pace! îi răspunse el, smucindu-se și depărtîndu-se. M-am săturat!... Mi-ajunge!...

Ea rămase în mijlocul casei, și mai descumpănită, vroind să mai zică ceva și nemaiîndrăznind. Se întoarse apoi și plecă și el o auzi cum se depărtează și-și aminti din nou de urmele acelea năzdrăvane, din tinerețe. Și-i veni să plîngă de necaz, ca un copil mic. Îl durea sufletul în piept și-l usturau și-l ardeau tălpile picioarelor. Și el nu știa de ce și pentru ce, dar se simțea sleit și ostenit, stors de vlagă, parc-ar fi cărat pietre o zi întreagă.

„Dar poate că ea nu m-o mințit spuse el ca să se depărteze cumva de răsucirea dinainte. Poate c-o venit c,u sufletul deschis la mine?!... Și dacă-i așa învinuirea mea îi grea și nedreaptă, îi cumplită!... Și-atunci...“ „Da și dumneaei, de ce-o pus obrazul pentru ăia?! Ce, înainte de asta nu-i știa și nu-i cunoștea?...“ „Dar tu nu-i știai?... Și nu-i cunoșteai?... Ba bine că nu!... Atunci de ce-ai zis că s-or mai domolit și ei!... Și că s-or schimbat și ei... Poate că și ea o zis tot cam așa!... S-o-ncrezut și ea!... O fost amăgită...“ „Da, poate că-i așa, da' ea-i știa mai bine ca mine... O crescut cu ei și-ntre ei... Și-n afară de asta n-avea atîtea pe capi...“ „N-avea și tu aveai?!... Ai fost gură-cască!... Și ăia or profitat de împrejurarel... Și s-or băgat între oameni cum se bagă trîntorii-ntre albinel... Și-or stricat și-or tulburat ce-ați izbutit voi să faceți, în ani de zile: atmosfera aceea bună și sănătoasă, prielnică muncii.. Și-acuma, tu...“ „Ei, da, eu am pus suflet în munca asta... În tot ce-am făcut... Și-mi pare rău de moarte... Nu se poate să nu-mi pară rău... Nu mă pot mîndri cu asta...“ „Nici să nu te mîndrești!... Dar nici cenușă-n cap să nu-ți pui... Ar fi nedrept... Și păcat ar fi...“

Nu găsi nici o ieșire Aurel Terzea, în zadar se certă cu sine însuși, în zadar încercă să se apropie de adevăr. Renunță în cele din urmă și se trînti pe somieră, să se odihnească puțin. Nu vroia să doarmă vroia să steie puțin culcat, să se limpezească. Și totuși adormi după un timp. Și uită de toate necazurile. Și de bucurii uită și-ntr-un tîrziu abia, se pomeni în mijlocul unei întinderi mari de pămînt, pline cu pomi. Erau grădini peste tot, de jur împrejurul lui. Și vremea era tot așa, în pragul verii, în cumpănă, și anul se vestea bun și bogat. Și fructele prinseseră față de-acum, începuseră să se rotunjească. Și iarba era verde și mare. Toate erau așa cum îi plăceau lui mai mult și mai mult, pline și grele de sevă și de frumusețe, încărcate. Fructele, mai ales, erau gata-gata să deie în pîrg. Și erau așa de mari și de îmbietoare, încît lui Aurel îi lăsă gura apă. Uștă și se uscă, stînd așa, pe somieră, iar dincolo, în vis, se ridică de pe răzorul pe care ședea și porni către un măr tînăr, să ieie unul. Și-așa și făcu, dar cînd duse mărul la gură, tresări și se uită mirat la el. Mărul era frumos, dar era tare și pietros. Îl încercă încă odată cu dinții. Degeaba. Nu reuși să înbuce nimic. Îl aruncă și porni mai departe, păstrînd încă în dintele care zgîriiase mărul o durere ascuțită. Apoi, cînd nu mai simți durerea aceasta și nu mai văzu nici grădinile, care pieriseră așa deodată, ca luate cu mîna, se pomeni pe-o culme și văzu la picioarele lui, jos, în vale, o apă mare și lină, argintie pe-alocuri, mai potolită și mai întunecată pe la cîte-un cot, pe unde era umbra mai deasă. Prundurile scăpărau și ardeau în soare, cu flăcări albe și prelinse, culcate peste nisipuri. Și-n jur nu se auzea nimic, pînă departe. Valea era împăcată și liniștită. Se auzi apoi un vuiet pe undeva, pe dedesubt, și el se uită în urmă, nedumerit. Apoi, cînd se întoarse iar către apa aceea mare și frumoasă, argintie, văzu prundurile toate, pînă departe, la vale, pline de vite, ciurzi întregi, care mai de care mai frumoasă și mai mare. Și-n inima lui, goală și seacă parcă pînă atunci, năvăli un șuvoi aspru și cald, primenitor. Și el oftă din adînc, de bucurie, — și oftă cu adevărat, și-n realitate, nu numai în somn — fiindcă el asta o dorise și-o visase demult și de multe ori stînd așa cu ochii deschiși, ca pe cuprinsul gospodăriei lor să geamă pămîntul de vite, cînd intră la adăpat, și cînd ieș de-acolo, la pășune. De aceea nici nu pleacă de pe culme. Se tolăni pe iarbă și aștepta și parcă nici nu stătu așa mult pînă ce se urniră ciurzile de pe prunduri încet și greoi, în același pas. „Așa mai zic și eu! spuse Aurel în vis, înfiorîndu-se și mai mult, de bucurie și de plăcere, ca un copil care și-a realizat cea mai mare și mai chinuitoare dorință. Asta da bogăție!... Și avere...“ Și fluieră, dar nu a pagubă. Și-n clipa cînd se auzi strigat, se suci supărat. Și se ridică și plecă încet de pe culmea aceea, cu părere de rău. Îl chemau la sediu și el se duse într-acolo fără tragere de inimă și fără să se uite pe unde umblă. Și cînd își dădu seama de asta, se pomeni la sediul gospodăriei, în fața lui Aron și a celorlalți membri din consiliu, a oamenilor pe care îi așteptase el atît de mult. Aron se uită mult timp la el, parcă abia acum ar fi vrut să-l cunoască și să-l pătrundă cu adevărat. Ceilalți tăceau și așteptau și ei și-n jur nu mai era nimic altceva, în afară de ei și de masa lîngă care stăteau. „Nu știu ce vreți voi să-mi spuneți! vorbi Aurel deodată și cam tare, cu îndîrjirea omului care vrea s-o curme cu toate și cît mai degrabă. Și nici nu mă interesează!... Dacă chiar vreți să știți... M-am frămîntat și m-am gîndit în fel și chip... Și-am luat pînă la urmă o hotărîre... Pe cea mai bună... De azi înainte eu n-o să mai fiu președintel... Din clipa asta!...“ Lucrurile se învălmășiră apoi. Ceilalți îl luară la întrebări, pe întrecutele, mustrîndu-l totodată, pentru că se înșirase cu ai lui Drotoș și pentru că tot el era de către pădure acum, de parcă n-ar fi știut nimic. El protestase și se apărase cu înverșunare, strigind și înjurind, revenind mereu la hotărîrea pe care le-o comunicase. Din toată înfruntarea aceasta, care dură chinuitor de mult, așa cum durează cîte-o cădere, tot în vis, cînd aluneci în jos și cînd ți se pare că nu mai ajungi niciodată pe pămînt — Aurel nu reținu decît îndîrjirea cu care își apărase hotărîrea luată. Și-o senzație apăsătoare, o nemulțumire și mai adîncă. Nici după ce ajunse acasă, tot cam așa, pe nești uite, trecînd peste sat pe un pod arcuit și alb, fantastic, privindu-se de jos în același timp și părîndu-i-se că-l din ce în ce mai mic pe măsură ce urcă și se apropie de casă — nu scapă de nemulțumirea aceasta nouă și înveninată, rea. Și-n clipa cînd se trînti pe somieră, în vis și după aceea, pînă ce-și găsi un loc mai bun, Aurel ustă și se zvîrcoli puțin, fără să mai bombănească. Se liniști apoi și dormi întins, parc-ar fi fost luat de-o apă argintie și mare, nesfîrșită.

. . . . . .

Cînd se trezi era tîrziu și soarele era sus de tot între amiezi. Și el nici nu-și dădu seama la început unde se află. Pîpăi somfera, și-apoi, înainte de a se dezmetici, auzi foieli și vorbe, în apropiere. Un glas i se părea din cale afară de cunoscut. Parcă era al lui Aron, al secretarului. „Da, e al lui!“ spuse el după ce se mai limpezi puțin. Dar nu se sculă de pe somieră. Își aduse aminte de vis și se tulbură, abia acum din pricina visului, a înfruntării și frămîntării care îl chinuiseră pînă și în somn. Întotdeauna i se întîmpla așa, cînd era prea ostenit ori prea zbuciumat, chiuit de ceva, preocupat de un anumit lucru. Discuțiile și frămîntările de care se izbea se prelungeau în asemenea împrejurări și în vis și se desfășurau așa cum se desfășurase cea de adineauri, prelungindu-se și mai mult citeodată, sleindu-l. Și el se îngrijora și se speria uneori, dar acum nu mai avu timp să se îngrijoreze ori să se sperie, să se gîndească la întîmplările și înfruntările din care abia ieșise. Aron și ceilalți așteptau o hotărîre de-a lui. Nu veniseră ei degeaba pînă aici. Careva chiar întrebă, încet, ce-i drept, în șoaptă, dacă n-ar fi bine să-l trezească. Și el nu mai putu sta locului. Se sculă și trecu în camera de alături, fără să spună ceva, nici măcar bună ziua.

— Bună dimineața, tovarășe președinte! spuse Aron dintr-o parte și-n glumă. Da' le dormi, nu glumă!... Și noi, uite c-am năvălit aicea peste tine!... Cum se zice, dacă n-o venit boul la iesle, a venit iesica la boul...

„N-o nimerești tu-ntodeauna cu proverbele și cu filozofiile tale!“ spuse Aurel în vreme ce se așeza și el pe-un scaun și se uita la ei, la George la Iosiv, la agronom și la ceilalți toți, fiindcă erau toți de față, tot consiliul și el nu înțelegea de ce veniseră toți acolo; o dorise cu cîteva ore mai înainte, dar acum era nedumerit și necăjit. „Nu-i nimic, mai spuse el într-un tîrziu, le povestesc ce-o fost și le spun ce hotărîre am luat! Și cu asta, gata!...“

— Știți, vorbi el apoi, cam repezit și cam pripit, cu un ton cam nepotrivit, aseară, la cooperativă.. Eu și cu... Și-acum...

— Da, am auzit! spuse Aron, zîmbind într-un fel care îl supără și mai mult pe Aurel. N-ar fi trebuit!... Adică ar fi fost bine dacă probl

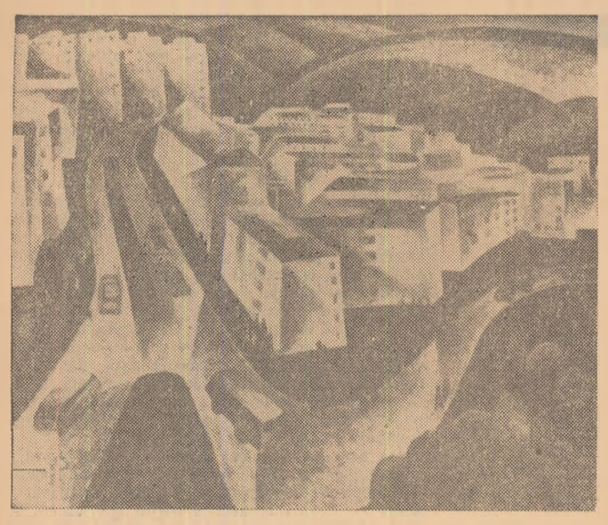

SIMONA VASILIU-CHINTILĂ Onești – noua magistrală

COLOCVIUL INTERNAȚIONAL DE TEATRU

MĂRTURII DESPRE TEATRUL ROMÎNESC CONTEMPORAN (II)

MOIS BENIEȘ

regizor,
profesor la Institutul de artă dramatică „Saratov" din Sofia.

Printre participanții la reuniunea internațională, cred că sînt unul dintre puținii care a avut șansa să vadă nu numai spectacolele teatrelor bucureștene ci și un spectacol din provincie, putînd astfel să-mi formez o părere mai generală despre arta teatrală din Romînia. După părerea mea teatrul romînesc se află la un înalt nivel atît ca regie și stil de interpretare cît și ca repertoriu. Este adevărat că la dumneavoastră situația teatrului este privilegiată în comparație cu unele țări. Aveți o bună tradiție și o interesantă dramaturgie clasică; Caragiale al dumneavoastră este iubit și jucat și la noi în țară.

Aș putea face o lungă analiză asupra celor cîteva spectacole pe care le-am văzut pentru că mi-au plăcut multe lucruri și ca regie și ca interpretare și ca scenografie. Am să mă limitez însă la cîteva observații, spicuiri din carnetul meu în care am însemnat multe lucruri interesante pentru mine. O primă impresie generală : în spectacolele dumneavoastră domnește bunul gust, fanteziа și o mare măiestrie profesională. Ileana Predescu — Casandra din „Orestia" și Cleopatra din „Cezar și Cleopatra" este fermecătoare, plină de talent și sensibilitate. În ambele spectacole, în jocul ei există elemente de mare poezie. Fantezia regizorală și-a găsit un cîmp larg de acțiune în spectacolul Teatrului de Comedie cu „Umbra" de Svarț. D. Esrig dă dovadă de o uscăpărătoare imaginație și profundă inteligență. O adîncă impresie mi-a lăsat vizita făcută la Institutul de teatru. M-am convins că aici se duce o muncă serioasă, lucru dovedit, de altfel, prin spectacolul studențesc „Hamlet". Am stat de vorbă cu regizorul Ion Cojar și mi-am dat seama că la baza acestui spectacol a stat o serioasă muncă pedagogică. Dar țară îndoială impresia cea mai puternică cu care plec din București este cea produsă de deosebita creație a lui Radu Beligan în „Rinocerii". Are o forță de convingere neasemuită, o simplitate pe care o dă numai talentul ajuns la maturitate și o măiestrie artistică însușită perfect. E un spectacol modern — prin interpretarea talentată, prin regia inteligentă, prin scenografia sugestivă și prin publicul cald și înțelegător.

JAQUES LECOQ

directorul Școlii Mima Théatre din Paris.

Particip pentru prima oară la o astfel de întîlnire — și vreau să spun de la bun început că sînt copleșit de impresiile cu care plec din țara dumneavoastră. Ceea ce m-a impresionat în mod deosebit este organizarea perfectă a reuniunii, atmosfera de lucru care a domnit tot timpul cît au durat discuțiile. Mi-a plăcut mult „Scrisoarea pierdută" interpretată de actori excelenți. O consider un spectacol realizat la nivelul teatrului mondial. „Hamlet" în interpretarea tinerilor studenți este tot atît de tînăr ca și interpreții săi. Dar seriozitatea cu care au muncit regizorii spectacolului — Boale Fredanov și Ion Cojar — a făcut ca tinerii studenți să treacă cu bine prin această grea încercare. Cum al treilea spectacol și ultimul pe care l-am văzut este piesa lui Eugen Ionescu „Rinocerii", trebuie să recunosc că este spectacolul care m-a impresionat cel mai mult, prin sobrietatea și spiritul său modern. Radu Beligan în afară de talent și o perfectă stăpînire a mijloacelor scenice are un farmec deosebit.

MLADJA VESELINOVIC

actor, secretar al Uniunii Actorilor din Iugoslavia,
secretar general al Comitetului național iugoslav I.T.I.

Sînt profund entuziasmat de modul în care a fost organizată această întîlnire precum și de ospitalitatea deosebită cu care am fost primiți. Sînt de-a dreptul fermecat ! Mă simt ca un oaspete într-o casă bogată și deosebit de primitoare.

Cred că în Romînia sînt mulți actori talentați. O profundă impresie mi-a făcut considerația de care se bucură actorii în viața obștească. Aici în Romînia, mi-a apărut mai limpede ca oriunde că actorii sînt cu adevărat reprezentanți spirituali ai poporului lor. O concluzie desprinsă în urma spectacolelor vizionate : puteți fi mîndri de actorii dumneavoastră talentați, de regizorii plini de fantezie și entuziasm creator, precum și de publicul dumneavoastră atît de iubitor de teatru.

ABRAHAM ASSEO

directorul Școlii de dramă Ramat Gan din Tel-Aviv,
regizor la Teatrul Habima.

Plec din țara dumneavoastră profund impresionat de nivelul superior de interpretare precum și de modul original în care gîndesc regizorii dumneavoastră. M-a frapat în mod deosebit ritmul spectacolelor și ținuta actorilor pe scenă. După vizita întreprinsă la Institut mi-am dat seama — de altfel bănuiam acest lucru — că aveți o școală excelentă. Vă invidiez din toată inima pentru condițiile ce sînt oferite artei teatrale în Romînia.

Dr. FERENC HONT

regizor, președintele Centrului maghiar I.T.I.

M-am gîndit mult la situația teatrului din Romînia și am ajuns la concluzia că la dumneavoastră există un grup de regizori tineri și talentați care lucrînd cu mari maeștri ai scenei, ca de pildă Radu Beligan (pe el îl consider unul dintre cei mai moderni și interesanți actori) caută căi noi, soluții noi, într-un cuvînt fac ceea ce eu numesc o artă socialistă, de avangardă, de altfel unica avangardă adevărată a artei. Este lucrul pe care l-am simțit chiar și la acele spectacole la care am unele rezerve, dar pretutindeni este prezentă căutarea de forme noi pentru conținutul nou. Mi-am confirmat această părere privind lucrările tinerilor studenți de teatru. La ei simți prospețime în joc, bucurie de a juca, bucurie de a crea.

Dr. JACK BROOKING

profesor de teatru la Universitatea din Kansas (S.U.A.).

Deși am văzut spectacole cu totul diferite — „O scrisoare pierdută" și „Rinocerii", amîndouă m-au impresionat prin calitatea regiei. Ea posedă o gamă variată de mijloace și acordă o mare atenție fiecărui amănunt, fiecărui moment. Mi-a plăcut mult și scenografia în care se vădește o mare grijă pentru stil. Am observat că în teatrul dumneavoastră se acordă o mare importanță luminii. Într-un cuvînt ceea ce am văzut mi-a plăcut mult și am fost de-a dreptul emoționat de modul în care publicul reacționează la spectacolele dumneavoastră.

ORAZIO COSTA

regizor, profesor de regie la Academia de artă dramatică din Roma.

O vastă activitate teatrală ca aceea pe care am avut ocazia s-o observ în Romînia nu are numai un efect artistic și cultural local, ci contribuie la înțelegerea reciprocă între popoare. E o convingere personală profundă și m-a impresionat că am găsit-o ilustrată de teatrul dumneavoastră. Deoarece nu am văzut decît două piese, la Teatrul de Comedie, precum și „Hamlet" în interpretarea tinerilor studenți, vreau să spun de la bun început că observațiile mele nu au caracter generalizator și se referă numai la aceste spectacole. Și în „Rinocerii" și în „Setul sectorului sufletе", am regăsit același spirit fin, subtil și totodată extraordinar de simplu. Am admirat în mod deosebit jocul lui Radu Beligan care atinge o degajare ce nu exclude însă profunzimea și care reprezintă unul din idealurile greu de atins. Constat dragostea pentru piesele moderne și spiritul deosebit de fin și atent la gusturile și dorințele publicului. Spectatorii care urmăreau cele două spectacole erau pe de o parte plini de admirație pentru jocul actorului, iar pe de alta căutau să surprindă în trăirea personajului raporturi cu realitățile epocii noastre.

Vreau să subliniez că pentru mine personal această întîlnire internațională reprezintă mai ales bucuria de a fi cunoscut un popor care mi-a demonstrat dragostea lui pentru teatru, chiar prin spiritul în care a decurs și a fost pregătită reuniunea.

ROSAMOND GILDER

critic dramatic, președinta I.T.I. (S.U.A.)

Sînt teribil de impresionată de interesul și entuziasmul publicului romînesc față de teatru, și, de asemenea, de grija permanentă a forurilor conducătoare pentru dezvoltarea artei teatrale în țara dumneavoastră. E grozav cînd nu se spun cuvinte mari ci se fac lucruri mari. Este a doua oară cînd vizitez țara dumneavoastră și de fiecare dată mă conving tot mai mult că aveți un repertoriu de nivel mondial și mai ales teatre cu săli pline. M-a impresionat interesul manifestat pentru tot ceea ce se petrece în lumea întreagă. Aveți un grup de regizori extrem de talentați care realizează întotdeauna lucruri bune și uneori chiar strălucitoare. De exemplu, Lucian Giurchescu are o realizare regizorală admirabilă cu piesa lui Eugen Ionescu „Rinocerii". Radu Beligan este neîndoios cel mai bun interpret al piesei lui Eugen Ionescu. Am văzut acest spectacol la Londra și New York; dar de abia aici, la București, Berenger a devenit real pentru mine. Un alt spectacol care mi-a plăcut deosebit de mult este „Maria Stuart" pe scena Teatrului Național. Cu adevărat strălucitoare este interpretarea fermecătoarei artiste Dina Cocea care realizează un personaj bogat în detalii și puternic prin trăirea sa profundă. Plec din țara dumneavoastră cu o impresie excelentă despre tinerii actori romîni. Toți tinerii aceștia, entuziaști și plini de dorința sinceră de a face teatru dau dovadă de o bună pregătire, umor, prezență scenică și simț al colectivului. Impresia generală asupra spectacolelor văzute aș putea-o rezuma în cîteva cuvinte : bucuria de a trăi și de a crea !

JEAN DARCANTE

secretar general al I.T.I. (Franța).

Situația teatrului romînesc este probabil una din cele mai bune din cîte există. Ceea ce impresionează pe oricine care urmărește cu atenție fenomenul teatral în Romînia este faptul că oamenii de teatru acordă o mare atenție tinerei generații, precum și ideilor contemporane. Acum doi ani am avut ocazia să aplaud o serie de spectacole dintre care cel mai interesant mi s-a părut „Cum vă place", realizat de Liviu Ciulei. De data aceasta e i aplaudat creația deosebită a lui Radu Beligan, în regia talentatului Lucian Giurchescu.

REP.

CARNET CINEMATOGRAFIC

Dragoste lungă de-o seară

Meritul cel mai de seamă al filmului este acela de a pătrunde în zona mentalității și a sentimentelor, de a cerceta lumea satului din interior, dezvăluind contradicțiile care mai dăinuie în conștiința unora și indicînd rezolvările contemporane ale unor vechi probleme.

Demnitatea femeii în condițiile socialismului este tema centrală, tratată în trei variante și în fiecare dintre ele dragostea își impune leitmotivul, cînd luminos, cînd sumbru, după împrejurări și după capacitatea protagoniștilor de a înțelege și de a face față acestui sentiment.

Se desprinde concluzia că numai participarea egală a femeii la procesul muncii îi poate asigura acesteia independența materială și morală, respectul celor din jur — și că, în acest fel, sentimentele înseși cîștigă autenticitate, noblețe, durată.

Demonstrația scenaristului, a regizorului și a actorilor e bună atunci cînd e susținută de veridicitatea situațiilor, cînd nuanțele dialogului respectă complexitatea psihică, cînd e păstrat stilul cinematografic. Astfel, ideea de a pune un copil să-i citească mamei lui (în timp ce aceasta se ocupă de treburile casei) instrucțiuni cu privire la îngrijirea păsărilor și a vitelor, are caracter firesc, convingător, iar eforturile băiatului de a silabisi neologismele imblînzesc, prin umor, ariditatea informațiilor. De asemeni, episodul în care interesul reciproc al președintelui și al celei mai mari dintre cele trei surori, capătă coloratura iubirii — este relatat cu finețe emoționantă.

Sînt însă momente care, din pricina schematizării regizorale sau a retorismului actoricesc, par introduse artificial în textura filmului. Scena așa-zisei „judecăți" a brigadierului ușuratic e dilatată convențional, iar dispoziția personajelor în cadru — teatrală. Indoielnică în substanța ei mi s-a părut și scena de dragoste dintre mezina, Ileana, și tractorist. Retragerea fetei, plină de spaimă, cu ochi indignați, din brațele celui ale cărui mîngîieri deveniseră mai pătimașe — s-ar zice că e reflexul vechii și falsei opoziții dintre „sufletesc" (adică pur) și „trupesc" (adică josnic, murdar) — ceea ce e puțin plauzibil la vlăstarul cel mai tînăr al familiei cu mentalitatea cea mai înaintată și mai echilibrată. „Asta ai vrut ?" spune ea, aproximativ, cu o revoltă demascatoare, asociindu-se parcă acelorași prejudecăți care i-au făcut pe anumiți oameni din sat să se uite chioriș la sora ei, rămasă grea, deși nemăritată. Cuvintele jignitoare pe care tractoristul le aruncă, ulterior, la adresa surorilor ei, nu lămuresc bruscheța primei reacții.

E de salutat că, în final, Maria, mama copilului din flori, respinge oferta de căsătorie a tatălui. Ea refuză asocierea cu un om egoist, superficial, de un țesut sufletesc dubios, știind totodată că-și va putea crește copilul, prin munca proprie înconjurată de înțelegerea și căldura majorității satului. (Măturisesc că m-am temut de un triplu happy-end, cu trei nunți vesele).

O foarte frumoasă imagine i-o datorăm lui Nicu Stan. În special, primele secvențe ale filmului sînt impresionante, vizionare, anunțînd o dramă care, din păcate, e condusă cu o intensitate inegală.

Excelenți ni s-au părut actorii Sandu Sticlaru și Grațiela Albini, stăpîni pe o mimică de subtile nuanțe, pe intonații firești, sobre, pe un joc încărcat de afectivitate. Silvia Popovici și Octavian Cottescu au făcut din nou dovada însușirilor lor actoricești, ca și Ilinca Tomoroveanu, care ni s-a părut, totuși, de o prea mare dezinvoltură citadină în gest și ton. Rolul mamei a suferit și el prin sublinierea teatral-convențională a replicilor.

Atît scenaristul, Al. I. Ghilia, cît și regizorul, Horea Popescu, au dovedit preocupări de stil și analiză — și finea de propria lor consecvență ca filmul să reușească mai deplin. Faptul că li se urmărește munca nu numai cu interes și simpatie, ci și cu exigență, e un semn de încredere și prețuire.

Nina CASSIAN

„PRIMĂVARĂ"

sculptură

de

EUGEN CIUCĂ

TUDOR ARGHEZI

din nou la Televiziunea franceză

Tudor Arghezi a fost, săptămîna trecută, pentru a treia oară, oaspetele televiziunii franceze. De astă dată, la București, în casa scriitorului. O echipă de 5 specialiști parizieni au instalat aparate și cabluri, pe tăcute, cu o rapiditate uimitoare. Echipa, condusă de regizorul Paul Seban, își propune să prindă în obiectivul de filmat imagini din Romînia de astăzi, localități aflate în dezvoltare economică, realizări în diferite domenii, organizarea rețelei medicale și succese ale medicinei românești, instituții artistice, personalități culturale.

Popas la Tudor Arghezi, nu de mult întors de la Paris. „Era absolut necesar, începe comentatorul Michel Cournot, convorbirea, să venim la dumneavoastră, pentru că acum, la Paris sînteți în centrul atenției lumii literare, sînteți cunoscut de telespectatorii francezi". După opinia lui Michel Cournot „un scriitor, sau mai bine-zis un poet poate să prindă și să redea prin ce scrie el, mult mai bine evenimentele, schimbările și scopurile unei societăți". La întrebarea „dacă opoziția socială în lupta de idei constituie pentru scriitor un stimulent sau dacă forța lui combativă își găsește apogeul în perioade lipsite de adversități", Tudor Arghezi răspunde:

„Mă refer la propria mea experiență. Adversitatea e desigur un mare stimulent, dar cel care o întîmină este preocupat exclusiv de scopul pentru care lupită, și care, o dată atins, comandă solidaritatea cu el. După ce idealul a fost ajuns, lupta scriitorului se orientează spre căutarea și obținerea perfecțiunii prin exigență. Exigență înainte de toate față de sine. Evident, lupta cu sine însuși e de multe ori, dacă nu totdeauna, feroce".

Pe parcursul convorbirii au fost evocate firesc timpuri și evenimente trăite. Tudor Arghezi își amintește: „În momentele tragice ale trecutului, răscoalele din 1907 au fost un punct de plecare către regenerarea și orientarea socială. Răscoala n-a fost opera unei burghezii mai mult sau mai puțin satisfăcute, ci a țărănimii flămînde. Pînă atunci țărănimea a stat mută, tăcînd sute de ani. Izbucnind, a lăsat într-o singură săptămînă pe cîmpurile țării 11.000 de morți, numeroase cimitire și tragedia familiilor decapitate.

Contrastul dintre cele două timpuri, trecutul și epoca de azi, e ca de la negru la alb. Socialismul s-a manifestat ca o preocupare culturală de eminență majoră. Poporul care nu știa nimic a fost determinat să învețe să citească și să scrie. S-au apucat de abecedare și au ieșit din băncile școlilor, cu creta în mînă la tabla neagră, toate vîrstele, de la copii pînă la unchiași. Azi putem afirma cu tărie că în toată Romînia nu se mai află nici un analfabet. Citesc țăranii, muncitorii; citesc ziarele și revistele, revistele și cărțile, pînă atunci fie interzise, fie ignorate. Astăzi tirajul cărților a atins cifre care s-ar fi părut încă în ziua de ieri fanteziste : zeci de mii de volume.

Mă interesează, intîi personal, continua corespondență pe care o întrețin sătenii și muncitorii cu mine. Mulți mă întreabă, ispitiți de condei, cum se face o poezie, cum se scrie un roman, un articol, o reverie... Le răspund pe cît mă pricep — și cît pot mai clar să prisosească iubirii mei corespondenți. Niciodată n-am fost mișcat de elogiile literare, dar m-a zguduit cîte-o impresie venită dintr-o fabrică sau dintr-un sat".

Se vorbește apoi de activitatea ziaristică și polemică a lui Tudor Arghezi și de atitudinea lui, în timpul ocupației naziste, de arestări, de procese, de închisori, de etapele pe care le-a parcurs rînd pe rînd scriitorul.

Timpul se lungește, dar trece, cu părere de rău atît pentru vizitatori cît și pentru gazde.

Mitzura ARGHEZI

ION IANOȘI

REVOLTA ȘI EȘECUL LUI IVAN KARAMAZOV

„Cu toții ne tragem din **Mantaua** lui Gogol". Aceste cuvinte de laudă s-ar potrivi în primul rînd celui care le-a spus — pentru că nimeni altul nu a exercitat o influență atît de covîrșitoare asupra scriitorilor următori, ca Dostoievski. Ferment estetic de o neobișnuită forță, creația sa se află în miezul dezbaterilor teoretice, stimulează înfruntarea unor concepții opuse. Toate acestea justifică rediscutarea unor probleme controversate ale operei dostoievskiene, mai ales a personajelor devenite prototipuri pentru un șir de creații literare moderne. Analiza izvoarelor ce alimentează literatura secolului nostru răspunde și deziderateler formulate de recenta plenară a Comitetului Uniunii Scriitorilor.

Ivan Feodorovici Karamazov este un punct nodal al liniei hamletiene în literatura universală. Noul prinț al gîndirii cunoaște și el chinuitoarea și înălțătoarea **sete a absolutului**, setea explorării veșniccelor enigme despre menirea omului în cea mai frumoasă și cea mai abjectă dintre lumi. Ivan nu rîvnește nici bani, nici o viață tihnită — ceea ce-l interesează e să găsească **o soluție**; Alioșa înțelege acest lucru, iar confirmarea o primește curînd chiar de la fratele său : „Noi știa, copilandrii cu cașul la gură, trebuie să rezolvăm în primul rînd problemele eterne, asta-i grija noastră cea mai mare".

Ivan e antipodul filistinului fără noblețe și elanuri. Meschina fericire micburgheză îi repugnă, nu poate accepta înșelătorul echilibru sufletesc al egocentricului preocupat doar de cultivarea petecului său de grădină. Opunînd liniștii sterile neliniștea creatoare, el polemizează cu toți eroii burghezi din literatura vremii, carieriști mărunți, străini de orice experiență intelectuală dezinteresată. Și mai polemizează, alături de Dmitri, deși pe alt plan — cu propriul său mediu inert, limitat, practicist. În miezul relativismului total, căutarea înfrigurată a absolutului pare cu desăvîrșire deplasată. Inerția căldurii și apatia vor încerca din răsputeri s-o anihileze. Hamlet se angajase și el într-o bătălie inegală cu absurditatea „cuminte" și „practică" — Ivan procedează la fel, nerecunoscînd vreo cauză mai apropiată decît interesele generale, vreun interes mai practic și mai actual decît veșnicele principii. El e înfrînt, pentru că forța e de partea urmașilor lui Claudius, iar propria sa cale e ineficace, barată de prejudecăți. Dorința nebunească de a lua cerul metafizic cu asalt ne încîntă însă prin puritatea ei morală, prin eroismul ei. Capacitatea de a se osîndi pe sine însuși de dragul ideii nu poate să nu impună respect. Visătorii de acest tip, antifilistini și antiburghezi prin structura lor, nu ne lasă indiferenți, la fel cum nu ne rămîne străin zbuciumul unui Don Quijote sau Faust.

Ivan Karamazov este, de fapt, verigа de legătură între clasicul Faust și Adrian Lewerkühn, eroul romanului **Doctor Faustus**, între însetații absolutului de odinioară și de azi. Contradictoriu pînă în cele mai ascunse unghere ale sufletului, el va putea și va trebui să aibă o mare diversitate de urmași, de la nobilii cugetători revoltați, pînă la teoreticienii insensibili, care mutilează sufletul uman prin cinice experiențe de laborator. În făptura lui Ivan se întîlnesc altruismul și egoismul (și el e doar tot un Karamazov !), forța și neputința, căldura și răceala, omul viu și robotul. Intelectualului în proza secolului al XX-lea ne apare cînd descendentul autentic al lui Hamlet, cînd jalnica sa caricatură. Umbra lui Ivan Karamazov planează asupra multor eroi contemporani, feluriți sau chiar opuși, creații ale unor scriitori la rîndul lor deosebiți, ca Gorki, Thomas Mann, Camus, Fedin, Sartre, Leonid Andreiev, Dürrenmatt...

Ivan fusese un copil „ursuz, taciturn", „excepțional de înzestrat din fire". Ajuns student, el nu-i scrie tatălui nimic — „poate din mîndrie și dispreț, poate dintr-un calcul rece și sănătos". Comunicînd primele observații, Dostoievski adoptă unghiul de vedere al cititorilor, cărora le vine deocamdată greu să înțeleagă mobilurile acestui tînăr de 23 de ani : „Ivan Feodorovici rămăsese mai departe o enigmă pentru mine iar venirea lui tot atît de inexplicabilă". Ivan apare învăluit într-o umbră misterioasă, și autorul nu se grăbește s-o risipească. Apariție stranie, tînărul emite de la început păreri ciudate, în articolul consacrat reformei jurisdicției bisericești de pildă, articol aplaudat de credincioși ca și de atei. Disputa de la mînăstire este și ea echivocă, ieromonahii întîi îl aprobă pe Ivan, apoi își dau seama că nici el nu crede în cele spuse. Și totuși, n-a fost doar o glumă, precizează Ivan. Întunerecul precede lumina : în scena de început scriitorul expune, cifrat, toate „opiniile pe care binevoiește și va binevoi poate și mai departe să le proclame scumpul, extravagantul și paradoxalul nostru Ivan Feodorovici". Zosima singur pătrunde chinuitoarea sa alternativă, numai el știe că Ivan nu i-a găsit încă dezlegarea, și la întrebarea dacă o va găsi vreodată, anticipează concluzia romanului : „Dacă n-ai s-o poți rezolva pozitiv, atunci fii sigur că n-ai s-o rezolvi nici în sens negativ, știi și dumneata asta, fiindcă așa e făcut sufletul dumitale : și tocmai aici este punctul dureros".

Ivan este enigmatic nu numai din cauza antinomiilor care-i răvășesc sufletul, a celebrului „pro și contra" implintat adînc în cugetul său, ci și pentru că mult timp contradicțiile se manifestă într-o îngemănare aparent neutră, într-un quasi-echilibru senin. Pătimaș ca orice Karamazov, Ivan este totuși reținut, disciplinat, nu se exteriorizează cu violența lui Dmitri; furtunile din inima sa rămîn mult timp ascunse celor din jur. Neutralitatea este masca prin care se apără de privirile scrutătoare. Cutezanța intelectuală se îmbină la el cu multă timiditate. Interiorizat, el se ascunde chiar și de Alioșa, la care ține mult. Pe urmă „frații fac cunoștință". Acesta-i momentul cînd și nouă, cititorilor, ni se permite să-l cunoaștem pe adevăratul Ivan, cînd scriitorul însuși — care programatic ține să stea deoparte, să nu intervină în acțiune, să lase pe seama confruntărilor reale lămurirea enigmelor — începe a se lămuri asupra tragicului său personaj.

Ideile lui Ivan constituie urzeala filozofică a întregului subiect, determină fiecare verigă a țesei. Ele sînt permanent prezente, în text sau subtext, într-o gradație perfectă, cu o tensiune crescîndă. Pilonii de susținere ai acestui edificiu filozofic sînt cărțile a cincea și a unsprezecea : întrebarea și răspunsul, „crima" și „pedeapsa".

Discuțiile tinerilor de seama lui Ivan se duc „numai și numai în jurul unor probleme de importanță universală : ce părere aveți despre existența lui Dumnezeu ? Dar despre nemurire ? Iar cei ce nu cred în Dumnezeu vor discuta la rîndul lor despre socialism și despre anarhism, despre transformarea lumii după un nou calapod, ceea ce în definitiv e cam același lucru, problemele sînt aceleași în fond, numai că privite dintr-un alt punct de vedere". Sfera preocupărilor e clară, la fel și cauza erorilor lui Ivan (și Dostoievski). Problemele sociale și religioase, socialismul și Dumnezeu, sînt conexate indisolubil, considerate „în fond" identice, iar revoluția — „celălalt punct de vedere" și atît. De aci alternativa fatală : credința sau „nihilismul", smerenia sau revolta ? Subordonată religiei, filozofia este compromisă, sortită inevitabil degradării.

Întrebările lui Ivan pot fi unite într-un raționament-cerc, în care fina-

* *Fragment dintr-un studiu*

GESTUL POETIC

PAUL GEORGESCU

Totdeauna, poetul are o atitudine, explicită sau nu, față de marile probleme, dar, așa cum imaginea artistică este, în analiza poeziei, confundată destul de des cu metafora deși ea fie implică un sistem metaforic, fie se poate chiar dispensa de metaforă, tot așa se confundă gestul poetic cu atitudinea poetului, deși e vorba de noțiuni înrudite dar distincte. Gestul poetic contribuie la realizarea atitudinii (care e filozofică și politică) dar constituie doar un element al acesteia: gestul poetic se poate modifica la același poet fără ca atitudinea lui față de problemele fundamentale să se schimbe. Aș spune că gestul poetic este raportul dintre scriitor și obiecte, dintre el și sentimente (ale sale, ale altora). Uneori, poetul umblă hohotitor prin codri zgîlțîiți de furtună, alteori stă vertical în fața mării, dialogind; iată-l culcat fericit într-un lan, sau zburînd, sau răsturnind munții etc. Firește gesticulația poetică e o ficțiune artistică, un mod simbolic de a sugera o idee și ea, într-un fel, implică o poziție, o atitudine pînă la urmă ideologică; dar nu e mai puțin adevărat că, a deduce direct poziția ideologică din gestul poetic, înseamnă să simplifici nepermis de mult, să ignori complexitatea conceptului de conținut.

Aurel Rău nu se distanțează de obiecte, nu planează asupra lor, dimpotrivă, caută să se contopească, să fuzioneze cu realitatea din jurul său. În „Jocul de-a stelele", volum bun ce dovedește maturizarea artistică a lui Aurel Rău, fiece poezie e un moment din vesnica mișcare, un moment de contemplare, de integrare, de fuziune. Poetul se contopește în mulțimea orașelor („Ploile prin oraș", „Există un oraș"), fraternizind cu constructorii („Blocuri pe litoral") sau se îmbibă de priveliști severe, pure („Poiană cu mesteceni"). Aceasta nu înseamnă neapărat o atitudine pasivă față de lume, de evenimente, nici o „mască impasibilă" ci un moment de contemplare, de sporire a personalității sale umane prin asumarea unei realități obiective, ceea ce, în definitiv, e un moment esențial al procesului de cunoaștere; după care, lucrurile își urmează cursul firesc. Poetul procedează ca voinicul din poveste care se oprea din trîntа cu zmeul din cînd în cînd, pentru a bea putere sau — dacă preferați — ca pictorul care smulge eternei deveniri un moment, o clipă vizuală.

Fiind un moment esențial al procesului de cunoaștere, și o necesitate importantă a omului, contemplația poetică nu poate fi condamnată ca atare (mai ales că, în sine, ea este ideologic neutră), modalitatea fiind criticabilă, doar cînd se mulțumește cu ea însăși. Contemplînd, poetul se poate rupe de real sau se poate îmbiba de el, poate dori stagnarea sau, dimpotrivă, poate prinde forță etc. Din punct de vedere al atitudinii versurile lui Rău exprimă foarte limpede sentimentul plenar al încorporării în viața socialistă, bucuria tare a certitudinilor, admirația frățească pentru constructorii lumii noi. Criticabil ar fi Rău nu pentru poezia contemplației, deci, dar pentru limitarea la ea. Fiind un moment al cunoașterii, contemplarea e totuși numai unul din ele, și poetul nu poate renunța singur la poezia participării la mișcare, la poezia acțiunii directe; de altfel acest volum nu poate fi redus la o singură ipostază, ar fi să-l sărăcim pe nedrept.

Curios, deși e un peisagist cu forță de sugestie, Rău nu e deloc un descriptiv și de abia în mică măsură un vizual. Citeva pete de culoare, doar: harfele ploii sînt „verzi ca o iarbă, galbene, gri-ntunecate", „zăpada albă ce-nroșește văzduhul", „macii roșii îngînduraţi întîmpină negrele trenuri", „un cîmp violet în care seara vine" etc. Rău e mai degrabă apropiat de muzică decît de pictură, el a reținut de la simboliști muzicalitatea poeziei iar versurile sale par, uneori, lieduri de Fauré, peisajele sale amintesc uneori „Norii" lui Debussy. În pădure, culorile foșnesc, cîntă: „Toamna instaurează roșul și galbenul, / Frunzele trebuie să sune în ramuri, / Bătăi de clopot — și să cadă mereu / Desfășurîndu-și zborul pînă la umerii stîncilor." Contemplată, natura ea însăși contemplă: Teiul: „Îl văd cum își sprijină fruntea plină de gînduri / Îl văd cum și-adună umbra / din brațe reci / Îl văd cum își uită privirile-albastre în vîntul / din iulie / La marginea ploii". Chiar o scenă cu flori, după o pictură de Luchian, tinde să se muzicalizeze: „Din vase de lut, cafenii, care-apasă, / Tăcerea tulpinelor se risipește-n sus / În neorînduială, ca fumul dintr-un șiștic. / Și e un susur lin, mulcomitor".

Natura nu e dezlănțuită, vijelioasă, ci calmă, meditativă, estompată, în acord cu omul. Într-o frumoasă poezie, „Whitmaniană", peisajul discret pastelat, întrevăzut ca printr-o ceață fină, e liniștit și ușor melancolic:

„Aș vrea să-mi cînte cineva frumos
Despre un cîmp violet în care seara vine.
Despre un fluviu greu, împovărat de aburi,
Prin care trece un vapor, ca marmora vinețiu,
Despre un lan zornăindu-și monedele de-o pădure,
De un oraș ce sub nea și-a aprins luminile"

Există, de asemeni, la Aurel Rău, interesante izbutiri în peisajul citadin, cam neglijat de poeții noștri, dorința de a realiza „poemul nescris al orașului care-ntinerește". Iată o imagine delicată a orelor lui de seară, prin ploaie: „Strident mașinile-aruncă prin ploaie, faruri. / Subțiri perechile trec. Oglinzi bulevardele / Se fac dintr-o dată. Și toate ferestrele-n cer, / Vitrinele-aprinse, pașii, mîinile noastre / Se repetă ca-n lacuri". Caracteristic pentru Aurel Rău este însă spațiul larg, generos, nelimitat, absorbit cu o sete a pupilelor, dureros de dulce:

„Mi-e dor să fie mult vînt, mult șes,
Și printr-un abur, peste singurătate
Să treacă trenurile lără noi,
Și răscrucile drumurilor — inoperante..." („Dor").

Important e că omul, comunicînd cu natura patriei, îmbătîndu-se de marile ei frumuseți, nu e totuși niciodată copleșit, anulat, învins.

Volumul lui Aurel Rău a fost bine, nuanțat analizat în cronicile lui Eugen Simion („Gazeta literară") și Nicolae Manolescu („Contemporanul"), așa că nu văd utilitatea reluării acestei operații. Aș dori să desprind cîteva filoane sau aspecte ale poeziei lui Aurel Rău. Despre unul dintre ele, cel mai cunoscut și recunoscut, pastelul, am amintit. Un altul ar putea fi numit sentimentul trecutului, un trecut apropiat, biografic. Aurel Rău nu plonjează în vremi — și cînd o face, rar („Casa lui Crișan"), poezia e rea, crispantă — nu depășește trăitul, experiența directă, nici în viitor nu se depărtează prea mult. „Tata se ducea", „Firavele fete" sau „Școlărițele" reprezintă, fiecare în felul ei, melancolia vremii trecute, nostalgia adolescenței, dar nimic nu se pierde, tot ce e frumos se păstrează ca imagine, îmbogățindu-ne. De aici și dorința ca în plin mers, poetul să se oprească din cînd în cînd asupra momentelor ce merită atenție, să le soarbă cu privirea, să le fixeze afectiv, transmutîndu-le în imagine poetică. De aici aceste dese opriri grave, de maximă receptivitate („Salcîm", „Tei înfloriți", „Din blocul turn", „Poiană cu mesteceni", „Ploaie deasupra serelor", sau acea foarte frumoasă „Ninsă poveste"). Poetul se apropie cu gravitate de lucruri, de oameni, trăind clipa cu maximă intensitate, izolînd-o oarecum de tot ceea ce nu e ea însăși, așa cum un tablou e înconjurat de liniștea ramei.

Nu are nici un rost să negi dreptul de existență poetică unor asemenea versuri, singurul îndemn valabil fiind, repet, acela de a nu reduce totul la această modalitate, fiindcă astfel s-ar crea o impresie de monotonă liniște. Din fericire există, în acest volum, și o altă tendință sintetică, mai cuprinzătoare: „Veac", „Continent", „Sărut ora apropiată", „Patrie", „Anul intră în iunie" poezii care, fără a fi cele mai frumoase, exprimă o dorință gravă de cuprindere a marilor probleme, de universalitate și răspundere. E o tendință pe care aș dori-o în sporire. Aurel Rău poate fi un poet al orașului ca și al naturii. Apropierea sa de industria socialistă merită a fi salutată căci în „Suflătorii de sticlă", „Blocuri pe litoral", „Noaptea cînd" și mai ales „Izvoarele de foc ale tuturor lucrurilor", poetul descoperă frumosul industrial modern, constructiv. Fără a fi, desigur, singurul izvor de frumos, munca industrială, efortul eroic al clasei muncitoare e de asemeni o sursă de inspirație cu atît mai tentantă, aș zice, cu cît în acest domeniu nu apasă grele, ca în poezia naturii, umbre ale înaintașilor, fantazia creatoare se poate desfășura în voie, fără teama de a încălca zone bine explorate. Și desigur că, dezvoltînd asemenea temă, va pătrunde mai mult în melodia versurilor lui Aurel Rău, ritmul contemporan.

Dacă lăsăm deoparte o poezie confuză („Jocul de-a stelele") și o alta excesiv sentimentală („Imi scriu de acasă") volumul lui Aurel Rău nu are prăvălișuri artistice; cele mai frumoase versuri mi s-au părut „Tata se ducea...", „Ploile prin oraș", „Firavele fete", „Patria", „Lipsești în seara aceasta", „Tei înfloriți", „Există un oraș", „Whitmaniană", „Ninsă poveste", „Anul intră în iunie", „Noaptea cînd", „Poiană cu mesteceni", „Ploaie deasupra serelor", „Izvoarele de foc...". Am desprins o tendință de concentrare pe obiect, o altă vastă, sintetică, o privire spre trecutul biografic și în sfîrșit o integrare în universul industrial. Să ne reîntoarcem, după acest sumar peisaj, la gestul poetic. Cum se definește, pe sine însuși, poetul... „îndrăgostit de drumuri, străbate mereu / Aceleași locuri mereu și necunoscute locuri / Ca să asculte cîntecele vechi și noi ale zilelor și nopților". În altă parte e far drumeț: „Deasupra noastră soarele și luna. / În fața noastră cel mai mare drum". Solidarizare cu cei ce făptuiesc: „Decît să te schimbi în argilă și bronz / Mai bine cu ei, printre lucruri". În „Portret" e o sete de senzații, de fapte... O altă imagine ni-l arată concentrat și grav: „Cu chipul grav, concentrat, prin cetate, / Vorbind cu pietrele și copacii. / Virsta mi-l scrisă pe față, și pot / Să trec liniștit printre glasuri și foșnete". Concentrarea și gravitatea nu sînt mască impasibilă ci atenție receptivă. Solemnitatea verticală a poetului e un omagiu sensibil adus oamenilor și faptelor lor. E un gest poetic posibil, chiar dacă nu singurul.

DESPRE GUST ȘI JUDECATA DE VALOARE

(Urmare din pag. 1)

surprindă nici nota ei de puternică originalitate.

Revenind la tema discuției constatăm că autorul cronicii la care m-am referit, dispensîndu-se de instrumentele analizei absolutizează un punct de vedere subiectiv, ajungînd în felul acesta la o apreciere de valoare (defavorabilă operei) pe care însă nu o poate susține și motiva concludent.

Fără îndoială că în activitatea obișnuită de urmărire a fenomenului literar întîlnim și destule împrejurări în care un critic, dînd curs unor intuiții spontane, cîștigat de perspectiva descoperirii unor unghiuri inedite de interpretare poate să ajungă la constatări care contravin consensurilor unanime. Tocmai aici e terenul cel mai rodnic al discuțiilor.

De altfel deosebirile de vederi se pot naște nu numai în privința valorii unei creații (ca în cazul amintit al cronicei lui Felea) dar și în jurul unor judecăți de caracterizare. Am citit de pildă cronica lui N. Manolescu la volumul „O viziune a sentimentelor" de Nichita Stănescu („Contemporanul", 13/1964) cronică pe care o consider întru totul judicioasă în ceea ce privește aprecierea valorii volumului. Una din caracterizările de ansamblu ale poeziei lui Nichita Stănescu mi se pare însă necorespunzătoare realității. În cronică se afirmă, cu adresă polemică: „Poezia lui Nichita Stănescu nu e, cum s-a spus, imagistică (pentru că nu se bizuie pe niște reprezentări plastice), nu e, cum iarăși s-a spus, metaforică, dacă prin asta se înțelege o simplă asociere. E o poezie de viziune, de construcție". Realitatea e, după mine, tocmai opusă; bizuindu-se pe reprezentări plastice, pe o fantezie asociativă excepțională, Nichita Stănescu e poate cel mai puternic imagist din generația tînără. Aici văd de altfel și cheia izbitoarei sale originalități care s-a impus atenției generale în primul rînd prin dinamitarea unui mare număr de inerții lexicale. E adevărat că — fără a deveni, în structura ei mai puțin metaforică — poezia mai nouă a lui Nichita Stănescu poate fi caracterizată ca o poezie de viziune. Dacă la începuturile sale poetul străbătea adevărate păduri de imagini, fantezia sa asociativă se ordonează acum cu mai multă rigoare în jurul unei idei poetice pregnante. Năzuința e către adîncime, privirea întoarsă către lumea lăuntrică; el a ajuns la o atitudine lirică gravă, la o concentrare a emoției care atenuează întrucîtva efectul șocant al metaforelor neașteptate. Nu m-aș fi oprit în articolul de față asupra unei chestiuni ca aceasta, în fond de detaliu, dacă nu aveam sentimentul că, salutînd îndepărtarea lui N. Stănescu de „metaforism", criticul nu exprima de fapt o preferință personală pentru un anumit gen de poezie. E aici ecoul unei atitudini teoretice de mai largă circulație în discuțiile actuale despre lirică (vezi și articolele lui A. E. Baconsky despre „Declinul metaforei") care consideră că spiritul epocii noastre determină o îndepărtare de limbajul metaforic în favoarea unui lirism al impresiilor nude, în stare să creeze emoția poetică prin explorarea zonelor cotidianului. Se invocă. În sprijinul acestei idei, creația unor mari poeți contemporani ca Ungaretti sau Ritsos. Într-adevăr există un curent de „depoetizare", de coborîre în cotidian a lirismului și el a dat opere remarcabile (pe anumite dimensiuni se înscriu aici și poemele lui Geo Dumitrescu). Greșala începe însă acolo unde se cere pentru această orientare poetică dreptul la exclusivitate. În aceeași măsură contemporană, reprezentativă pentru ritmul realităților de astăzi apare și poezia de frenezie imagistică, bogată în reprezentări plastice, pe care o cultivă cu succese remarcabile, dintre tineri, Nichita Stănescu sau, cu o notă particulară de afectivitate romantică, Cezar Baltag.

Vreau să previn însă că, pledînd pentru o atentă cîntărire a elementelor care prezidează la formarea judecăților de valoare nu sînt, lucrul cred că e limpede, pentru estomparea gustului individual în activitatea criticii. Cum arătam și mai sus el joacă un rol de prim ordin în procesul de receptare estetică. Accentuez însă încă o dată asupra ideii că un critic nu-și poate absolutiza afinitățile artistice temperamentale. „Criticul cel mai bun, scrie Tudor Vianu în Estetica sa, este acela care nu opune nici o rigiditate operei, care se oprește să-i răspundă cu un aparat de rezonanță care nu emite decît un singur sunet. Este cel mai bun criticul care nu este prizonierul unei singure structuri și acela care, reușind să se depășească pe sine, poate intra și răsfrînge din lăuntru structurile cele mai diverse". E un îndemn la o receptivitate critică plină de grijă pentru promovarea valorilor, de pe urma căreia va profita și critica și poezia și odată cu ele gustul artistic al publicului larg, deprins, din ce în ce mai mult să perceapă frumosul sub cele mai subtile și variate înfățișări.

G. DIMISIANU

O epocă de creație

(Urmare din pagina 1)

colilor străjă — / Îmi deschide cu chei de-aur și cu-a vorbelor lui vrajă / Poarta naltă de la templul unde secolii se torc / Eu sub arcurile negre, cu stîlpi nalți suiți în stele, / Ascultînd cu adînc'me glasul gîndurilor mele, / Uriașa roat-a vremei înnapoi eu o întorc".

Nenumărate sînt pasajele descriptive, la care ne-am putea opri, începînd cu cele mai de mult cunoscute, al „Egipetului", redactat înainte de a fi urmat, la Berlin, cu profesorul Lepsius, cursuri speciale de egiptologie, sau al Greciei, sau al Romei, fiecare cu specificul ei, ne limităm totuși la un mic fragment desprins din episodul cel mai dezvoltat, al raiului Daciei (53 strofe), în care zina Dochia, cu pasărea măiastră pe umăr, în luntrea ei trasă de lebezi, coboară marele fluviu: „Luna înspre ea îndreaptă pasuri luminoase-ncete, / Diadem de topiți aștri arde-n blondele ei plete, / Încălzind aerul serei, străluc'ndu-i fruntea ei; / Ale domei scări negrite se-nsenin — ca neaua sara —; / Într-a-n domă. Ard columne sub lumina ei cea clară / Și-și aruncă unu-ntr-altul umbra neagră dintre ei // Stelele în cîrduri blonde pe regină o urmează, / Aerul, în unde-albastre, pe-a lor cale scînteiază / Și rămîn întunecate malte-a cerurilor bolți; / Doma strălucește-n noapte ca din marmură zidită, / Prin o mreajă argintoasă ca prin vis o vezi ivită, / A ei scări ajung din ceriuri a stîncimei negri colți." (...)

Lupta dintre romani și daci, și grandiosul sfîrșit al lui „Decebal (palid ca murul văruit în nopți cu lună)", blestemîndu-și biruitorii, recheamă, prin contrast, un alt poem, din aceeași perioadă vieneză, *Odin și Poetul*, scris în versuri albe, de o grație particulară, și în care grandoarea halelor nordice unde zeii zăbovesc la masă cu eroii legendari ai trecutului, o umanizează ironia, surîsul, familiaritatea cu care, invitat de Odin, bardul nostru stă la taifas cu zeii, cărora le povestește de lumea de pitici din care vine: „— Ce să vorbesc de ei? Toți oamenii / Pigmei sunt azi pe vechiul glob.., dar ei / Între pigmeii toți sunt cei mai mici — / Mai slabi, mai fără suflet, mai mișei. / Romani sau daci, daci sau romani, nimic / N-aduce aminte de-a voastră mărire".

Cu aceeași virtuozitate, cu care a evocat măreția legendară a Nordului, poate la Berlin, dar cronologia e încă nesigură, poetul evocă Sudul și lumea celor o mie și una de nopți a Orientului, de astă dată în terținele poemului *În căutarea Șeherazadei*, urmate, puțin timp după, de stanțele *Rimelor alegorice*, variațiuni, în fond, a unor terține monorime, întrerupte de un vers stingher, în care, la capătul peregrinării și al desfătărilor pămîntene, aceeași „profetă vrăjitoare" („Eu am știut... / S-atrag cu-a tainelor și-a basmei rază / Poeți cu inimi ceruri-doritoare"), la picioarele căreia a-ngenuncheat ca „adoratorii din vremea foastă", răspunde nedumeririi bardului și proclamă principiul etern al iubirii și al geniului speciei în cel mai strict spirit schopenhauerian.

Cu toată varietatea de teme, ce încă de pe acum apare evidentă și care ar putea fi urmărită în atîtea planuri, precum al poeziei bachice, în care a realizat poema cu puternic parfum arhaic *Umbra lui Istrati Dabija voievod*, al tălmăcirilor horațiene, de o exactitate de sens *(Către Mercur, Către Bullatius)*, de o asimilare a spiritului poetului latin și de o eleganță a transpunerii, ce singură explică sobrietatea tragică a *Odei în metru antic*, în care farmecul decisiv vine și de la rara stăpînire a versului adonic; al parodiilor homerizante precum în *Minte și inimă* — nu strică să ne amintim că Eminescu a pus un sigiliu indelebil, pe cîteva din marile teme ale lirismului din toate veacurile: poezia naturii, simțămîntul zădărniciei și presimțămîntul amurgului ireversibil, iubirea. Dar acelea pot forma, de acum, obiectul altor exegeze.

PERPESSICIUS

lui coincide cu punctul de plecare: poate fi iubită o viață atît de absurd orînduită? poți crede în cel ce a rînduit-o astfel? dar lipsindu-te de credință, nu te lipsești oare de umanitatea ta, de singurul tău sprijin în această lume? și renegîndu-ți omenia, nu vei da naștere tu însuți unor noi absurdități?! Piotr Alexandrovici relatează într-o formă concisă „paradoxul", iar punctul pe i îl pune însuși Ivan: „dacă nu există nemurirea sufletului, nu există nici virtute". Cu alte cuvinte, din momentul în care dispare credința în nemurire, nimic nu mai poate fi socotit imoral, egoismul se întronează în forma sa gravă: totul este permis! Postulînd credința criteriul unic al moralității, Ivan se autocondamnă din capul locului: înseamnă că revolta ateistă împotriva nedreptății este principial lipsită de orice suport moral și va genera deci neîntîrziat alte nedreptăți, și mai flagrante.

Teza, de fapt a lui Dostoievski, este „obiectivată" de întregul drum al lui Ivan. E o teză teologică conformă învățăturii lui Zosima. Soarta lui Ivan trebuia să constituie argumentul cel mai puternic, în sprijinul ieromonahului și al lui Alioșa. Dostoievski extrage din ansamblul experienței lui Ivan semnificațiile dorite de el, alte elemente ale ei îi scapă însă de sub control și, căpătînd sensuri autonome, declanșează meditații și concluzii îndreptate direct împotriva lui Zosima.

Avem îndeosebi în vedere răzvrătirea lui Ivan, exprimată vehement cu ocazia întîlnirii de la restaurantul **Metropol**, răzvrătire zugrăvită cu atîta intensitate artistică, încît nici un contraargument ulterior nu va mai putea anihila rezonanța ei în conștiința cititorului.

Dilema particulară care constituie de astă dată punctul de plecare este aceea dintre dragoste și ură. Ivan simte nevoia să iubească cu toată ființa și cu tot sufletul, dar se vede constrîns de viață să urască; îi sînt dragi mugurii primăverii, cerul albastru și eroismul omenesc, dar temeliile existenței sînt surpate, inumanitatea a inundat totul, absurditatea a triumfat. Profund atașat marilor idealuri de odinioară, Ivan le consideră totodată un cimitir de relicve. „Vreau să trăiesc și am să trăiesc chiar în pofida orișicărei logici". Dostoievski introduce în conștiința eroului un crîmpei din Alioșa, motivul „iubirii" devenind o punte de legătură cu bunul său frate; în același timp, el sesizează cu absolută luciditate disprețul profund al lui Ivan față de oportunismul mezinului, imposibilitatea pentru el de a trăi în pofida logicii, imposibilitatea de a trăi în genere într-o asemenea lume. Pe măsură ce viața le va apărea mai ilogică, Alioșa o va îmbrățișa, iar Ivan o va respinge tot mai hotărît. Înfrîngînd tainicele sale simpatii pentru smerenia „idiotului", Ivan se va revolta împotriva absurdului cu toată forța căutătorului de adevăr. „Nu spun că nu-l accept pe dumnezeu, înțelege-mă, ci nu accept lumea plăsmuită de el, această creație divină, și nici prin gînd nu-mi trece c-am s-o pot accepta vreodată". Iată premiza formidabilei răzvrătiri, fără seamăn în întreaga istorie a literaturii universale.

Ivan îl avertizează pe Alioșa că o să se limiteze doar la o zecime din argumentația sa. Nedreptatea lumii „plăsmuite" de dumnezeu el o ilustrează doar printr-o parte a ei — suferința copiilor. Alegerea este caracteristică pentru romancier, atestă compasiunea sa mereu vie față de ființele vlăstare omenești. Ea izvorăște însă și dintr-o idee etic-religioasă, acceptată tacit de către Ivan. Omul matur e considerat prin definiție păcătos, ca atare, suferința lui poate oricînd fi justificată; sufletul copilului este neîntinat, întruchipare a purității, iar suferința sa — total absurdă, de aceea demonstrează fără echivoc nedreptatea. „Universul se sprijină pe absurdități și fără ele mă întreb dacă s-ar mai putea întîmpla ceva pe fața pămîntului". Urmează „colecția" cazurilor îngrozitoare din viața copiilor, urmările sfîșietoare ale bestialității dezlănțuite — imagini pe care noi, contemporani ai lagărelor de exterminare fasciste, le simțim a fi acelea ale unui vizionar. Nici Alioșa nu poate rezista rechizitoriului; condamnîndu-l pe generalul-ucigaș la împușcare, „călugărul în scutece" are un puternic accent de revoltă, cu ecouri prelungite pînă în momentul discuției cu Rakitin, discuție în care nici el nu „acceptă lumea". Concluzia lui Ivan este fără echivoc: pămîntul e îmbibat de lacrimi omenești, iar călăii nu trebuie iertați! „Suprema armonie" viitoare, promisă de creștinism, e respinsă de el cu îndîrjire. „Nu vreau să primesc deci armonia, din dragoste pentru omenire, nu vreau s-o accept. Mai bine rămîn cu suferințele nerăzbunate". Răzvrătirea sa ateistă țintește direct în Zosima și Alioșa: dragostea creștinească și iertarea păcatelor sînt soluții ireale și imorale! A ierta nedreptățile pentru a dobîndi accesul în rai este un preț prea mare — el hotărăște, de aceea, să restituie „biletul de intrare", căutînd soluția în altă parte.

Pînă aici protestul este viguros și clar. Eroul nu concepe nici un compromis cu reacțiunea clericală, cu forțele opresive. Curînd însă imaginea se tulbură, intervin elemente care, prelungind în aparență revolta, îi tocesc de fapt ascuțișul, o subminează. Cauza eșecului este lipsa de perspectivă, neputința de a înălța un edificiu nou în locul celui dărîmat. Negarea ca unică certitudine naște incertitudinea generală, relativizarea valorilor, absența criteriilor, nihilismul, cu lozinca pierzaniei inevitabile: „Totul este permis!" Dostoievski pare a nu se amesteca din nou în desfășurarea evenimentelor. Văduvindu-și însă personajul de un ideal pozitiv, postulînd absența principială a idealului din orice revoltă, el prestabilește de fapt **totul**! Mai departe scriitorul se poate într-adevăr bizui pe automișcarea personajului, care trebuie în mod necesar să se desăvîrșească înfrîngîndu-se pe el însuși. Adoptînd o premisă tendențioasă, romancierul poate fi în rest perfect obiectiv: pe Ivan îl pierde propria neputință! Din punctul nostru de vedere, demonstrația e falsă în măsura în care vizează revoluționarii în genere, dar adevărată ca avertisment împotriva anarhismului zgomotos și dăunător.

Ivan își aplică sieși lovituri implacabile chiar în urmarea capitolului intitulat **Răzvrătirea**: teoretice în celebra nuvelă **Marele inchizitor** și practice în **Un capitol care deocamdată nu e prea clar** și **Mai mare dragul să stai de vorbă cu un om inteligent.**

Înainte de despărțire, Alioșa își sărută fratele pe gură. E un plagiat, exclamă Ivan, ai copiat gestul din poemul meu! Detaliul e revelator pentru analogia nedeclarată dintre Isus și Alioșa, dintre inchizitor și Ivan. Alioșa ascultă mult tirada fratelui, ca și Isus pe a inchizitorului, în ambele cazuri dreptatea fiind, după convingerea scriitorului — de partea lor. Asemănarea dintre Ivan și cumplitul bătrîn de 90 de ani e și ea explicabilă. Nuvela are menirea de a întări tocmai rechizitoriul scriitorului și autocondamnarea eroului: dacă te lipsești de credință, dacă te lepezi de Christos, îți va fi permis totul! Inchizitorul din străvechea Sevillă este și el ateu, deci „nihilist", deci liber de orice principii morale și în stare de orice mîrșăvie.

La un prim nivel polemic, **Marele inchizitor** este îndreptat împotriva catolicismului și iezuiților, de pe poziția presupusei opoziții ireductibile dintre catolicism și ortodoxism. Dostoievski demască bestialitatea inchiziției medievale, dar în calitatea lui de pravoslavnic convins. Mai important decît disputa teologică este însă miezul polemic social-politic ascuns al nuvelei. Romancierul comite aci una din cele mai fatale erori ale literaturii universale: identifică inchizitorul fanatic și inuman cu luptătorul socialist. În viziunea sa răsturnată, poemul este un act de acuzare a revoluției. Socialiștii sînt învinuiți de faptul că la adăpostul unor nobile principii enunțate ar atenta la drepturile inalienabile ale omului, la libertatea sa de a gîndi și acționa. Prin aceasta romancierul cedează nuvela anticomunismului, care o va folosi ca armă împotriva revoluției.

Să nu ne lăsăm însă induși în eroare de corul perfid al „învățăceilor" extremiști. Ca în attea alte cazuri, realitatea artistică nu coincide cu intențiile programatice ale scriitorului. „Socialismul" pe care Dostoievski vroia să-l țintuiască la stîlpul infamiei era de fapt mișcarea anarhistă, mic-burgheză a vremii, străină socialismului utopic și cu atît mai mult socialismului științific. Autorul greșise ținta, confundînd aparența cu esența, socialismul fals cu cel autentic. Demagogie pseudosocialistă au arborat și mulți contrarevoluționari înveterați. În acest sens, Dostoievski înfierează de fapt — dacă proiectăm imaginea în viitor — național-socialismul, adică ideologia și politica dreptei burgheze, ajunse în faza lor cea mai agresivă. Îndemnul inchizitorului de a anihila personalitatea umană și libertatea sa prin „miracol, taină și autoritate" prevestește halucinant cuptoarele fasciste ale morții, degradarea omului în unealtă supusă și inertă a führerilor, care l-au „convins" că nu va dobîndi adevărata libertate decît renunțînd de bună voie la ea. Turma de milioane și milioane de capete, tremurînd în fața stăpînirii, fericită de a fi scăpat de îngrozitoarea povară a liberei alegeri, este, de fapt, visul rasiștilor totalitariști, asasini ai popoarelor „inferioare", ai maselor „inapte" pentru libertate. Inchizitorul devine prototip al „übermensch"-ului din secolul al XX-lea, întruchipare a nebuniei fără limite, convins că menirea sa este aceea de a urma calea „înfricoșatului duh al morții și al destrămării" și care „fără a pregeta în fața minciunii și înșelătoriei îi conduce cu bună știință pe oameni la moarte și la destrămare, amăgindu-i tot timpul ca nu cumva să observe încotro sînt purtați, ca măcar pe parcurs sărmanii orbeți să aibă iluzia fericirii".

Nuvela **Marele inchizitor** poate deveni deci — împotriva intenției autorului — un argument convingător în lupta contra feluritelor deformări ale socialismului, manifestărilor retrograde mascate în frazeologie „ultrarevoluționară", încercărilor de a lipi etichete „socialiste" pe esențe burgheze. Ea poate folosi în demascarea inumanității, a sofismelor antidemocratice, al falselor antinomii (create de ideologii burghezi) între libertate și necesitate, fericire și îndestulare. Ea ne poate ajuta să înțelegem complexul proces de alienare în imperialism, precum și oglindirea tulbure a acestui proces în multe conștiințe. Toate acestea, desigur, cu condiția descifrării sensului ei real, dincolo de prejudecățile autorului și de amplificarea lor ulterioară.

Teribilul pericol de a încurca adresele îl pîndește necontenit pe Dostoievski. Eroarea apare nu numai în caracterizarea inchizitorului, ci și a celorlalți **alter ego** ai lui Ivan. Romancierul caută să i prezinte și pe Rakitin ca pe un tipic democrat-revoluționar. Toate datele sale concrete dovedesc însă contrariul: Rakitin este opusul unui Dobroliubov; el este prin excelență un carierist burghez, pentru care fraza democratică e doar o trambulină de lansare. „Tinichea liberală fără nici un talent" îl numește Ivan pe drept cuvînt, după ce în capitolul **Un seminarist ambițios** îl prezisese cariera: va pleca la Petersburg, va colabora la o revistă liberală cu nuanță socialistă, fără să creadă în nimic, cu gîndul doar la viitoarea situație și avere. Părerile pe care ulterior Rakitin le împărtășește tînărului Kolea Krasotkin sau de care vrea să-l convingă pe Dmitri, comportarea lui înaintea și în timpul procesului (inclusiv odioasa „Corespondență din Scotoprigonievsk") ne conving definitiv că avem de-a face cu un cameleon burghez, care se preface pînă la un moment dat a fi socialist exclusiv din considerente tactice.

Cum îl înfrînge autorul pe Ivan? Nu atît prin contraargumente, cît mai ales prin vulgarizarea argumentelor eroului său, pe care le duce la un sfîrșit deplorabil. Dostoievski folosește în acest scop un sistem artistic original: îl înconjoară pe Ivan cu „oglinzi" vii, cu dubluri care rezolvă lincar ceea ce pentru el este complex. În jurul său roiesc numeroși „frați" spirituali: inchizitorul, Rakitin, Smerdiakov, diavolul. Ivan trebuie să capituleze în fața faptelor săvîrșite, sub impulsul propriilor sale gînduri, de acești „frați". Ei transpun într-o practică murdară idei nobile sau aparent nobile. Antikaramazovismul ajunge pe mîna unor Karamazovi mai desăvîrșiți decît însuși Feodor Pavlovici. Ideea lui Dostoievski de a discredita răscoala prin implinirea sa, de a respinge posibilitatea prin transformarea ei în realitate este diabolică. „Totul este permis" pare în gura lui Ivan o aserțiune inofensivă — romancierul o transformă treptat în practica odioasă a marelui inchizitor, a lui Smerdiakov și Rakitin. „Știi, toate acestea le spune pentru tine, ca să-l auzi" îl avertizează Feodor Pavlovici pe Ivan, ascultînd sofismele lui Smerdiakov despre soldatul căzut în mîna necredincioșilor și jupuit de viu. Tot el îl numește pe Smerdiakov iezuit, sugerînd înrudirea acestuia cu marele inchizitor. Întîmplarea relatată de Smerdiakov ilustrează limpede că, în mod dialectic, nu numai Ivan îl face pe fratele său vitreg să accepte teoria „totul este permis", ci și invers. Cercul sofistic al lui Smerdiakov este impecabil: dacă soldatul se lepăda de credință, însemna că el nu crezuse cu adevărat — afirmînd deci că nu e creștin, nu minți se — și va fi deci iertat sau va scăpa cu o osîndă ușoară — concluzie: orice mîrșăvie este permisă! Sofismele lui Smerdiakov dau frîu liber imoralității absolute. Pentru a scăpa de răspundere, acesta îi smulge lui Ivan încuviințarea „teoretică". Confruntările lor în capitolul care „deocamdată nu e prea clar" și după săvîrșirea crimei, în cele trei discuții care clarifică totul, sînt diamante ale dialecticii sufletești, șlefuite cu virtuozitate. Smerdiakov acționează minuțios și cu sînge rece; el îl împinge pe Ivan tot mai departe pe drumul fatal al propriilor sale idei, îi pune capcane la tot pasul, îl obligă treptat să ia asupră-și întreaga povară a paricidului. Ivan este conștient de acest lucru și, în același timp, nu-l pricepe pînă la capăt; el vrea să se apere și nu poate: Smerdiakov este partea cea mai abjectă a propriului său suflet. Totul se desfășoară cu o uluitoare consecvență, Ivan este împresurat din ce în ce mai strîns, pînă cînd scriitorul îi dă lovitura de grație, prin concluzia necruțătoare a lui Smerdiakov: „...De fapt numai dumneavoastră sînteți vinovat, fiindcă ați știut dinainte de crimă, ba chiar m-ați pus la cale s-o săvîrșesc și, pe urmă, știind adică ce o să se întîmple în lipsa dumneavoastră, ați plecat de acasă. De aia zic, vreau să vă arăt lămurit astă seară că vinovatul cel mare, adevăratul ucigaș dumneavoastră sînteți, nu eu, chiar dacă cu mîna mea l-am ucis. De fapt în fața legii dumneavoastră sînteți criminalul".

Concluzia e insuportabilă pentru un om de factura lui Ivan; neiertător, romancierul nu se mulțumește însă numai cu atît, și varsă în cupă o ultimă picătură de otravă. Capitolul **Vedenia lui Ivan Feodorovici. Diavolul**, desăvîrșește tragedia: eroul înnebunește. Nu cu mult înainte, Liza devenise pentru o clipă, sub influența lui, „drăcușorul". Acum Ivan se întîlnește cu diavolul în persoană. La începutul discuției, acesta e numit „lacheu nenorocit", iar mai tîrziu întîlnim din nou povestea despre marele inchizitor. Prin acest complex sistem de aluzii, diavolul este identificat cu Smerdiakov, cu inchizitorul și, în ultimă instanță, cu Ivan însuși. „Ești propria mea întruchipare, mai bine zis o întruchipare fragmentară a mea... a gîndurilor și sentimentelor mele dar a celor mai josnice și mai meschine sentimente". Inițial Ivan încearcă cu încăpățînare să-și convingă interlocutorul că este „eu însumi, nu tu!", că nu are o existență independentă. Dialectica constă însă în faptul că, în adîncul inimii, Ivan dorește tocmai contrariul, că ar vrea să aibă de a face cu un diavol real, să se poată convinge de realitatea acestui diavol. „Știi, Alioșa, adăugă Ivan foarte serios și cu aerul că-i împărtășește un secret, aș dori din toată inima să fi fost într-adevăr el și nu eu". Diavolul cunoaște această „taină" și, deși mimează tot timpul intenția de a-și dovedi totala independență față de Ivan, urmărește de fapt tocmai scopul opus — să-l convingă tot mai implacabil de perfecta lor identitate. De aceea îi povestește propriile-i anecdote, uitate de Ivan și reamintite cu ocazia delirului său — „ca să-ți spulber și ultimul strop de credință în realitatea existenței mele". Diavolul folosește un procedeu identic cu al lui Smerdiakov, care urmărise și el același scop („Iert

Publicăm în acest număr o parte a expunerii făcute de dramaturgul Horia Lovinescu, în cadrul festivităţii organizate de Uniunea Scriitorilor din R.P.R., cu prilejul împlinirii a 400 de ani de la naşterea lui Shakespeare.

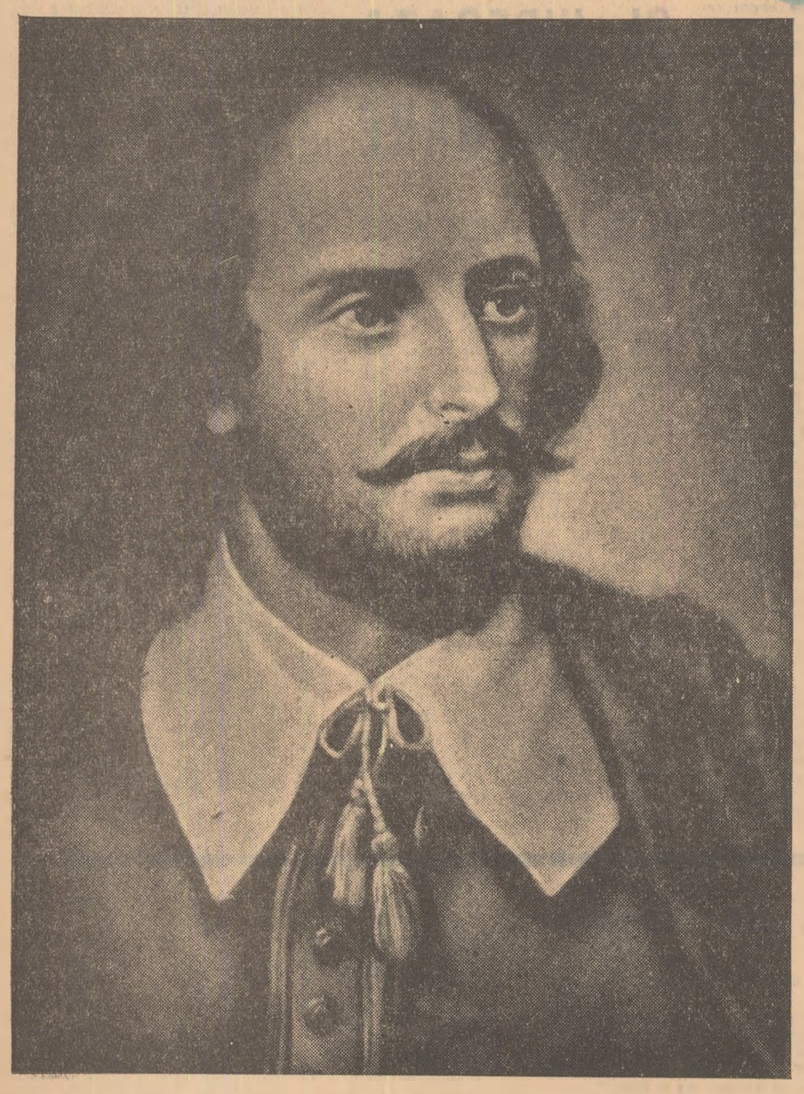

UN MOTIV SHAKESPEAREAN FUNDAMENTAL

de HORIA LOVINESCU

Una din erorile criticii vechi shakespeariene constă în a considera comediile genialului scriitor ca pe nişte bagatele surîzătoare, pe care nici el nu le lua în serios şi pe care le scria ca să-şi amuze prietenii, spectatorii, şi pe sine însuşi. Realitatea, din ce în ce mai evidenţiată de critica nouă, e că Shakespeare e de multe ori tot atît de serios în comedie cît şi în dramă. Se pot spune lucruri mult mai adînci, citeodată, sub vălul surîsului, de o ascuţime intelectuală mult mai pronunţată (şi comedia sau aşa-zisa comedie modernă a unui Dürrenmatt sau Ionescu — o dovedeşte) decît într-o dezlănţuire pasională, care în majoritatea cazurilor solicită, aşa cum e şi logic, partea biologică a fiinţei noastre. Adîncimea, sub aparenţa de importurbabilă seninătate, a unui peisaj trist, este infinit mai mare şi mai bogată în valori, decît cea a unui peisaj romantic zbuciumat, cu cimitire, furtună şi stînci.

Să pornim de exemplu de la „Cum vă place" şi pentru că s-a jucat la noi în ultimii ani cu mult succes. Structura piesei, economia acţiunii e analoagă cu a altor comedii, ceea ce arată că Shakespeare relua neobosit anumite motive, anumite teze care-i erau scumpe şi pe care el şi epoca lui le considerau foarte importante.

De la început luăm contact cu o societate în care nimic nu mai merge din cauza violentării ordinei firesti, legitime. E vorba practic de uzurparea ducelui Frederic care-şi deposedează fratele şi îl alungă. Dezordinea la centru se propagă pe toate planurile şi într-o mică celulă socială îl vedem pe tînărul Orlando deposedat de partea lui de moştenire de către fratele său mai mare Oliver. Dar aceste uzurpări, aceste năpăstuiri, nu ne reamintesc oare altele? Pe bătrînul Lear, năpăstuit şi alungat de fiicele sale, pe Edgar din aceeaşi piesă, deposedat de moştenire de fratele său bastard? De Gloster, victimă a aceluiaşi Edmond? De Hamlet deposedat de tron de unchiul său asasin şi uzurpator? De uzurpatori şi trădători ca Macbeth, Richard al III-lea, Iago, etc., etc.? Nu este deci drept să se susţină că Shakespeare e tot atît de serios în comediile cît şi în dramele sale? Dar Shakespeare nu se mulţumeşte să constate şi să condamne dezordinea. O repară. Nu însă prin happy-end-uri convenţionale, artificiale, ci potrivit unei metode, unor principii în a căror valoare şi acţiune obiectivă el crede, cu fermitate, indiferent de scepticismul nostru, al oamenilor de azi, faţă de ele. De aceea merită a li examinate.

În „Cum vă place", revenirea lucrurilor la starea lor normală e rezultatul înfrîngerii părţii inferioare şi obscure a omului în luptă cu el însuşi. Orlando se învinge pe el însuşi cînd cedează în faţa fratelui său Oliver, stăpînindu-se şi refuzînd să recurgă la forţă. La luptă asistă Rosalinda, personificarea eului superior al lui Orlando, după normele întregului simbolism cavaleresc medieval şi chiar rinascentist cu prelungiri pînă la începutul sec. XIX cînd bătrînul Goethe îşi încheia Faustul şi viaţa cu versurile testamentare: „Eternul feminin ne atrage în sus".

În „Cum vă place" toată lumea năpăstuită sau dezonorată de o realitate pîngărită se regăseşte lîngă ducele legitim exilat în pădurea Ardenilor. Întrebarea dacă această pădure e numai o proiecţie onirică, un vis de opium al lui Shakespeare, sau dacă ea semnifică ceva mai adînc şi mai precis în intenţiile lui, mi se pare firească. Cred că răspunsul e afirmativ. Pădurea Ardenilor constituie un punct limită între interferenţe de contradicţii, un centru quintesenţial al unor suprastructuri sfîşiate, un fel de „picior de plai"-„gură de rai" în care eroii îşi găsesc prin rectificare natura lor pură, sînziene. E aceeaşi îmbăiere, într-o ambianţă de plenitudine şi echilibru.

În „Negustătorul din Veneţia" tot zbuciumul personajelor, drama care îi paşte pe toţi, nu se calmează, nu-şi pierde violenţa şi tonicitatea în episodul vădit simbolic al celor trei casete de la Castelul, cu nume semnificativ, Belmont? Din punctul de vedere al acţiunii dramatice realiste — şi slavă Domnului, Shakespeare ştia să conducă o astfel de acţiune fără nici un echivoc şi fără a recurge la elemente de minimă rezistenţă, — episodul acesta n-are ce căuta în piesă, pare facil. Dar Porţia, spune Bassanio: „E lîna cea de aur".

Belmontul devenind ţărmul Colchidei

Şi Iasoni mulţi se dau în vînt s-o ia".

Iar în faţa celor trei casete dintre care cea de plumb — şi nu întîmplător — cuprinde promisiunea şi posibilitatea împlinirii, Bassanio reflectează: Aurul este: „părerea de adevăr / cu care eroul cel viclean se îmbracă / să-nşele pe înţelepţi. La tine deci / tu aur îngîmfat, pîinea lui Midas, / la tine nu poftesc."

„Şi nici la tine, albite şi tîrşite salahor / De printre noi" — se adresează el casetei de argint. „Ci tu, plumb costeliv / — Ameninţînd, nimic făgăduind / — Mă mişti mai mult, aşa cum eşti de simplu, / Decît retor de-ai fi. Te-aleg pe tine / Şi ce-o urma, să fie bucurie".

La Belmont, echivalent al Ardenilor şi al Nopţii de Sînziene se rezolvă de fapt drama şi Porţia, prezentă în sală, îşi poate exercita acţiunea benefică dezlegînd conflictul Antonio-Shylok, apoi celelalte antagonisme. Dezordinea se resoarbe în armonie.

Trecînd acum — foarte pe scurt — la aşa-zisul teatru „serios" al lui Shakespeare, regăsim sub alte forme aceeaşi temă fundamentală ca în comedii, adică problema uzurpării şi legitimităţii. O sută cincizeci de ani de istorie a Angliei justifica din belşug, pe plan imediat, abordarea problemei. Richard al II-lea, rege incapabil, e răsturnat de Bolinbrooke, care devine Henric al II-lea. După moartea fiului său Henric V, gloriosul învingător de la Azincourt, uzurparea se întoarce ca un bumerang contra propriei lui case; în urma războiului celor două roze, Casa de York răstoarnă pe Henric VI dar la rîndul ei casa uzurpatoare e distrusă întîi în ea însăşi prin demonul Richard al III-lea apoi prin ridicarea la tron a casei Tudor, ce uneşte cele două Roze.

Ni se pare curios nouă ca o simplă temă, aceea a legitimităţii şi uzurpării, să servească de schelet la zeci de acte de dramaturgie, dar nu trebuie uitat că problema legitimităţii deţinerii puterii nu suferise transferul din epoca noastră, trecînd de la dinastii şi personalităţi, la clase sociale. Garanţia de dreptate, de autoritate, lupta contra anarhiei, se închega sau ar fi trebuit să se închege în jurul unui monarh, care trebuia să întrunească două condiţii: să fie legitim, adică să reprezinte o autoritate necontestată, şi să fie drept. Chestiunea e atît de capitală pentru Shakespeare şi are atîtea corespondenţe pentru el pe o infinitate de planuri din ce în ce mai subtile, încît o degajează din efemerul istoric şi o transpune în mit: regele Lear.

Constrîns în hainele istoriei, Shakespeare caută să-şi dezvolte concepţiile în spaţiul nelimitat al legendei şi al dramei de caracter, mai ales că şi le poate expune fără să se teamă de reacţia celor ce s-ar fi simţit vizaţi prin drama istorică. Nu putea spune de Anglia că e putredă, dar putea s-o afirme referindu-se la Danemarca, după cum prin gura lui Hamlet îşi rostea propria lui întrebare vitală: „epoca e sărită din ţîţîni. Prin ce nenorocire s-o pun tocmai eu la loc".

La Shakespeare — şi acesta este alt aspect al uzurpării — tragediile cele mai mari, patimile cele mai omoritoare au drept cauză rănirea, pîngărirea unui simţ înnuabil intern de puritate, de frumuseţe, de dreptate şi armonie. Ele nu zgîlţîie numai conştiinţa eroului ci bolta cerului şi pămîntul pînă în temelii. Crima lui Othello nu e rezultatul unei gelozii, a unei tresăriri carnale, ci al unei imense nevoi de puritate, rănită.

Şi tot o asemenea leziune adusă ordinei şi armoniei declanşează drama lui Hamlet. Oroarea asasinatului şi incestului cuprinde prin extensiune natura umană însăşi, care devine obiectul adevărat al tragediei. Drama familială ia proporţiile unei drame universale şi şovăielile lui Hamlet nu exprimă o slăbiciune de caracter a eroului, ci înseşi tribulaţiile patetice ale spiritului uman în aspiraţia lui spre regăsirea unui echilibru rupt. Faimoasele monologuri privesc nu pe un fiu de rege, ci omenirea întreagă şi prin această înfrăţire cu cel mai umil dintre oameni, glasul lui Hamlet capătă valoare generală. De altfel, dacă Hamlet ar fi fost o fire slabă, aşa cum se repetă mecanic, versurile finale, concluzia rostită de Fortinbras a cărui funcţie de arbitru e evidentă, ar fi absurde: „Deci patru căpitani / Să-l poarte pe Hamlet ca pe-un ostaş, / Pe catalalc. El ar fi fost sigur, / Un rege mare, dacă ar fi domnit, / În calea lui, onoruri de război! / Şi muzicile ostăşeşti să cînte / Spre slava lui".

Hamlet nu este un slab, e un conştient, un lucid şi tocmai de aceea deasupra lui şi-a întins aripa viguroasă îngerul contemplativ al melancoliei lui Dürer, prezenţă mută în atîtea opere ale umanismului declinant care-şi pune pecetea şi pe fruntea ilustrului contemporan al lui Shakespeare, Cervantes, şi pe eroul acestuia, Cavalerul Tristei Figuri.

Melancolia îmbăiază toată opera lui Shakespeare în lumina ei crepusculară care unifică trecîndu-le pe aceeaşi lungime de undă, comedii, drame, tragedii şi sonete. Şi aceasta nu din cauza melancolicilor declaraţi din creaţia scriitorului: Negustătorul din Veneţia, Antoniu, Jack, Richard al II-lea, Hamlet, ci pentru că în ultimă esenţă ea exprimă o nostalgie şi toată opera lui Shakespeare nu este decît o nostalgică aspiraţie spre o lume mai bună, intuiţia unor posibilităţi superioare ale omului. Conştiinţa neîmplinirii se înconjoară de tristeţe, însă tristeţea aceasta nu are nimic comun cu disperarea şi negaţia, aşa cum au încercat să arate unii comentatori moderni, punînd un absurd semn de egalitate între melancolia shakespeariană şi angoasa dizolvantă, a unor dramaturgi actuali. Melancolia nu anulează acţiunea, pentru simplul fapt că ea reprezintă o privaţiune, şi orice privaţiune presupune existenţa unui principiu, unei valori, care ar putea s-o rezolve şi s-o împlinească, restabilind armonia.

Să ne aducem aminte de admirabila scenă din ultimul act al „Negustătorului din Veneţia". Aici această armonie e glorificată cu accente nemaiauzite încă. Întîi muzica sferelor, apoi muzica sensibilă, conform viziunii shakesperiene stăpînite de ideea organicităţii şi umanismului: „Ce dulce doarme luna pe coline; / — spune Lorenzo / Să stăm aici, lăsînd sonora undă / Să se strecoare la auzul nostru. / Tăcerea şi cu noaptea sînt surori / Suavei armonii./ Priveşte cum coreasca podină / Bătută e cu mici ţipari de aur... / Şi nu e globuleţ din cîte vezi, / În zboru-i să nu cînte ca un înger. // Dar noi atîta timp cît stăm viriţi / În haina asta de tină şi boccie / Noi n-auzim această armonie".

Apoi, după ce intră muzicanţii şi încep să cînte, ceea ce îi smulge Jessicăi exclamaţia: O, dulce muzică!... Tu mă-ntristezi!... — Lorenzo continuă: „Căci nimeni nu-i — oricît de înpietrit, / De aspru şi de plin de ură — care, / Sub vraja muzicii să nu se schimbe / Măcar în timp... Acel care nu simte / Puterea muzicii, şi nu-l atinge / Măiastra întîlnire dintre tonuri / Viclean estel Tilhar şi trădător! / Gîndirea lui închisă e ca noaptea / Şi-a lui simţire neagră-i ca erebul / Să nu te-ncrezi în el! — şi aici urmează una din acele formidabile pauze shakespeariene, încărcate de tensiune ca un arc voltaic şi, apoi îndemnul — Să ascultăm!" Iertaţi-mi lungimea citatului dar cred că afirmarea credinţei că armonia omului e solidară cu armonia universului şi că ea poate fi realizată, reprezintă însuşi mesajul testamentar al celui pe care Ben Johnson îl numea: „dulcea lebădă de pe Avon".

SHAKESPEAREANA

Trei reviste franceze, Histoire du Théatre, Etudes anglais *şi* Travaux du centre d'études anglais et américains, *vor consacra numere speciale sărbătoririi lui Shakespeare, publicînd lucrările prezentate cu acest prilej la Paris, în cadrul C.N.R.S., la Toulouse şi, respectiv, la Aix.*

★

Din manifestările culturale care au avut loc la Stratford-upon-Avon, spicuim: 21 aprilie — inaugurarea la New Shakespeare Centre a unei expoziţii de manuscrise şi cărţi; 23 aprilie — 5 sept.: o serie de 19 conferinţe, ţinute de cei mai mari shakespearologi, la Meson Croft; 23 aprilie: deschiderea stagiunii la Royal Shakespeare Theatre (în program: Richard II, Henric IV şi Trilogia Războiului Rozelor; 23 aprilie — 4 august: expoziţia „Shakespeare în timpul său" (reconstituire a epocii elisabethane, cu ajutorul unor tablouri, filme, machete, etc.); 27 aprilie — 7 sept.: festival cinematografic, prezentînd filme după piesele lui Shakespeare; 17 mai: concert dat de London Symphony Orchestra, condusă de Pierre Mondeux etc.

★

În ultima săptămînă a lunii aprilie, editurile engleze au scos de sub tipar 13 cărţi. Din acestea, amintim: Shakespeare pe scena engleză între 1900—1964 *de J. C. Trewin; reeditarea cunoscutei opere* Shakespeare *de John Masefield;* Intrările şi ieşirile lui din scenă *de Louis Marder (în care, după ce înfăţişează diversele interpretări ale lui Shakespeare de-a lungul vremurilor, autorul comentează şi ipotezele referitoare la identitatea marelui Will) etc.*

★

Sunday Telegraph *dă următoarele informaţii despre interpretările shakespeariene din afara graniţelor Angliei: în ambele Germanii, Shakespeare e jucat de două ori mai mult decît Lessing şi Goethe. În Daghestan, piesele dramaturgului englez au fost interpretate în toate cele 3 dialecte ale ţării: avar, darghin şi lezghin. Cea mai bună Gertrude, în ultimii ani, a realizat-o actriţa greacă Katina Paxinou: iar cel mai bun Othello — cehul Frederich Volk.*

★

Teatrele din R.D.G. au întîmpinat cvadricentenarul naşterii lui Shakespeare montînd diverse piese ale dramaturgului din Stratford: „Deutsche Theater" din Berlin a pus în scenă Hamlet *(regia Wolfgang Heinz, în rolul titular: Horst Drinda). Opera comică Othello; Teatrul Municipal din Leipzig — Timon din Atena; iar Deutsche Nazional Theater —* Richard III *şi* Cum vă place. *Cele mai multe formaţii teatrale din R.D.G. vor face turnee în R.F. Germană. Teatrul de Stat din Magdeburg se va deplasa la Braunschweig cu* Regele Lear; *Teatrul de Stat din Dresda la Hamburg, Hanovra, Düsseldorf şi Stuttgart cu* Troilus şi Cressida

★

În cursul ultimelor două decenii, teatrele cehoslovace au prezentat 25 piese ale lui Shakespeare în 350 de puneri în scenă diferite însumînd peste 12.000 de reprezentaţii.

Anul Shakespeare va prilejui în Cehoslovacia cîteva manifestări interesante. În sala U Hybernů din Praga se va deschide o expoziţie închinată genialului dramaturg englez. În cursul anului vor avea loc noi premiere ale pieselor lui Shakespeare, iar între 7—14 iunie se va desfăşura la Brno un festival în cadrul căruia vor fi reprezentate Romeo şi Julieta, Richard al III-lea, Macbeth, Iuliu Cesar, Henric al IV-lea, Hamlet *şi* Nevestele vesele.

Vor apare noi ediţii ale operei shakespeariene din care semnalăm Romeo şi Julieta *tradus de Jiri Topal şi ilustrat de Jiri Trnka.*

★

Numărul din aprilie al revistei sovietice „Teatr" consacră o bună parte a cuprinsului său comemorării a 400 de ani de la naşterea lui Shakespeare. Se publică un amplu articol de G. Boiadjev despre capodoperele marelui Will şi punerea lor în scenă în Uniunea Sovietică, un articol despre interpretarea magistrală a actorului V. Kacialov în rolul titular din „Hamlet" şi trei scrisori trimise de Ilia Selvinski în 1961 unui tînăr autor dramatic, A. Cebotarev, căruia, printre altele, îi recomandă să „shakespeare-izeze" mai mult — amintind cu acest prilej povaţa dată de Marx şi Engels lui Lassale ca autor dramatic. În acelaşi număr, revista publică studiul lui N. Bernovski despre „Romeo şi Julieta".

★

Revista sovietică „Arta cinematografului" i-a adresat cunoscutului actor englez Laurence Olivier cîteva întrebări în legătură cu regia şi ecranizarea pieselor lui Shakespeare. Una dintre aceste întrebări sună aşa: „Ce părere aveţi despre spectacolele şi filmele în care acţiunea pieselor lui Shakespeare este transferată în epoca noastră?" Iar răspunsul lui Olivier: „Procedîndu-se astfel, se produc... inadvertenţe şi necorespondenţe... Cred că, pînă acum, nimeni dintre noi, cei ce ne trudim să-l interpretăm pe Shakespeare, n-a reuşit să realizeze o abordare istorică absolut satisfăcătoare".

Ilustraţie de VAL. MUNTEANU la „A douăsprezecea noapte"

SHAKESPEARE SONETE

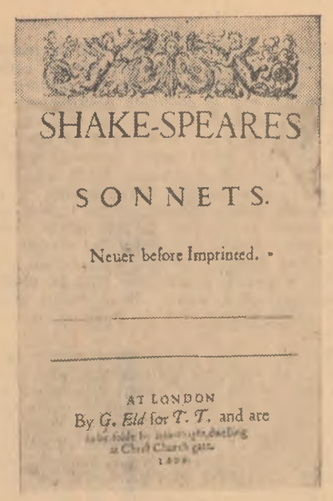

Coperta ediţiei princeps, apărută la Londra, în anul 1609

XXXIII

În slava dimineţei am văzut
Ades, pe culmi lumini, alint domnind;
Pe pajişti verzi, nepreţuit sărut
Şi-n palid val, polei vrăjitoresc.

Azi, urmăresc şirag de nori cumplit
Şi caer lung în bolţi de nepătruns,
Furiş sluţind, sub cerul pustiit,
În miazănoapte, chipul cel ascuns! —

Aidoma luci iubirea-n zori,
Fugară biruinţă de un ceas
Împresurată de atîţia nori...
Mai drag mi-i însă licărul rămas.

Lumeştii sori ne-ntîrziat pălesc
Dar şi-n văzduhuri sori se irosesc...

În româneşte de N. ARGINTESCU-AMZA

LXXXIX

Pe vre-un cusur să spui că m-ai lăsat,
Ţi-oi sprijini cu vorbe-nvinuirea;
Zi că sînt şchiop şi-oi şchiopăta de-ndat' —
Din parte-mi va lipsi împotrivirea.
Tu nu-mi poţi face, dragă,-atîta rău —
Spre-a da rupturii pricină şi drum —
Cît eu mi-oi face, — dacă-i gîndul tău,
Iubirea mea întreagă mi-o sugrum.
Nu-ţi voi ieşi 'nainte la plimbare,
Şi numele-ţi iubit l-am smuls din gură.
Spre-a nu-l păta, vorbind din întîmplare,
De-a noastră-n veci uitată legătură.
Şi pentru tine-al meu duşman mă fac:
Şi voi urî ce ţie nu ţi-i drag!

În româneşte de TAŞCU GHEORGHIU

XCVIII

De tine-am fost departe primăvara,
cînd tînărul april în haine noi,
trezea în toate lucrurile para,
încît chiar şi Saturn dansa, greoi.
Dar nici un tril în izul blînd al serii,
nici florile cu fastul lor întreg
nu m-au făcut să zic un imn al verii
şi nici din poala ei să le culeg.
Nu m-a vrăjit nici crinul alb în floare,
nici trandafirul roşu, temerar;
erau doar cîpii dulci, încîntătoare,
făcute după naltul tău tipar.

În lipsa ta,-mi părea că-i iarnă sumbră,
iar ele toate îţi erau doar umbră.

În româneşte de ŞTEFAN AUG. DOINAŞ şi VIRGIL NEMOIANU

CXXII

Caietul — darul tău — îl port în minte
şi-l scriu c-un alfabet care durează
ca tot mai vie-aducerea aminte
să lumineze-n Timp, nestinsă rază.
Cît inima şi mintea or să fie
va rezista pustiului uitării
a lor netulburată mărturie
şi amintirea nu-şi va stinge sorii.
Nu poate-n el caietul să adune
iubirea-n albul foilor puţine;
lăsai deci pieritoarele lui rune
căci mai profund te oglindesc în mine.

Ca pe-un memento-acest caiet păstrîndu-l
ar fi-nsemnat că mi te uită gîndul.

În româneşte de TEODOR BALŞ

CXXXVIII

Cînd jură că-adevărul îi e ţel,
O cred, deşi ştiu bine că-i minciună:
Închipuie-şi că sînt un tinerel
Naiv, nepriceput, căzut din lună!
Crezînd că ea mă crede tînăr (chiar
De-mi află vîrsta cercetîndu-mi părul),
Pun preţ pe-a ei minciună: aşadar
Nici eu nici ea nu spunem adevărul.
De ce mă minte ea? şi de ce eu
Nu-i spun că sînt bătrîn? Iubirea cată
Să pară altfel decît e, mereu;
Iubind, nu-ţi numeri anii niciodată.

De-aceea, eu o mint şi ea mă minte,
Iar dragostea ni-i, astfel, mai fierbinte.

În româneşte de PETRE SOLOMON

COMITETUL DE REDACŢIE

Teodor Balş; Ov. S. Crohmălniceanu (redactor şef adjunct); **S. Damian; Ştefan Gheorghiu** (redactor şef adjunct); **Eugen Simion; Tiberiu Utan** (redactor şef); **Haralamb Zincă** (secretar general de redacţie).

40 133

REDACŢIA: Bucureşti — B-dul Ana Ipătescu 15. Telefon: 12.94.44; 12.74.26; 11.39.36. ADMINISTRAŢIA: Şos. Kiseleff nr. 18. Telefon 18.63.00. ABONAMENTE: 3 luni 6,50 lei; 6 luni 13 lei; 1 an 26 lei. Tiparul Întreprinderea Poligrafică „Informaţia", str. Brezoianu 23-25